

Herinneringen uit mijn zendelingsleven : opgeteekend voor zijne kinderen en kleinkinderen

<https://hdl.handle.net/1874/234414>

HERINNERINGEN

UIT MIJN

ZENDELINGSLEVEN

DOOR

EUGÈNE CASALIS.

OPGETEEKEND

voor zijne KINDEREN en KLEINKINDEREN.

VRIJ NAAR HET FRANSCH

DOOR

THÉRA.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.

(Over de Dornkerk.)

16-57
Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSSCHOOL
OEGSTGEEST

mm 10792

E-1137

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3453 6429

HERINNERINGEN

UIT MIJN

ZENDELINGSLEVEN

DOOR

EUGÈNE CASALIS.

OPGETEEKEND

voor zijne KINDEREN en KLEINKINDEREN.

VRIJ NAAR HET FRANSCH

DOOR

THÉRA.

UTRECHT,
KEMINK & ZON.

(Over de Domkerk.)

[1888]

I.

Mijne ouders en eerste jeugd.

Jan Casalis, mijn grootvader was geboortig uit het dorpje Aranjuzon in Béarn, waar zijne familie van de opbrengst hunner vruchtbare landerijen zeer goed kon leven. In 1737 geboren, had hij op den mannelijken leeftijd gekomen, bijna toegegeven aan de verleiding om zich door vestiging in Amerika te onttrekken aan den zwaren strijd, die zijne geloofsgenoten toenmaals te verduren hadden, doch zijne vrome moeder wist hem van dit plan af te brengen door een' brief, waarin zij hem onder 't oog bracht dat „het zaad van Christus' ware Kerk, Frankrijk niet geheel moest verlaten, en dat de Heere machtig was om betere tijden te laten aanbreken.” Deze geloofswoordenvonden hunne vervulling en bij mijne terugkomst uit Afrika smaakte ik het genot ze te mogen aanhalen in de kerk van het naburige Navarrenx, (de woonplaats mijner zoovevingenoemde overgrootmoeder) welke kerk gedurende mijne afwezigheid was gesticht.

Gehoor gevende aan den wensch zijner moeder, vestigde mijn grootvader zich dus niet in Amerika, maar in de stad Orthez, waar hij zich op den handel toeleigde. De inven-

tarissen, die hij bij het einde van 't jaar opmaakte, zijn nog in mijn bezit en eindigen allen met woorden van verootmoediging en danzegging.

Jan Labourdette, mijn grootvader van moederszijde, was eveneens een zeer vroom man, en wijdde zich met hart en ziel aan de zaak der protestanten in Frankrijk. Hij leefde niet ver van Orthez in het dorp Salles-Montgiscard, te midden van arme ketellappers, wier tijdelijke en eeuwige belangen hij ijverig behartigde. Zijn buitenverblijf Ségalas, gelegen aan den zoom van het bosch, was een der toevluchtsoorden van de hugenootsche predikanten. Door een laag raam, dat op den naastbijzijnden wijngaard uitzag, konden zij, bij de eerste sporen van gevaar ontvluchten. Mijn grootvader had in de rechten gestudeerd en was dan ook de vraagbaak van alle vervolgden; hierdoor deelde hij natuurlijk hunne gevaren en meer dan ééns, — wanneer hij weer den eenen of anderen leeraar had geherbergd, ontsnapte hij slechts door de waakzaamheid zijner vrouw of door de veiligheid der schuilplaatsen aan de straffen van het gericht.

Mijne grootmoeder Labourdette was eene juffrouw Brunet uit Orthez. Op zevenjarigen leeftijd werd zij aan hare ouders op bevel der Regeering ontstolen en in het klooster der Ursulinen te Pau opgesloten; eerst op haar achttiende jaar, toen men haar genoegzaam aan den Roomschen godsdienst gehecht achtte, werd zij aan hare ouders weergegeven. Gedurende eenigen tijd betoonde zij zich streng Roomsch, tot groot verdriet van hare familie, die haar smeekte, tot het evangelisch geloof weder te keeren; — niets mocht echter baten, totdat op zekeren dag God zelf haar hart raakte. Te Orthez naar de mis gaande, werd

zij door een hevig onweder zoodanig verschrikt, dat zij zich plechtig voornam om, zoo God haar het leven spaarde, weer eene plaats in te nemen onder de vervolgden. Haar wensch werd vervuld en sedert dien dag wijdde zij zich geheel aan den dienst harer broederen, vooral aan de bescherming der predikanten, die met gevaar van hun leven het land doorreisden. Eenmaal de vrouw van Jan Labourdette, had zij ruimschoots gelegenheid, dien dienst te Ségalas uitte oefenen.

Martha Benjamine Labourdette, — mijne moeder — was het dertiende kind dezer waardige vrouw; zij trouwde in 1810 met mijn vader Arnaud Cazalis en ik was hun tweede zoon. Kort vóór mijne geboorte (21 November 1812) leefden mijne ouders te Bayonne, waar zij zich gevestigd hadden uit hoofde hunner handelsbetrekkingen met Spanje. Bayonne was toen geheel en al eene Roomsche stad en mijn vader wilde niet, dat zijne kinderen in eene dergelijke omgeving zouden geboren worden, daar zij alsdan van de protestantsche doopsbediening zouden verstoken zijn. Mijne moeder vertrok daarom telkens bij vermeerdering van het gezin naar Orthez; en zoo werd ik dan geboren in de stad, waar Viret, — de hervormer van Bearn — onderwijst in de godgeleerdheid had gegeven.

Niet lang daarna keerden mijne ouders naar Bayonne terug, doch het jaar 1814 was voor hen rijk aan onrust. Tengevolge van den oorlog met de Engelschen, moest mijne moeder, die zeer vreesachtig van aard was, verscheidene malen vluchten, eerst naar Orthez, toen naar Toulouse en eindelijk weder terug naar Bayonne. Bij eene dier overijlde tochten, liet de min mij vallen en bezeerde ik mijn hoofd; dit was niet de eenige zorg, die ik

aan mijne ouders veroorzaakte, daar ik, over het geheel zulk een zwak kind was, dat men niet geloofde mij te zullen behouden; wie had toen ooit gedacht, dat ik later de vermoeienissen van het zendelingsleven zou kunnen doorstaan! Van mijn zesde jaar werd ik weder uit het Roomsche Bayonne verwijderd, om bij mijn grootvader Casalis te worden opgevoed en mijne dierbare tante, die zijn huishouden deed, nam die zorg op zich. Hier leerde ik de zeden en de vroomheid van een' ouderwetschen Hugenoot waardeeren.

Zomer en winter stond mijn grootvader, niettegenstaande zijn' tachtigjarigen leeftijd reeds zeer vroeg op, en vóór dat de winkel werd geopend, bracht hij dagelijks eenigen tijd door, met het biddend overdenken van Gods Woord. Ik zie het kleine kamertje nog vóór mij, waar die plechtigheid plaats had en herinner mij levendig, hoe mijne jeugdige bewondering werd gaande gemaakt, door den grooten, zwaren Bijbel. Dit kamertje werd mij later toegewezen om er mijne grieksche en latijnsche lessen te leeren. De duidelijkste herinneringen, die ik echter van mijn grootvader heb behouden, zijn die van de Zondagen. Dan werd het mij vergund, hem te helpen bij het aankleeden en mocht ik hem achtereenvolgens zijne gepoederde pruik, zijne steek, schoenen met gespen en langen stok met ivoeren knop aangeven. Daarna nam hij mij bij de hand en gingen wij samen naar de „IJzeren Poort", zoo noemde men destijds de protestantsche kerk te Orthez. Later, toen mijne geachte grootouders niet meer in staat waren, de openbare godsdienstoefening bij te wonen, viel mijn broeder en mij de eer te beurt, hen te mogen bedienen en zoo waren wij meer dan eens tegenwoordig bij de godsdienstoefening, die

zij tehuis hielden. Deze was heel ingericht op den voet der openbare. Niets ontbrak er aan. Een psalmvers werd gezongen, de tien geboden werden gelezen, en men begon tegelijk met de kerk. Met verbazing merkte ik op, dat mijn grootvader den eerbied zelfs zóó ver dreef, dat hij ook zijne pruik afzette en nooit op een kussen neerknielde, maar altoos op den harden, kouden vloer. Des middags kwamen eenigen zijner tijdgenooten hem meestal opzoeken; — hunne godsdienstige gewoonten dagteekenden, evenals de zijnen, uit de tijden der „Désert” ¹⁾

Van mijne goede tante (over wie ik reeds gesproken heb) ontving ik dagelijks eenige uren onderricht; zij was zeer vroom en bezat veel verstand op het punt van opvoeding. Achter in den tuin bevond zich een heerlijk zitje van jasmijnen en seringén. Daar bracht zij mij dikwijls heen, om mij te laten lezen, of om mij eenige psalmverzen, de geestelijke gedichten van Drelingcourt en de fabels van La Fontaine of Florian te laten leeren; zij voegde hierbij dan menig verhaal uit de gewijdde of de algemeene geschiedenis, die alle zoo waren gekozen dat zij krachtig tot het vormen van hart en verstand medewerkten. Welk eene bewondering had ik voor de trouwe vriendschap van Damon en Pythias! en de herinnering aan Alexander, die in een oogenblik van drift Clitus vermoort, veroorzaakte mij soms nare droomen, want ik was zeer opvliegend van aard, en menigeen mijner makkers had dit reeds ondervonden.

1) De zoogenaamde bijeenkomsten der „Désert” komen ongeveer overeen met onze „Hagepreeken”. VERT.

Wat den kinderen in onze dagen bijna ongeloofelijk zal voorkomen is: dat geheel Bearn in dien tijd geen enkelen boekwinkel bezat, waar men een Bijbel kon krijgen. Een Nieuw Testament moest ik echter hebben, want men kon mij toch den grooten Bijbel in twee deelen van Osterwald (die men uit Genève had laten komen) niet in handen geven. Eindelijk — na lang zoeken — slaagde men er in het verlangde boek te ontdekken, doch..... in den winkel van een kruidenier en dat te midden van Roomsche gebedenboeken, langdradige ouderwetsche almanakken en andere dergelijke documenten.

Niet lang daarna had er in onzen familiekring eene gebeurtenis plaats, die een' levendigen indruk op mij maakte. Mijn vader had zich voorgenomen, zijne handelszaak te Bayonne op te geven, om dichterbij zijne bejaarde ouders te gaan wonen en het werd hoog tijd mijn broeder en mij school te leggen. De protestanten van Orthez hadden juist eene school gesticht volgens de toen nieuwe methode van onderling onderwijs en men sprak daar veel over. Mijn grootmoeder Labourdette — die over opvoeding hare eigen denkbeelden had — wilde zich persoonlijk gaan vergewissen, of deze school voor ons geschikt zou zijn en ging er op een morgen heen. Men verzocht haar plaats te nemen naast den directeur, Dominé Gabriac — die op eene kleine estrade van eenige treden hoog was gezeten. Bij het heengaan had mijne grootmoeder het ongeluk die treden te vergeten, waarvan het treurig gevolg was, dat zij viel en hare heup ontwrichte. Ik kwam haar op straat tegen, terwijl men haar in eene armstoel thuis bracht en herinner mij nog hoe mijne jeugdige ziel ontstelde bij de gedachte,

dat zij misschien ging sterven en dat ik daar eeniger mate schuldig aan was. Zij stierf echter niet, doch bleef levenslang zeer hulpbehoevend, — en van toen aan was mijn grootste genot, zoo dikwijls mogelijk haar rolstoel te helpen voortduwen, of wel stil naast haar te gaan zitten op mijn kinderstoeltje. Zij was zoo lief en vertelde zulke mooie geschiedenissen! Het plezierigste van alles was echter, bij haar middagtoilet tegenwoordig te zijn; dan hield ik haar den spiegel vóór, terwijl zij hare, door den ouderdom reeds verzilverde haren, zorgvuldig poederde en netjes de groote kornet opzette, die zoo goed paste om haar hoog, bijna niet gerimpeld voorhoofd. Daarna vroeg zij mij gewoonlijk hare snuifdoos te vullen en wanneer dan grootmoeder een snuifje had genomen, keek zij haar kleinzoon met een vriendelijken glimlach aan, zette zich op haar gemak en gaf het voornemen te kennen, eene gebeurtenis uit haar leven te vertellen. — Van zulke geschiedenissen had mijne grootmoeder een ganschen voorraad, want eene verstandige, werkzame vrouw als zij, (geboren in het jaar 1786,) had geen onbewogen leven achter den rug!

Meer dan eens had zij te doen gehad met de soldaten, die uitgezonden waren om de hugenootsche predikanten of de leden der Synode gevangen te nemen en in dergelijke omstandigheden had zij zeldzamen moed en groot beleid aan den dag gelegd. Ziehier een voorbeeld.

Eens dat haar man en een rondreizend leeraar, tezamen in gesprek waren over de belangen van de protestanten in Bearn, komt een boer geheel buiten adem aanloopen om hen te waarschuwen, dat de dragonders (soldaten des konings) reeds vlak in de buurt zijn. In een

oogwenk heeft mijne grootmoeder haar man en zijn gast het gevaar bekend gemaakt, sluit de deur van het huis, gaat er rustig vóór zitten en begint een streng garen te winden. Daar komen de soldaten en op hoogen toon eischt hun aanvoerder, binnen gelaten te worden. Zonder de minste ontroering te toonen legt mijne grootmoeder eenvoudig hare hand op den knop van de deur en zegt: „Mijnheer, ik doe u niet open, vóórdát ge mij uw last-brief toont.” De kapitein had dien gelukkigerwijze vergeten; — hij wordt boos, dreigt, doch, overweldigd door het zedelijk overwicht eener weerlooze vrouw, die aan gewapende mannen de onschendbaarheid van haar huis durft herinneren, eindigt hij met verlegen eenige verontschuldigingen te stamelen. Intusschen hadden mijn grootvader en zijn vriend den tijd, door het lage raam, dat op den wijngaard uitzag, te ontvluchten en zoo het bosch te bereiken. Toen mijne grootmoeder dacht, dat zij ver genoeg weg waren, opende zij de deur, zeggende: „Indien mijn huis gesloten was voor degenen, die het zonder machtiging des konings wilden binnendringen, zoo staat het niettemin open voor hen, die evenals gij, Mijnheeren, behoefte hebben aan ververschingen en rust.” — Dadelijk stormden de dragonders naar binnen, doorzochten het huis van boven tot beneden, doch vonden niemand en toen zij, vermoeid van hun nutteloozen arbeid, weder in de huiskamer terugkwamen, wachtte hen een wel voorzien disch, als blijk der hugenootsche gastvrijheid.

Ook later behield mijne grootmoeder geen de minste wraakzucht tegenover hen, van wie zij zooveel had te lijden gehad, en hare gehechtheid aan het huis van Bourbon verloochende zich geen oogenblik.

Die gestrengte, oprechte vroomheid mijner grootouders maakte een diepen indruk op mijn jeugdig gemoed en reeds zeer vroeg begonnen zich bij mij godsdienstige behoeften te openbaren. Toen ik zeven of acht jaar oud was, gevoelde ik reeds dat het heil zijner ziel voor den mensch het hoogste is; en dit gevoel werd het eerst bij mij gewerkt door vrees. Ik wilde vroom worden, omdat ik bang was voor den dood en de hel. Toch had men mij daarover weinig gesproken, maar ik was zeer driftig van aard en dikwijls had ik booze buien, evenwel steeds gevolgd door een levendig berouw. Nu meende ik, dat ik, om Gods gerechtigheid te ontvlieden, zonder zonde zou moeten wezen. Mijn grootvader Casalis kwam mij vóór, een heilige te zijn en ik verbeeldde mij, dat men moest worden zooals hij, om in den hemel te kunnen komen. Hij zelf zoude mij hieromtrent spoedig uit den droom geholpen hebben (indien ik er ooit met hem over had gesproken), want later vernam ik, dat hij een van de ijverigste voorstanders was, van de leer der rechtvaardigmaking door het geloof, uit genade. Hij sprak echter weinig over die dingen, zeker omdat hij wanhoopte ooit begrepen te worden door eene omgeving die zoo geheel anders dacht dan hij. Ik herinner mij evenwel nog zeer goed zijne vreugde, toen hij hoorde, dat er te Parijs een Protestantsch Bijbelgenootschap was opgericht. Wat de stichting van het zendingsgenootschap aangaat, deze boezemde hem minder belang in, daar zijn hooge leeftijd hem niet meer toeliet daarvan ten volle den uitgebreiden omvang te beseffen.

Toen ik nog zeer klein was, nam mijn grootvader mij dikwijls in zijne armen en bad den Heer van mij een

predikant te maken; weinig dacht hij toen, dat ik dat ambt zelfs eenmaal onder de Heidenen zoude uitoefenen. Hij stierf in 1823, doch zeker heeft hij het later in den hemel vernomen.

Mijne godsdienstige gezindheid, waarvan ik zooeven sprak, had helaas grootendeels hoogmoed ten grondslag. Men had toenmaals de gewoonte, den catechismus van Osterwald door de leerlingen der protestantsche school in de kerk te laten opzeggen, en daar ik het geluk had een vrij sterk geheugen te bezitten en niet juist zeer verlegen van aard was, ging mij dit heel vlug van de hand, zoodat ik mij zelve gaarne hoorde en met stille ingenomenheid den lof inoogste, die mij zijdelings door familie of kennissen werd toegezwaaid.

Wanneer men tusschen den morgen- en middaggodsdienst nog eens te samen kwam om over de dingen van het Koninkrijk Gods te spreken, stond men mij toe, mee te praten en ik herinner mij nog zeer goed hoe ik eens een goedkeurend gemompel opving, nadat ik met groote deftigheid als mijne meening had te kennen gegeven, (toen dat onderwerp ter sprake kwam), dat de wroegingen van het geweten, de eeuwige pijn in de hel zouden uitmaken. Wel vreesde ik bij mij zelve, dat dit niet het eenigste zou zijn, doch ik vond het voornaam, mij boven den schrik, die de letterlijke opvatting mij inboezemde, te verheffen. De toegevendheid mijner ouders verblindde hen op dit punt en liet hen al dat uiterlijk vertoon, voor werkelijkheid aanzien. Eens hoorde ik hen zeggen (ik was toen ongeveer 9 jaar): „Wij zullen hem nu school leggen, dan kan hij te Montauban afstudeeren en als hij eens dominé is, zullen wij onzen ouden dag bij hem gaan doorbrengen.”

Evenwel begon zich reeds toen eene groote voorliefde voor mijne gekleurde medemenschen bij mij te openbaren; dit was te vreemder, daar juist de arme negers zoo weinig in onze kleine steden bekend waren en er een grooten afkeer verwekten, als een van hen er zich toevallig vertoonde. Wanneer het mij echter gebeurde er een te zien, had ik mij wel naast hem neer willen zetten, om hem naar zijne levensgeschiedenis te vragen. Dit zonderlinge gevoel schrijf ik eenigszins toe aan de beschrijvingen die ik had gelezen van de verovering van Mexico, waardoor mijn medegevoel voor het lijden dier arme Amerikaansche Indianen op zoodanige wijze werd gaande gemaakt, dat ik geheel er van vervuld was. De geschiedenis van Gumal en Lina, welke de bekeering dier beide Heiden-sche kinderen verhaalt, had ook een sterken indruk op mij gemaakt en telkens zag ik weder de plaat voor mij, waar de arme Gumal nederknielende uitroept: „Ik ben een Christen.”

II.

**Mijne ouders plaatsen mij onder het toezicht van
Ds. Henry Pijt te Bayonne, om mij tot
het ambt voor te bereiden.**

Zooals ik reeds zeide hadden mijne ouders Bayonne voor goed verlaten, doch het is juist in deze stad, dat ik de gave des geloofs zoude ontvangen, en dat zich mijne roeping kennelijk zoude openbaren.

Er woonde te Bayonne nog eene zuster mijner moeder, getrouwd met een koopman uit Havre, den heer Maze. Tengevolge der herroeping van het édict van Nantes, was de Protestantsche kerk te Bayonne geheel te niet gegaan, doch mijne tante, die eene levende christin was, opende haar huis dikwijls des Zondags voor de enkele belangstellenden, die nog den Bijbel samen wenschten te lezen en op deze wijze was zij het middel om dien kern te bewaren. Toen later vreedzamer tijden aanbraken, vermeerderde ook het aantal protestanten, die van elders zich weder te Bayonne kwamen vestigen en weldra bleek het huis mijner tante te klein en het voorlezen van eenige preeken niet meer voldoende te zijn. Zoo kwam het, dat zij er toe overging in 1821 te schrijven aan eenige der

meest invloedrijke predikanten van het zuiden van Frankrijk, als de heeren Chabrand van Toulouse en Bonnard van Montauban, om hen te verzoeken jeugdige dominéés, die zich beroepbaar wenschten te stellen, aan te moedigen, Bayonne te bezoeken en aldaar te preeken.

Hoe weinig dacht zij toen, de goede vrouw, dat zij, in Gods hand, het middel zoude wezen, om niet enkel aan hare stad, maar aan geheel Bearn den dienst te verzekeren van een der uitmuntendste opwekkingsmannen dier dagen, de heer Henry Pijt, — zwager van den bij velen welbekenden Bost en boezemvriend van den beroemden Guers te Genève.

Juist op het oogenblik, dat Mevrouw Maze haar verzoek bij de heeren Chabrand en Bonnard had ingediend, bevond zich de heer Pyt met zijne vrouw voor eenigen tijd te Toulouse. De provincie waar hij werkzaam was, werd bewoond door eene uitsluitend landbouwende bevolking en daar de oogsttijd was aangebroken, had hij op dit oogenblik bijna geene bezigheid.

Toen hij nu, door den heer Chabrand die roepstem uit Bayonne vernam, besloot hij, zich dadelijk met zijne vrouw daarheen te begeven; — de reis leidde hem langs de stad onzer inwoning, Orthez, — en dit voorval had een beslissenden invloed op mijn geheelen levensloop. Niet zoodra had mijn vader vernomen, dat de heer Pijt en zijne vrouw aan het hotel waren afgestapt om daar den nacht door te brengen, of hij stelde zich aan hen voor als den zwager van Mevrouw Maze en verzocht hen dringend, hun intrek bij hem te nemen. Dit voorstel werd dankbaar aangenomen en zoo maakten wij op de aangenaamste wijze kennis. De heer Pijt was een indrukwekkende per-

soonlijkheid; hoewel zeer forsich gebouwd, had hij vriendelijke blauwe oogen, licht blond haar en eene zachte aangename stem. In 't begin gevoelde ik mij wel wat verlegen tegenover hem, daar zijn deftig voorkomen mij een zekere vrees inboezemde, doch zijn minzame glimlach en aangename wijs van spreken hadden dit weldra geheel verbannen en het duurde niet lang of wij waren zeer goede vrienden. Het was voor het eerst van mijn leven, dat ik iemand ontmoette, die zoo geheel van dat kinderlijk eenvoudig geloof was doordrongen, dat geen vrees of hinderpalen kent en er slechts op uit is, zich aan anderen mede te deelen, om ook hen bekend te maken met die zaligheid, die het hoogste geluk is voor de ziel. Ik was zoo geheel onder dezen indruk, dat ik onzen gast bijna niet verliet en met gretigheid zijne woorden indronk. Zoo wel hij als zijne vrouw spraken gedurig over God en den Heer Jezus en dat zonder de minste gedwongenheid, maar geheel zooals men zoude spreken over een vriend, met wien men in dagelijkschen omgang leeft.

Te Bayonne werd de heer Pijt met open armen door de protestanten ontvangen en preekte gedurende zes weken ten huize van mijne tante. Weldra echter vereenigden zich enkele vrienden om een geschikt lokaal te huren, dat als kapel dienst kon doen; deze werd den 23 December 1821 plechtig ingewijd en van dien dag af, vestigde de heer Pyt zich als predikant te Bayonne. Hij ontving de toestemming om eveneens in de omliggende steden en dorpen het Evangelie te verkondigen, waardoor ook Orthez in dien zegen deelde. Telkens als hij daar kwam, nam hij zijn intrek bij ons, zoodat wij nog dikwijls het genoegen maakten hem onder ons dak te herbergen.

Op zekeren dag, dat ik als naar gewoonte weder aan zijne voeten zat, zeide hij op eens tot mij. „Wel vriendje, zoudt ge niet gaarne met mij medegaan naar Bayonne, om onder mijn toezicht te studeeren?”

Vol geestdrift over dit voorstel liep ik naar mijne moeder, om het haar mee te deelen, doch meenende, dat het enkel vriendelijke scherts was, had zij er geen ooren naar. Bij elk bezoek echter werd deze vraag herhaald, zoodat mijne ouders op 't laatst meenden dat het hunne plicht was, onzen gast althans te bedanken voor zijne welwillendheid jegens mij. Hierop volgde een gesprek, waarin de heer Pijt duidelijk te kennen gaf, dat het hem ernst was dat hij zich aan mij had gehecht en zich werkelijk aan mijne opvoeding ten zijnent wenschte te wijden. Mijne moeder, die reeds lang heimelijk bevreesd was, om mij te Orthez op het gymnasium te laten gaan, daar men er meer kwaad dan goed leerde, was met het voorstel nog al ingenomen. De heer Pijt logeerde toen nog bij mijne tante en deze omstandigheid was bijna voldoende, om mijne ouders te doen besluiten mij te laten gaan. Ik zou immers op deze wijze in de familie blijven en tevens worden toevertrouwd aan menschen, wier vriendelijkheid, ijver en gaven eene groote aantrekkingskracht bezaten?

Zooals dat echter meer gaat, werd de heer Pijt reeds spoedig na zijne aanstelling tot predikant te Bayonne, een onderwerp van algemeen gesprek, en nu waren mijn vader eenige geruchten ter oore gekomen van zekere overdrevene rechtzinnigheid. Een onzer naaste bloedverwanten, een geleerd en algemeen geacht man, werd daarom nog eens in de zaak geraadpleegd, en bijna zou

deze alles in den war gestuurd hebben, door zeer plechtstatig te verklaren, dat men een „partijman” van mij ging maken! — Mijn vader was zeer gehecht aan de bemiddelende maatregelen door Napoleon genomen ten opzichte van de godsdiensttwisten, en bij het woord „partijman” zag hij in mij reeds een tegenstander van die maatregelen. Het scheelde niet veel of hij zou zijne toestemming tot mijn gaan naar Bayonne hebben ingetrokken, — maar God bedient zich dikwijls juist van de moeders om aan het leven de eigenlijke richting te geven. Mijne lieve moeder gevoelde, dat, zoo het voorstel van den heer Pijt werd afgeslagen, dit een wederstreven zou zijn van Zijn wil — en hare meening zegevierde.

Nog eenige gesprekken met dezen uitnemenden man Gods deden den tegenstand van mijn vader geheel zwichten en weldra was de dag van mijn vertrek bepaald. Men weende alsof ik naar Amerika of Australië vertrok. Had den wellicht mijne ouders een voorgevoel dat ik voortaan slechts zelden en dan maar kort onder hun dak zoude vertoeven?

Mijn vader bracht mij weg en de reis kwam mij niet onaangenaam voor. Ik was op zijn paard gezeten en geheel gewikkeld in zijn mantel. Nooit zal ik vergeten hoe eenzaam en verlaten ik mij den volgenden dag gevoelde, toen mijn vader vertrok! — Alles kwam mij even somber voor! De huizen waren zoo hoog en stijf, de straten zoo nauw en men kon den hemel bijna niet zien! Hoe geheel anders was dat te Orthez, waar wij overal het uitzicht hadden op een vroolijk landschap. Tot overmaat van ramp, kwam er juist eene begrafenis onder mijn raam voorbij, wat mij niet vroolijker stemde, en de lust

bekroop mij om weg te loopen, want ik had in die groote stad het gevoel van een vogel, die voor 't eerst bemerkt, dat hij in een kooi gevangen zit!

Zulke indrukken duren echter niet lang gelukkig en den volgenden dag was alles reeds geheel anders. Mijnheer Pijt gaf mij al dadelijk een latijnsch boek en zeide met een opgeruimd gezicht: „Zie zoo, nu gaan we latijn leeren en als ge de eerste helft van dit schrijfboek gevuld hebt met verbuigingen en de andere met vertalingen, dan gaan we samen een dag naar Biaritz om de zee te zien.” Met ijver ging ik aan 't werk; — schrijven kostte mij nog al moeite (want ik was pas tien jaar), maar ik leerde latijn; dit vond ik voornaam en ik begreep, dat er flink gewerkt moest worden.

Op den dag van mijne eerste latijnsche les, ontving ik nog twee andere lessen van geheel anderen aard, doch die mij niet minder nuttig zijn geweest. Des avonds deden Mijnheer Pijt en zijne vrouw eene heerlijke wandeling met mij en daar mijne tong weer los was geraakt, had ik het vreeslijk druk over allerlei herinneringen van school, waarbij de gebreken mijner vroegere makkers een hoofdrol speelden. Men liet mij evenwel opmerken, dat dit „kwaadspreken” was en dat kwaadspreken „zonde” is. De ernstige wijs, waarop dit woord „zonde” werd uitgesproken, heb ik nooit vergeten, en hoewel ik mij van deze vermaning door een juist niet zeer passend antwoord trachtte af te maken, zoo liet die gedachte toch een diepen indruk bij mij na.

Iets later werd mij onder het oog gebracht, dat ik verkeerd deed, door bij elke kleinigheid den naam van God als uitroep te bezigen, daar het „ijdelijk gebruiken” van

dien heiligen naam door God niet onschuldig werd gehouden. Dit was iets geheel nieuws voor mij en ik liet mij dan ook niet zoo gemakkelijk overtuigen, want had ik niet nog onlangs eene oude tante hooren zeggen, dat het als een achteruitgang der godsdienstige gevoelens te betreuren was, dat men tegenwoordig, wanneer iemand niesde, niet meer zeide „God zegene u!” maar eenvoudig „Wel bekome het u!” of iets dergelijks? Mijn goede leermeester zeide mij echter zulke heerlijke dingen omtrent de verhevenheid en heiligheid van God en omtrent den eerbied, met welken wij over Hem moeten spreken, dat ik weldra beschaamd tot zwijgen werd gebracht.

Van dien dag af begon ik onbewust te gevoelen, dat ik te doen had met menschen, voor wie de godsdienst iets geheel anders was, dan hetgeen ik mij tot nu toe had voorgesteld. Als Mijnheer Pijt over die dingen sprak, was het mij alsof hij regelrecht van den Heer kwam. Des morgens bij de huiselijke godsdienstoefening, werd er een hoofdstuk uit het Oude en een uit het Nieuwe Testament gelezen; dit scheen mij soms wat lang, doch steeds werd mijn aandacht levendig gehouden door eenige goed gerichte vragen en door het opzoeken der gelijkkluidende plaatsen, want altoos werd het Oude en het Nieuwe Verbond met elkander vergeleken en uitgelegd.

Weldra werd mij ook vergund, den heer en mevrouw Pyt bij hunne wekelijksche armenbezoeken te vergezellen, doch van hoeveel ellende moesten wij daarbij soms getuige zijn! — Eens ontdekten wij eene vrouw, die met hare dochter slechts ééne japon bezat, zoodat, wanneer ze een van beiden uitgingen, de andere zich moest behelpen met eene oude, versleten wollen deken.

Daar er te Bayonne een garnizoen lag, waren er ook dikwijls soldaten in arrest en deze bezocht de heer Pyt eveneens geregeld, om hen uit den Bijbel voor te lezen; meermalen nam hij mij met zich mede en ik hoor nog in mijne verbeelding het rammelen van de sleutels en het knarsen van de zware deuren, die zich achter ons sloten, om ons alleen met de gevangenen te laten. Dit alles, gevoegd bij het afzichtelijk voorkomen dier arme menschen, die allen hun' baard lieten staan en waarvan sommigen een kogel aan het been hadden, leverde een weinig aangenaam geheel op. Mijn dierbare leermeester evenwel, liet zich door niets afschrikken, gaf allen vriendschappelijk de hand en onderhield zich minzaam en medelijdend met ieder in 't bijzonder, — terwijl hij hun menigmaal nuttige wenken gaf voor de toekomst. Ook zorgde hij voor gepaste afleiding. Op zekeren dag waren de goede burgers der stad Bayonne zeer verbaasd eene afdeeling dier arrestanten (onder behoorlijk geleide) naar de woning van den dominee te zien marcheeren, met eene bezending goed gevlochte strooien hoeden. Mijnheer Pyt had op zich genomen deze voorwerpen door eenige winkeliers te doen verkoopen.

Door mij zoo zachtjes aan — en voor zoover mijne jaren dit meebrachten, — in zijne liefdewerken te doen deelen, werd ik door mijn' leermeester in den volsten zin des woords opgevoed. Niemand wist zoo goed als hij, in het kind den mensch te zien; wel eischte hij veel arbeid maar die arbeid werd steeds afgewisseld door eene aangename en nuttige ontspanning, waaraan hij zelf, zoo dikwerf dit slechts kon, deelnam; — hij was tegelijkertijd mijn leermeester en beste vriend. Derhalve was ook zijn

onderwijs nooit droog of vervelend, en zijne methode bestond hierin: zijne leerlingen door eigen onderzoek te doen uitvinden wat ze weten moesten. Niet lang na mijne aankomst te Bayonne, vereenigde hij enkele jongens van mijne jaren en ondernam met ons het lezen en ontleden den brief aan de Romeinen, — waarbij het hem mocht gelukken, ons te boeien; deze studie werd mij zelfs tot rijken zegen en bracht mij tot het inzicht van wat het eigenlijk is zich te bekeeren; ik geloof dat mijn hart eerst toen werkelijk door den Heer werd geraakt en deze verandering ontging ook niet aan het geoefende oog van mijn' leermeester; — hij was het, wat meer is, die er mij opmerkzaam op maakte, gedurende een verblijf te Biaritz, waar hij bij voorkeur met mij heenging, om eenige uren aan het toenmaals zoo stille strand, door te brengen. — Het dorpje Biaritz was zeer arm en de manlijke bevolking, door de vele onheilen op zee zoo zeer gedund, dat zelfs het ambt van omroeper door eene vrouw werd uitgeoefenen. Het was mij evenwel alsof al die ellende de grootheid van den Schepper te meer deed uitkomen, 't scheen mij toe, alsof die grootsche, onmetelijke zee uit Zijn heiligdom kwam. Ik gevoelde levendig, dat het hebben van zulk een God tot Vader de eenigste eer is, waarnaar de mensch moet streven en mijn dierbare meester droeg altoos zorg, naast het beeld van dien Almachtigen Schepper en alles onderhoudenden God, ook steeds het beeld te plaatsen van den Heer Jezus Christus, die op aarde was nedergedaald om onze straf te dragen en ons vrede en vergeving van zonden aan te brengen. Veel sprak hij met mij over dien dierbaren Heiland en langzamerhand werd alles, wat ik tot hiertoe

van Hem gelezen of gehoord had, werkelijkheid voor mij. Ik gevoelde de behoefte, om met mijn geheele wezen zijne liefde te beantwoorden en de woorden van Paulus, die ik reeds bij mijne belijdenis zoo schoon had gevonden: „Zoo is er dan geene verdoemenis meer voor degenen, die in Christus Jezus zijn” — werden als met onvergankelijk schrift in mijn hart geprent.

Eens op een avond, toen wij veel over die dingen hadden gesproken, knielde de heer Pijt met mij neder, om als naar gewoonte onze smeekingen tot den Heere op te zenden. Toen wij waren opgestaan, zeide hij, dat ik nu zelf moest bidden; dit deed ik en nooit zal ik vergeten welk een zalig gevoel het mij was, hem daarop te hooren zeggen: „Weet ge dat we thans broeders zijn, — zonen van denzelfden Vader?”

Die gedachte greep mij zóó sterk aan, dat ik eenigen tijd noodig had om weder tot mij zelve te komen.

Er bevond zich toen te Bayonne een man, zachtmoedig en nederig van hart, die zich zeer aan mij had gehecht en die mijn jeugdig geloof krachtig wist te ondersteunen. Raymond L  ris had onder Napoleon als soldaat gediend en kon heel wat vertellen van de veldtochten, die hij had meegemaakt. Meermalen was hij het voorwerp geweest van wonderbare uitreddingen. Vroeger beschouwde hij die als een gelukkig toeval, doch thans, voorgelicht door de prediking van den heer Pijt, had hij aan God alleen de eer leeren geven. Zijne herinneringen verleenden iets bijzonder aantrekkelijks aan zijne godsvrucht; hij bleefsoldaat in zijn hart, maar diende nu onder een ander vaandel. Steeds was hij kalm en opgeruimd en gevoelde zich onoverwinnelijk door zijn Heiland Jezus

Christus. „Ziet ge,” zeide hij soms, „als ik zoo op het slagveld in 't heetste vuur stond, was het toch alsof eene stem in mijn binnenste tot mij zeide: gij zult ongedeerd naar huis terugkeeren; — en die hoop is niet beschaamd, maar nog veel zekerder ben ik nu, dat mijne ziel gered zal worden, want ik strijd den goeden strijd onder het commando en de bescherming van Jezus Christus.”

Mij dunkt hij had zijn Zaligmaker steeds voor oogen en stond om zoo te zeggen, met geschouderd geweer voor Hem.

Door L  ris aangemoedigd, trachtte ik mijne makkers deelgenooten van mijne nieuwe gevoelens te maken, doch zij schenen er niets van te begrijpen. Zij noemden mij weldra een dweeper en wenschten mij veel genoeg toe met de oude vrouwen, die de bijeenkomsten van den heer Pijt volgden. Deze plagerijen dreigden meermalen in handtastelijkheden te eindigen, door mijn niet zeer verdraagzamen inborst. Gelukkig echter wist ik mij te bedwingen, trok mij heftig bewogen terug en wanneer ik dan in de eenzaamheid mijne knie  n voor God boog, deed Hij mij gevoelen, dat al Zijne dienstknechten voor Hem moesten lijden; dit was de vervolging die ik op mijne jaren te wachten had. Behalve de heer en mevrouw Pijt en mijn vriend L  ris, geloofde niemand aan de duurzaamheid der godsdienstige gevoelens van een jongen van twaalf jaar.

Eene mijner nichten, twee of drie jaar ouder dan ik, maakte echter eene uitzondering. Even als ik hield zij veel van mijns meesters preeken, die steeds leerrijk, stichtelijk en volkomen bevattelijk waren. Wij hadden ons aangewend daarvan elken Zondag een uittreksel te maken, dat wij des Maandags aan den heer Pyt toonden. Door

oefening waren wij eindelijk zoover gekomen, dat wij bijna de geheele leerrede konden wedergeven. Daarenboven was het ons een groot genoegen en tot zeer veel nut, de gelijk-luidende plaatsen in onze Bijbels op de kant der bladzijden aan te teekenen. Menigen tekst, die betrekking had op het een of ander leerstuk, werd ook met zorg door ons onderschraapt. Op deze wijze bekwamen wij ongemerkt eene grondige kennis der Heilige Schrift.

Soms, wanneer wij met die studie eenige uren hadden doorgebracht, nam mijne nicht ter afwisseling hare guitare en zongen wij te samen eenige der schoone liederen van Malan, die toen pas waren uitgekomen.

Deze liederen beantwoordden volkomen aan de behoeften van den eersten tijd der geestelijke opwekking; zij tintelden van vreugde en hoop en er was iets heldhaftigs in, dat het hart goed deed.

Na vele jaren onder de Heidenen werkzaam te zijn geweest, mocht ik het het geuoegen smaken den hooggeachten en mij zoo dierbaren Malan in persoon te ontmoeten en hem eenige zijner liederen te toonen, in de taal der Bassoeto's overgezet!

Gedurende mijn verblijf te Bayonne werd ik een tijd lang als 't ware bezielde met eene hartstocht voor den wapenhandel. De aanleining hiervan was, dat ik gedurig de Fransche troepen had zien voorbij trekken, die naar Spanje werden gezonden om Ferdinand VII te helpen, zijn troon te herwinnen en nu hadden die schitterende uniformen mij het hoofd op hol gebracht. De heer Pyt maakte van deze gelegenheid gebruik om mij onder het oog te brengen, dat er een veel hooger geluk ligt in geestelijke dan in aardsche overwinningen. Mijne liefde voor soldaten

ziende, zette hij mij aan het werk in hun midden. Het garnizoen bestond grootendeels uit Zwitsers. Hij koos eenige manschappen uit het regiment van Bontemps en vertronwde ze aan mijne zorg toe, om hen te leeren lezen en hen over den Heiland te spreken. Die brave roodrokken namen de zaak zeer ernstig op, betoonden mij weldra warme liefde en wij verheugden ons wederzijdsch telkens op het uur van de les. Dat deed mij goed.

De heer Pyt trachtte ook, mij liefde tot de Joden in te boezemen. Te Bayonne waren er zeer velen en mijn meester zocht hen op allerlei wijzen voor den Heiland te winnen. Dikwijls onderhield hij zich persoonlijk met sommigen hunner en trachtte weder anderen door zijne geschriften (afzonderlijk voor hen opgestelde traktaatjes) te bereiken. Later vernam ik, dat hij niets liever had gewild, dan mij zendeling onder de Joden te zien worden. Ongelukkig evenwel had de afzichtelijke onreinheid en de ongemanierdheid dergenen, die ik kende, mij tegen hen ingenomen.

Daarbij ondervond ik eene nederlaag bij mijne eerste pogingen om hen van nut te zijn, die ik nooit zal vergeten.

Ik had mij namelijk gehecht aan een uitdrager en hem zoover gekregen, dat hij de godsdienstoefening op Zondag bijwoonde. Gedurende eenigen tijd volhardde hij daarin. Ik verzocht hem naast mij te komen zitten en zocht dan de gezangen of de aangegevene tekst voor hem op. Zonder al te groote moeite was ik er in geslaagd den tegenzin te overwinnen die mij zijne vuile gewoonte van snuiven veroorzaakte, — doch ziet — op zekeren dag was mijn Jood verdwenen! Zoo verliepen eenige weken totdat ik

hem eens op straat ontmoette. „Wel vriend, wat is u overkomen?” vroeg ik. „Weet je dan niet:” antwoordde hij, „dat je me met je Zondag een zaak van 5 francs hebt doen verspelen? Nah, daar ben ik niet meer voor te vinden!” — De hoonende lach, waarmee deze woorden vergezeld gingen, doofde al mijn ijver ten eenen male uit en ik dacht bij mij zelven — zeer ten onrechte voorzeker — dat een Jood een onbekeerlijk wezen is.

Tegen mijn vijftiende jaar ving voor mij een tijdperk van geestelijk verval aan, waaronder ik veel had te lijden. Mijne studiën vorderden goed en ik had eene groote voorliefde opgevat voor de klassieke voortbrengselen der oudheid. Door deze werken wordt de verbeelding maar al te zeer geprikkeld en dat juist in de jaren, waarin het verstand nog niet krachtig genoeg is om haar als 't ware te beteugelen. De Bijbel ook bevat verhevene heldendichten, onvergelykelyk schoone geschiedenissen, wier helden het nog winnen in dapperheid van die door Homerus of Virgilius bezongen. In den Bijbel echter wordt alles gesteld in het licht van een rechtvaardig en heilig God, in wiens oog de zonde nimmer genade vindt, zelfs niet als zij zich voordoet onder den aantrekkelijksten en volgens het menschelyk hart meest vergeefflyken vorm. De poëzie der gewijde dichters is louter hemelsch, die der Grieksche en Romeinsche hoofdzakelyk aardsch en dikwijls onrein. Is het dan te verwonderen, dat de ziel van den aankomenden jongeling door haar dikwijls op een zwaren proef wordt gesteld?

Enkele der letterkundige voortbrengselen van de philosophie der 18de eeuw waren mij ook nadeelig. Zij deden niet zoozeer den twijfel in mij ontwaken, als wel de al te

hooge eischen van mijn verstand en mijn' wil. Ik had de liefde van mijn Heiland te levendig ondervonden, dan dat de bewijsgronden van het ongeloof werkelijk vat op mij konden hebben. Al bleef evenwel mijne geloofs-overtuiging in haar wezen gespaard, — de vrijzinnige houding van het ongeloof stond mij aan. Ik wilde van den eenen kant mijne ervaringen behouden, maar van den anderen kant mij losmaken van al wat mij kon verhinderen, over mij zelf te beschikken. Een zekeren aanleg voor de studie had mij met opgeblazenheid en eerezucht vervuld. Dit een en ander maakte mijn hart dor en ik gevoelde mij ongelukkig, omdat ik het bewustzijn van de gemeenschap met God verloor.

Eene andere oorzaak zou weldra de bitterheid van dit keerpunt in mijne gevoelens vermeederen. Sedert ik had gehoord van de te Parijs opgerichte Evangelische Zendingsvereeniging was er in mijn hart het voorgevoel ontstaan, dat voortaan mijne aardsche toekomst was beslist. De oproeping van den directeur aan de protestantsche jongelingschap, scheen mij toe geheel tot mij te zijn gericht. Zij verlevendigde opnieuw en verhoogde het belang dat ik van mijne kindschheid af gesteld had in de verdrukke volksstammen. Ik zag steeds dien ellendigen zwijnenhoeder Pizzarro voor mij, die de ongelukkige Peruanen liet bombardeeren, omdat hun Inca, Antahualpa een gebedenboek in zijne onnoozelheid aan zijn oor had gebracht, meenende dat het spreken zou, en toen het dit niet deed, weder aan den eigenaar met een spottenden glimlach had teruggegeven. Ik sidderde bij het verhaal van de ijselijkheden van den slavenhandel, door Wilberforce en den baron de Staël met rechtmatige

verontwaardiging aan het licht gebracht. God bediende zich van dit alles om in mijn hart eene roeping te werken; wel was die eerst nog onbestemd, maar zij nam steeds toe naar mate Zijn woord mij duidelijker den plicht deed zien, het Evangelie aan de Heidenen te brengen. Ik sprak er evenwel met niemand over en meestal deed ik mijn best, die voorgevoelens te verbannen, welke mij van het hoofd tot de voeten deden huiveren. Tegen gevaren en vermoeienissen zag ik niet op, maar zouden mijne ouders, aan wie ik zoo innig was verbonden, afstand doen van de plannen die ze voor mij zoowel als voor hen zelve hadden gevormd? Zouden zij niet van verdriet sterven, als ik hen levenslang ging verlaten? De zending was toenmaals weinig bekend; het was een nog te ondernemen proefstuk. Men vergrootte zich zeer de gevaren en moeilijkheden daaraan verbonden! Men stelde zich die onbekende landen voor als het gebied van kwade koortsen, verscheurende leeuwen en bloeddorstige kanibalen. Ik was daarbij, wat mij zelf betreft, bijna onlosmakelijk aan mijn vaderland, vooral aan mijn dierbaar Béarn gehecht. Hierbij voegden zich de tegenwerpingen van mijn ijdelheid en de vrees van te worden uitgelachen, want, dank zij de pogingen der Jezuïten, die Frankrijk met crucifixen en kruisheuvels bedekten, was het woord zendeling gehaat door allen, die zich lieten voorstaan op filosofie of liberalisme.

Zoo stonden de zaken, toen een onvoorziene gebeurtenis mij den eersten stap deed zetten op den loopbaan, die zulke tegenstrijdige gevoelens in mijn binnenste opwekte.

De heer Pijt nam eenige dagen vacantie en stond er op, dat ik daarvan met hem zou genieten. Wij zouden die

dagen gaan doorbrengen bij een' rijken boer in de omstreken van Sauveterre.

De weg van Salies tot de plaats onzer bestemming legden wij te voet af. Het was een schoone winterdag. De zon vergulde met zijne heldere stralen de sneeuw, die onder onzen voet kraakte. Toen we den top van een heuvel bereikt hadden, hield mijn meester plotseling stil, en zich tot mij wendende, zeide hij: „Eugène, ge zijt nu vijftien jaar, is 't niet? Het wordt tijd dat we eens weten waaraan ge u wilt wijden. Wat wilt ge worden?” — „Ik zal niet zeggen wat ik worden wil, maar wat ik zijn zal!” gaf ik ten antwoord. — „Welnu, wat dan? — „Zending!” — „Gij zending? Maar dat meent ge niet, Weet ge wel wat het is?” — „Ik weet het slechts al te goed, — maar dat zal ik zijn.”

De heer Pyt hernam de wandeling en wij kwamen op onze bestemming, zonder verder een woord over bovengenoemd onderwerp te hebben gewisseld.

Den volgenden morgen ontmoette ik mijn leermeester, terwijl ik van eene ochtendwandeling thuis kwam. Ietwat verstrooid sprak hij mij aan, zeggende: „Ge hebt hier veel vrijen tijd; licht zoudt ge u vervelen; houdt u dus onledig met eens op papier te zetten, welke redenen gij hebt om zending te willen worden!”

Dit voorstel gaf mij verlichting, want ik gevoelde mij bezwaard sedert mijne bekentenis.

Binnen twee uur had ik zes à acht pagina's geschreven, die ik aan den heer Pyt overhandigde. Het was een volledig opstel, behoorlijk overgeschreven en met mijne voorletters ondertekend. En wat deed nu mijn waarde vriend? Na het te hebben gelezen, zond

hij het eenvoudig aan het comité van de Parijsche Zendingsvereeniging.

Drie jaren verliepen, zonder dat wij op het onderwerp in kwestie terugkwamen, maar die ontboezeming had mij verlicht. Intusschen kwam de zaak tot rijpheid. Door veel strijd moest ik heen en ik dacht dat niemand daarvan iets merkte. De heer Pyt evenwel zag alles, maar niemand wist beter dan hij de vrijheid der aan zijn zorg toevertrouwde zielen te eerbiedigen. Hij bezat de onschatbare gave om de geesten te onderkennen. Dikwijls, wanneer ik dacht over hetgeen mij zoozeer vervulde, ontsnapten mij eenige woorden, waarvan het niet moeielijk was den zin te doorgronden, — maar zelfs dat behoefde hij niet om te weten hoe het met mij stond. Hij volgde, om zoo te zeggen van uur tot uur den strijd, die in mijn arm hart plaats had. Door zijn fijn gevoel geleid, had hij mijne ouders in kennis gesteld met het gesprek dat er tusschen hem en mij had plaats gehad op den weg naar Sauvetetre. Door een derden vernam ik, dat mijne moeder had geantwoord: „Ik zal mij tegen Gods wil niet verzetten, maar ik hoop, dat Hij mij zal wegnemen vóór dat mijn zoon vertrekt, indien dit ooit moet gebeuren.” Hierdoor steeg mijn strijd ten toppunt, zoodat mijn vaderlijke vriend begreep, dat eene afleiding noodzakelijk was en dat tevens de twijfel moest worden verbannen, die mijn geloof bedreigde. Daar mijne voorbereidende studiën bijna geeindigd waren, zette hij mij aan de eerste beginselen der theologie als daar zijn: exegetische uitlegging van het Nieuwe Testament in het grieksch; beschouwing van de Heidenwereld uit een staatkundig, maatschappelijk en godsdienstig oogpunt, ten tijde van de komst onzes Heeren; denkbeelden

en instellingen van het joodsche voik, — van de wederkomst uit de Babylonische ballingschap tot op de verschijning van Johannes den Dooper; — het leven van Jezus Christus en de stichting der verschillende gemeenten door Zijne apostelen of hunne opvolgers. Hierbij voegde de heer Pyt onschatbare lessen van dogmatiek en verdedigingskunde, die hij meest uit den schat zijner eigene kennis putte. of waarvan ik de stof onder zijn toezicht moest zoeken in verschillende schrijvers. Voor dit laatste deel mijner nieuwe werkzaamheden, had ik dikwijls te worstelen met zeer zwaar latijn, dat zeer dicht in elkander was gedrukt, op door ouderdom geel geworden papier. Deze moeite werd echter ruimschoots beloond, want elk nieuw bewijs voor de historische zekerheid der in de Schrift vermelde feiten, elke lichtstraal, over hetgeen de Christen geroepen is te gelooven en te beleven. deed mijne ziel allengs tot kalmte wederkeeren. Bij wijze van afwisseling liet de heer Pyt mij van tijd tot tijd een opstel in 't Fransch maken; dat trok mij zeer aan. Hij toonde mij dan plaatsen in den Bijbel, die stof konden opleveren tot vergelijkingen met dergelijke plaatsen in de letterkundige voortbrengselen der oudheid. Dit alles moest ik onderling vergelijken, de wederkeerige schoonheden er van opteekenen, het verschil ervan aangeven en de oorzaken van dat verschil zoeken in den godsdienst en de zeden, zoowel van de ongewijde als van de gewijde schrijvers. Het opstellen dezer stukken deed mij menig aangenaam uurtje doorbrengen.

Ongeveer tegen dienzeldden tijd droegen ook de lessen van Guizot, Villemain en Cousin er veel toe bij om mijne gedachten een hooger en vlucht te doen nemen en mijn gezichtseinder uit te breiden. Op het platte land volgden

wij deze lessen (die ons in geschrevene afleveringen geworden) even belangstellend en gretig, als men dit te Parijs zelf deed. De onbaatzuchtige, milde geest, die destijds Frankrijks jongelingschap vervulde, kwam ook over ons, jeugdige zonen van Béarn. Ik deelde in den algemeenen zucht naar een tijd van vooruitgang en vrijmaking voor de menschheid, en de vrucht van dezen drang des harten ging niet verloren voor de roeping, die God aanvankelijk in mij had gewerkt.

Zoo bereikten wij 1830. Ruim een jaar geleden had mijn weldoener van woonplaats verwisseld en was nu niet meer te Bayonne maar te Orthez. Ik bevond mij dus weder onder het ouderlijk dak.

De reden, waarom de heer Pyt tot deze verandering van woonplaats overging, was een dringend aanzoek van onzen kerkeraad. De vruchten zijner prediking waren telkens zóó verrassend, dat men hem smeekte, zich meer geregeld ook in de hoofdplaats van het kerspel te laten hooren — en hierdoor ontstond een onberekenbaar nut. De geestelijke opwekking werd algemeen doch daar verspreidt zich op eens de mare, dat dit zoo gezegend werktuig Béarn zou verlaten! Hij was namelijk steeds verbonden gebleven aan de „Société Continentale” (de redenen hiervan te omschrijven zouden mij te ver voeren) en nu werd hij plotseling door dit genootschap naar een ander arbeidsveld overgeplaatst. Zonder in verdere bijzonderheden te treden, veroorloof ik mij enkel op te merken, dat door deze verandering mijns inziens eene fout werd begaan. Na dien tijd ging het werk van den heer Pyt nimmermeer zoo voorspoedig en reeds vijf jaren later legde hij ongelukkigerwijs zijne ambtsbediening neder.

De aankondiging van zijn vertrek schokte mij diep. De ure der beslissing, waartegen ik zoozeer had opgezien, was thans geslagen. Mijne klassieke studiën waren voltooid en nu mijn leermeester wegging, kon ik niet meer onder zijn opzicht blijven doorwerken. Het moest worden uitgemaakt of ik naar de Universiteit te Montauban dan wel naar het Zendingshuis te Parijs zoude gaan.

De heer Pyt was de eerste, die mij dit vraagstuk vóórlag en hij deed het op zijne eigenaardige, ernstige doch zachte wijze. Miine dierbare ouders ook richtten dezelfde vraag tot mij, maar met zulk eene teedere, weemoedige uitdrukking, dat daarin duidelijk te lezen stond: „Ge zijt vrij, maar ge weet hoeveel het ons kosten zoude, u zending te zien worden.”

Toen ving de strijd opnieuw voor mij aan, — een' strijd zoo hevig, dat de voorafgaande daarbij niets was. Ik kon niet meer werken en ontvluchtte zelfs het gezelschap mijner meest geliefde makkers. Niemand van hen begreep mij; zij noemden mij een' dwaas en scheerden den gek met mijne zoogenaamde roeping. In de buurt mijner geboortestad bevindt zich een heuvel, van welks top men het uitzicht heeft op de gansche omliggende schoone landstreek. Daarheen vluchtte ik dan vaak om mijn overkropt gemoed in tranen lucht te geven.

Eens werd ik daar door mijne makkers ontdekt.

„Wat is er toch in dit schoone landschap, dat u zoo bedroefd maakt?” vraagden zij.

„Niets,” antwoordde ik, „alleen de gedachte dat ik dit punt weldra nooit meer zal kunnen bezoeken, terwijl gij er uw leven lang van kunt genieten.”

„Daar hebt ge weer die droomerijen! Heeft God dan

tot u gesproken? Wil Hij gediend worden met tegenzin? Hebt ge uw naam gelezen in die gedeelten der Schrift, waar de Heer beveelt het Evangelie aan de Heidenen te brengen?"

„Neen, dat niet maar ik heb gelezen: Hoe zullen zij hooren, zonder die hen predikt? — indien ik weiger het te doen, zal dan niet iedereen dat zelfde recht hebben? En wat moet er op die wijze worden van de zielen dier arme Heidenen?"

Een eindbesluit moest thans genomen worden. Men belegde een familieraad; ik had echter de kracht niet om mij uit te spreken. „Gevoelt gij de vrijheid, u van het lot te bedienen?" zeide de heer Pyt eindelijk. „De Moravische broeders veroorloven het zich soms in een plechtig, moeielijk geval,"

„Neen," — antwoordde ik plotseling, — „daarmede zoude ik God verzoeken! Ik weet, dat ik zendeling moet wezen, en ik zal het zijn!"

„Welnu, dan is de zaak beslist?"

„Neen, neeu, nog niet! ik bid u spaar mij!"

Twee of drie dagen later kwam mijn dierbare vriend, die bijna evenveel leed als ik, mijne ouders opzoeken. „Uw zoon, zeide hij, is nog zeer jong. Laten wij hem een weinig tijd geven. Hij kent Engelsch; ik moet van Boulogne uit, waar ik eerst eenigen tijd zal verblijven, een reisje naar Engeland doen. Het zal mij dus niet moeielijk wezen, hem aldaar bij de eene of andere familie te plaatsen, waar hij les zal kunnen geven en zijne reeds opgedane kennis uitbreiden. Op deze wijze kan hij zijn tijd nuttig besteden, totdat God hem de kracht geeft tot eene beslissing."

Dit voorstel was — zoowel voor mijne familie als voor mij — een ware uitkomst.

Eenige weken later vertrok ik met mijn beminden leidsman. Het afscheid was dragelijk, dank zij het uitstel dat men mij had vergund.

Nauwelijks hadden wij de Pyreneeën uit het gezicht verloren, of ik hernam weder mijn evenwicht. In de gulden jeugd meent men alles te kunnen verwachten van den tijd.

III.

Mijne intrede en voorbereiding in het Zendingshuis te Parijs.

Te Parijs aangekomen stapten wij af in eene der hotels van de rue du Mail. Het was juist de tijd der algemeene vergaderingen van onze godsdienstige genootschappen in de eerste helft der maand April 1830.

Die genootschappen waren toen nog in hunne lentejaren maar men gevoelde reeds als een voorbode, den warmen adem hunner zomerhoogte. Op verschillende bijeenkomsten had ik het genoegen mannen te hooren als Benjamin Constant en Guizot, terwijl de graaf Ver-Huëll, admiraal van Frankrijk, mij op eene bidstond voor de Zending geheel meesleepte door zijne bezielde, gloeiende toespraak. Niet zonder aandoening zag ik dicht bij de estrade drie jongelieden, die van hunne levendige belangstelling de duidelijkste blijken gaven. Het waren leerlingen van het Zendingshuis.

Eenige dagen later liet de heer Pyt mij dat huis zien. De heer en mevrouw Grand Pierre ontvingen mij op de hartelijkste wijze. Men kon merken, dat ik geëu vreemdeling voor hen was, waaruit ik opmaakte, dat mijn goede

leermeester hen op de hoogte had gehouden van mijne wenschen en van mijn strijd.

Gedurende dat bezoek gevoelde ik mij plotseling als door een tooverslag ontheven van de aarzelingen, waaronder ik zoolang had geleden. Er heerschte in het huis zulk eene blijmoedige vroomheid; men sprak er op zulk eene aangename wijze over het zendelingsleven, dat ik begreep welk eene kracht en welk een geluk er ligt in het gewillig aannemen van Gods wil. Dien dag hield alle twijfel en alle strijd op, en tot eer van mijn Hemelschen Vader kan ik getuigen, dat zij nooit terugkeerden. In 't eerst behield ik deze gevoelens voor mijzelve.

Eene week later evenwel, toen de heer Pyt mij zeide, dat wij verder zouden reizen, antwoordde ik: „Voor mij zal de reis niet lang meer zijn, met een rijtuig kan ik die volbrengen, want ik ga naar het Zendingshuis.”

Met innige teederheid drukte mijn geestelijke vader mij aan zijn hart en wij bogen te samen onze knieën voor God. Dienzelfden dag nam de kleine zendelingsfamilie van de Boulevard Mont Parnasse met warme liefde een nieuw lid in haar midden op. Slechts twee en een half jaar zoude ik daar blijven; de studies, die ik onder het opzicht van den heer Pyt had gemaakt, veroorloofden mij, al mijne krachten van den eersten dag af, aan de theologie te wijden. Hoe kort mijn verblijf echter geweest zij, ik beschouw het nog steeds als een belangrijk tijdperk in mijn leven, want het beteekende heel wat, de jaren 1830, 1831 en 1832 in Parijs door te brengen!

De leefregel in het Zendingshuis was gestreng, doch dat was mij liefelijk. Men werkte er van 's morgens tot 's avonds, maar daarover beklagde zich niemand. Het

methodisch, duidelijk onderwijs van den heer Grand Pierre stond mij ook reeds dadelijk aan. Hij wist zijne lessen in de godgeleerdheid zoo smakelijk te maken; de Bijbel was zijn eenigste grondslag en men gevoelde dan ook, dat hij daardoor zulke gezonde kost gaf. In onze vrije uren genoten wij veel van het gezelschap zijner vrouw, die aan eene groote minzaamheid en een uiterst fijn gevoel, dege-lijke, frissche vroomheid paarde. Men moet Mevrouw Eugenie Grand Pierre eigenlijk gekend hebben, om zich te kunnen voorstellen, wat zij voor ons was. Zij scheelde maar weinig met ons in jaren, maar wij vereerden haar als eene moeder en kenden voor haar geene geheimen. Wanneer er somtijds eene kleine moeielijkheid ontstond tusschen den directeur en zijne leerlingen, dan wist zij die met een glimlach of een enkel woord op zijn pas gesproken, meesterlijk te vereffen.

Het Zendingshuis was toen de vereenigingsplaats van verscheidene menschen van aanzien, die begeerig waren den weg ter zaligheid te leeren kennen.

Daar wij in het gebouw zelve eene zaal hadden, begon onze geachte directeur weldra geregeld Bijbellezingen te houden. Zijn woord was levend en krachtig; hij sprak rechtstreeks tot het hart en het geweten en werd voor velen tot grooten zegen.

De uitstekende leerredenen, die de heer Frédérique Monod hield in de Zondagschool van „l'Oratoire" en de aan het onderzoek des Bijbels gewijde bijeenkomsten ten huize van den heer Henry Lutteroth, werkten ook krachtig mede om de geestelijke opwekking uit te breiden. Deze had voornamelijk plaats onder menschen, uitblinkende zoowel door hun stand in de maatschappij als door hunne

gaven. Er heerschte onder dat groepje van ijverige navorschers, bij wie telkens het „eurèka” — (ik heb gevonden) — des geloofs weerklonk, eene groote eenvoudigheid en eene blijmoedige, kinderlijke opgewektheid.

De leerlingen van het Zendingshuis hadden mede hun deel in deze beweging. Daar men arbeiders te kort kwam, werd op iedereen beslag gelegd. Eigenlijk ontvingen wij veel meer dan we geven konden, — want we waren nog nieuwelingen in het leuen en weinig geoefend in het spreken. De eerwaardige mannen, op wie ik zinspeel, versmaadden evenwel niet, ons deelgenoot te maken van hunne navorschingen en de uitkomst daarvan. In zulk eene omgeving kwam men spoedig tot rijpheid!

Door deze omstandigheden werd ik ook in de gelegenheid gesteld kennis te maken met jongelieden van mijne jaren, zoowel Franschen als Zwitsers, en hunne vriendschap werd mij in later leven tot grooten steun en troost. Zij studeerden in verschillende vakken aan de Hoogeschool te Parijs, doch gevoelden allen behoefte zich te verzetten tegen den noodlottigen invloed van eene ongeloovige omgeving. Eens in de week vereenigden wij ons bij een hunner met wien ik het meest bevriend was, Charles Bovet, van Boudry ¹⁾. Met den Berner student aan de politechnische school, Louis Grüner, was ik eveneens zeer bevriend. Wij vereenigden ons dan om den Bijbel te lezen en daarover te spreken, maar bovenal baden wij te samen. Dit alles geschiedde in groote eenvoudigheid, en ging toch soms met veel strijd gepaard voor de vreesachtigen in ons midden, daar voor hen het improviseeren een waar schrikbeeld was.

1) Een stadje in Zwitserland.

Ik meen te mogen zeggen, dat wij over het algemeen bescheiden waren, maar de schroomvalligen maakten eene uitzondering. In 1830 werd veel, zeer veel gesproken en dat op alle gebied. Godsdiens, staatkunde, wijsbegeerte, over alles werd geredetwist. Wij leefden in eene atmosfeer van geestdrift.

Onze vaders, verhit door de groote gedachten en vreeslijke beproevingen van de revolutie en daarna verblind door de zegepralen van het keizerrijk, hadden in ons een geest van vurigen ijver voor het goede verwekt. Wij vleiden ons evenwel gaarne met de gedachte, dat het tijdperk van maatschappelijke omwentelingen ten einde was en snakten naar eene vreedzame vernieuwing der toestanden. Een ieder onzer wilde in zijne mate daartoe bijdragen en zoo werden wij elk op zich zelf, ijverige predikers van de verschillende inzichten, die wij op dat punt waren toegedaan.

Dit verhinderde ons echter niet, de barricades der maand Juli met blijdschap te begroeten en wij werkten er zelfs ijverig aan mede. Wij meenden, dat nu de ure der volkomene godsdienstvrijheid geslagen had. Het was te veel verwacht, — maar toch kwam eene werkelijke vooruitgang tot stand, waarvan wij ons haastten gebruik te maken. De groote zaal der Galerie de fer (later Taitbout) werd ons geopend en eene talrijke menigte van allen rang en stand vloeyde samen, om de evangelieprediking der heeren Grand Pierre en Audebez te hooren.

De leerlingen van het Zendingshuis kregen ook hunne kapel, in eene der slechtste wijken van Parijs. Dáár, te midden van orgeldraaiers en kunstmakers, konden wij ons voorbereiden om het Evangelie aan de Heidenen te

brengen. De leerschool was voortreffelijk, want zelden heb ik later onder de wilden meer rumoer gehoord dan daar. De opkomst in onze kapel was vrij talrijk en wij slaagden er zelfs in, eene Zondagschool op te richten. Wat de zielzorg betreft, hiervan leerden wij het meest door onze bezoeken in de hospitalen.

Weldra werd ons eene vreeslijke beproeving gezonden; de aziatische cholera brak voor het eerst uit. Met angst zag men de plaag naderen en geene maatregelen verhinderden zijn voortgang. Eens, op een Zaterdag avond, liep het gerucht, dat te Parijs zelf reeds iemand aan die ziekte gestorven was. Den volgenden morgen zoude ik in de kapel van het Zendingshuis optreden. In het voorgebed smeekte ik den Heer, ons te sparen indien het Zijn wil was, maar bovenal ons op den dood voor te bereiden. Nog had ik het laatste woord niet uitgesproken, of daar zie ik een man in 't midden der vergadering wankelen. In allerijl verlaat ik de preekstoel en kom nog juist bij tijds om hem in mijne armen op te vangen. Zoo spoedig mogelijk verwijderden wij den ongelukkige. De dokter werd nog gehaald, maar twee uur later was de arme Poetry (zijn naam is mij altoos bijgebleven) reeds een lijk. Den volgenden morgen werd hij met een twintigtal andere slachtoffers der vreeslijke ziekte, ter aarde besteld.

Gedurende verscheidene weken zagen wij duizende menschen aan onze rechter- en linkerhand vallen, maar het verderf naakte niet tot het Zendingshuis. Elken avond, wanneer wij ons te bed begaven, namen wij afscheid van elkander, alsof het voor het laatst ware geweest.

Van een anderen kant leerden wij veel, doordien predikanten als de heeren Bisseux, Colani en Lemue

die overkropt waren met werk, ons tot hunnen arbeid lieten ingaan.

Eerstgenoemde had een zeer uitgestrekten werkkring over bijna het geheele departement van Aisne. Hij kon, wat ontberingen en kommer betreft, op ééne lijn staan met Felix Neff, den „zendeling der Alpen”. Mij viel het voorrecht ten deel hem, gedurende eenige maanden vacantie met mijne medeleerling Arbousset, ter zijde te staan. Die korte tijd was voldoende om ons verbazend mager te doen worden. Éénmaal daags vast, predikten wij, gingen vóór in bidstonden of zangvereeningingen, en dat na vermoeiende tochten door onbeschrijflijke binnenwegen, waar de modder soms zóó diep was, dat de karrepaarden er tot aan de borst inzonden. Op een goeden Zaterdag avond had ik het ongeluk in zulk een modderpoel te zakken, zoodat ik er letterlijk ontoonbaar uitzag en mijn rok, broek en vest als vuil linnen gewasschen moesten worden, toen wij bij den diaken aankwamen, die ons verwachtte.

Hadden wij nu maar van tijd tot tijd versterkend voedsel kunnen bekomen, om onze jeugdige magen hun recht te doen wedervaren, — maar zelfs dat ontbrak. De bewoners van dat gedeelte van Picardie kenden niets als weven en deden dit niet eens altijd.

Een slecht voorzien kippenhok en geen enkelen ham in de schoorsteen was de gewone toestand. Wat aardappelen, een mager soepje en veel onrijpe, gekookte pruimen was al wat zij ons hadden voor te zetten, — doch zij gaven het weinige, dat ze bezaten, met een gul hart.

Maar zoo wij het al slecht hadden naar den uitwendigen mensch, in onze gesprekken met die dorpsbewoners onderonden wij menige liefelijke vergoeding. Er heerschte onder

hen eene groote vroomheid, de Bijbel was hun dierbaar en als ik hen zoo onder elkander hoorde praten, vroeg ik mij wel eens af, of Calvijn ook iets van zijn genie in de godgeleerdheid had achtergelaten in de lucht van de provincie zijner geboorte.

Met levendige belangstelling bezochten wij te Lemé en Esquéhéries de familiën der beide eerste zendelingen, die vertrokken waren van uit het huis, waar wij ons thans voorbereidden. Zij waren slechts een jaar weg en leefden nog in de harten van allen. Eenige jongelieden, die hunne speelmakkers geweest waren, verhaalden ons welk een zwaren strijd zij te verduren hadden gehad, toen zij tot het inzicht waren gekomen, dat ze de dorpsdanspartijen moesten opgeven als volgelingen van den Heer Jezus.

De betrekking van hulpprediker, hoe kort ook van duur, leerde ons voornamelijk om te prediken, zooals Paulus zegt, tijdig en ontijdig, om in de gezinnen door te dringen en om zonder aarzeling een goed gesprek aan te knopen met de menschen, die wij tegenkwamen. Van een vroom colporteur, oud-soldaat van het keizerrijk, heb ik in deze veel geleerd. Altoos wist hij de eene of andere belangrijke geschiedenis uit zijn leven te pas te brengen om in gesprek te komen en ik glimlach nog als ik er aan denk, hoe handig hij zelfs van zijne pijp partij wist te trekken om zijn doel te bereiken. Deze was juist altijd op het goede oogenblik uit, om bij den een of ander een vlammetje te kunnen vragen en dan weer klampte hij iemand aan met het verzoek of hij ze eens vullen mocht, waardoor hij dan in de gelegenheid was een gesprek aan te knopen.

Eens hadden mijn metgezel Arbousset en ik het genoegen den goeden uitslag van eene onzer zedepreeken te zien.

Wij wandelden ditmaal niet in den modder, maar waren hoog en droog op eene omnibus gezeten, aan weerskanten van den koetsier. Deze had de ongelukkige gewoonte bij alles te vloeken. Wij vroegen hem, of hij dit toch niet wilde laten, maar kregen ten antwoord: „Onmogelijk, — ik weet dat het verkeerd is, — maar ziet u zoo'n ding is er uit voor dat ik het zelf recht weet.” — „Wilt gij ons dan veroorlooven u aan te stooten elken keer als gij vloekt?” — „O ja wel, dat is best, maar 't zal niet veel helpen.” — „Welnu, we kunnen het probeeren.” — Gedurende het eerste half uur waren onze ellebogen onophoudelijk in de weer, maar de man beklaagde er zich niet over. Zoetjes aan werd onze taak lichter, — en om kort te gaan — de vloeken hielden geheel op, zonder dat de koetsier het bemerkte. Hij was zelf verbaasd, toen wij hem op 't horloge af konden mededeelen, hoelang wij gereden hadden, zonder dat er een onbetamelijk woord over zijne lippen was gekomen.

In 1830 was Algiers door Frankrijk bemachtigd en weldra gevoelde nu onze Zendingsvereeniging de roeping, om op dat nieuwe veld haar arbeid te beginnen. Arbousset en ik werden daarom aan het leeren der Arabische taal gezet en tevens in de bijzonderheden der Mohammedaansche godsdienst ingewijd. Deze studiën hadden voor ons veel aantrekkelijks en lieten ons tijd genoeg over om ook op andere wijze onzen geest te verrijken. Dikwijls waren wij in de gelegenheid, belangrijke voordrachten over Egyptische oudheden, over wijsbegeerte, natuurkunde en wat dies meer zij, bij te wonen, welke voordrachten door de knapste mannen van dien tijd, als Champollion, Lamorguere en Cuvier gehouden werden. Het waren heerlijke dagen, waaraan ik nog steeds met genoegen terugdenk!

De tijd vloog ook om en vóór wij er aan dachten, vernamen wij dat er sprake van was, ons naar de Kaap de Goede Hoop te zenden. Van Algiers was geene kwestie meer en dat speet ons eerst zeer. Wij hadden ons de gedachte reeds eigen gemaakt, dat we niet zoo heel ver weg zonden gaan en vooral onze ouders vonden dat arbeidsveld daarom wijs gekozen. Maar men had uit de Kaap zeer gunstige tijdingen ontvangen. De heeren Lemue, Rolland en Pellissier waren er in geslaagd tot in de binnenlanden van Zuid-Afrika door te dringen, verder nog dan de door Moffat in Kuruman gestichtte zendingspost. Geheele volksstammen hadden hen vriendschappelijk ontvangen en nu was er in dien wijngaard werk genoeg voor vele arbeiders, zoodat ze dringend om hulp verzochten. De Vereeniging stelde ons voor, aan die roepstem gehoor te geven en wij deden het, meenende hierdoor aan eene kennelijke plicht te voldoen. Wat ons persoonlijk betreft, moet ik zeggen dat wij er spoedig ook nog al mede ingenomen waren. De studie der zeden en talen van die oorspronkelijke volken had voor ons eene zekere aantrekkelijkheid. Niet zonder eenigen spijt namen wij afscheid van het Arabisch. Men zette ons nu aan het Hollandsch, dat door de Kaapsche kolonisten gesproken wordt. Wij leerden de beginselen der genees- en heelkunde en verslonden gretig alle boeken, die we maar konden vinden, over Hottentotten en Kaffers. Le Vaillant onder anderen bracht ons in vervoering door zijne jachtverhalen, maar meer nog door zijn gunstig oordeel over de inboorlingen.

Doch thans kwam de reeds zoo lang gevreesde ure, waarin we van onze betrekkingen afscheid moesten nemen.

Het werd mij vergund nog een paar maanden bij mijne

ouders door te brengen en wij kwamen met elkander overeen, dat we zooveel mogelijk van dien tijd zouden genieten, zonder te veel aan de toekomst te denken. Wij wilden aan den Heere overlaten ons kracht te geven voor de ure des afscheids.

Sedert eenigen tijd leed mijn vader aan eene chronische maagontsteking, die hem zeer had verzwakt. Het geluk echter, mij te bezitten, de vele wandelingen, die we samen deden en een kort verblijf in eene rustige, kleine badplaats, herstelden hem op wonderbare wijze. Gedurende dien tijd predikte ik meermalen en herinner mij nog met aandoening den teederen, aanmoedigen blik van mijn dierbaren vader.

Bij mijne aankomst was ik zeer getroffen door de opgeruimdheid mijner moeder en door de zelfbeheersching die zij bezat, ook in die oogenblikken, waarin ze mij hare teederheid het meest toonde.

Vroeger beefde ze reeds, wanneer mijn toekomstig bestaan ter sprake kwam en nu was juist zij degene, die het minst terugdeinsde om dit onderwerp aan te roeren. Wat voor de anderen slechts een pijnlijk vooruitzicht was geweest, was voor haar moederlijk gevoel reeds lang eene hartverscheurende werkelijkheid geworden. Zij had gestreden, gebeden, en terwijl wij ons eerst tot den strijd gereed maakten, had zij met Gods hulp de overwinning reeds behaald. Hare eenigste gedachte was nu slechts alles in gereedheid te brengen, wat haar zoon een leven van ontberingen zoude kunnen verlichten.

Iemand, die naar de Kaap ging, werd in dien tijd gerekend als onherroepelijk ten doode opgeschreven. Mijne vrienden kwamen den dag vóór mijn vertrek allen afscheid

van mij nemen, maar als een hunner het „Tot weerziens” waagde uit te spreken. voegde hij daar als in een’ adem bij: „in den hemel!”

Aangezien de diligence van Orthez naar Parijs over Bayonne ging, nam ik liever den weg te paard door de Landes, want ik gevoelde mij niet in staat om ook te Bayonne weder al de aandoeningen van een afscheid te doorstaan. Een mijner stadgenooten zoude mij vergezellen, om mijne plaats in het Zendingshuis in te nemen, daar hij eveneens zendeling wilde worden.

’s Morgens om vier uur kwamen de paarden voor. Het schouwspel, dat nu volgde, kan ik alleen vergelijken bij het laatste afscheid in de stervensure. Mijn vader ging ons nog voor in het gebed, maar kon nauwelijks de woorden uitbrengen. Mijne broers en zusters smolten weg in tranen, alleen mijne moeder behield hare kalmte. Toen zij zag dat ook mij de kracht bijna te kort schoot, riep ze mij toe: „Houd moed, mijn zoon, gij gaat voor uwen God. Wij willen ons aan Hem overgeven, en ik weet dat Hij voor ons zal zorgen!” Een oogenblik later zaten mijn makker en ik te paard en reeds waren wij eenige stappen ver, toen mijn vader mij terugriep, zeggende: „Laat mij u nog eens omhelzen!” „Oh neen, ik bid u neen!” antwoordde ik, „wij zullen het weinigje kracht, dat ons rest, maar verliezen!” „Ik gebied het u,” hernam hij. — Toen wierp ik mij in de armen van mijnen vader. Hij drukte mij in eene krampachtige omhelzing aan zijne borst en fluisterde mij met gebroken stem eenige woorden in het oor, die mij ineen deden krimpen van smart: „Hier beneden zal ik u niet wederzien!”

Twee uren later bereikten wij de naaste pleisterplaats en

toen eerst was mijn snikken wat tot bedaren gekomen. Van den geheelen weg, dien wij aflegden, had ik niets gezien. Later vertelde mijn metgezel mij, dat hij meermalen de menschen had moeten verwijderen, die naar ons toe kwamen om te vragen welk een ramp de oorzaak van zulk een hevig verdriet kon wezen. Eerst vier dagen later, toen wij te Parijs aankwamen, hernam ik geheel mijn evenwicht.

Den 18^{den} October 1832 werden mijn vriend Arbousset en ik als zendeling bevestigd. Onder de predikanten, die ons door handoplegging zouden inzegenen, bevond zich tot mijne onuitsprekelijke vreugde mijn vader in het geloof, de heer Pyt. Toen wij eenige dagen later vertrokken, om ons te Londen in te schepen, was hij de laatste vriend dien ik zag. Op het oogenblik, dat de diligence wegreed, wenkte hij mij een laatst vaarwel toe, mij tegelijk naar den hemel wijzende. De heer en mevrouw Grand Pierre hadden den moed niet gehad, ons uitgeleide te doen.

IV.

Vertrek voor Zuid-Afrika. Aankomst aan de Kaap.

Met ons drieën verlieten wij Parijs, doch op het schip zouden wij nog een metgezel krijgen. Een metselaar uit de omstreken van Amiens wilde zich als zendeling-werkman bij ons voegen. Hij was een zoon van Roomsche ouders, doch was door het lezen van een Nieuw Testament, dat hij bij zijn vader op zolder had gevonden, protestant geworden. Voor ons was deze broeder een onschatbare aanwinst. Gosselin — zoo heette hij — was een man van weinig beschaving, maar van buitengemeen verstand. Zijne geschiktheid voor Bijbelcolporteur had hem in Parijs als zoodanig doen beroepen. Zijn opgeruimd humeur en de eigenaardige, flinke wijze, waarop hij zijne overtuiging wist uit te drukken, baanden hem den weg tot aller harten. Zelfs geleerden schepten er behagen in, hem aan te hooren en schenen den liefelijken klank van zijne oprechte, degelijke vroomheid op prijs te stellen. De lichaamskracht van den colporteur, zijne forsche gestalte, welluidende stem en levendige, aardige wijze van spreken, droegen er ook veel toe bij, om zijne toehoorders aan te trekken en te boeien. Men voelde terstond, dat men te doen had met eene krachtige, rechtschapene natuur, vreemd aan

alle dweepzucht, en die zich slechts voor de kracht der waarheid had gewonnen gegeven. Meermalen had Gosselin het zendingshuis bezocht: om ons te verzoeken het Woord Gods uit te leggen aan degenen die hij bij zich aan huis of elders vereenigde. Ik herinner mij, dat ik hem eens toevallig op zijne wijze hoorde prediken. Terwijl hij even op mij wachtte, zeide hij met luider stem onder aan de trap die teksten op, welke het meest geschikt zijn om de gewetens wakker te schudden. Na de bijeenkomst, die in een zeer bevolkt huis had plaats gehad, vroeg ik hem of hij niet vreesde de vele bewoners van het huis te hinderen door zoo luide te spreken. „Laten wij maar wachten, totdat ze zich beklagen,” antwoordde hij, „zoolang ze dat niet doen, is het omdat ze luisteren.”

De roeping tot Zendeling werd in dezen braven man gewekt door een brief van den heer Bonnard, een warm begunstiger onzer vereeniging. Die brief, gericht aan den heer Grand Pierre, werd in eene bijeenkomst voorgelezen en bevatte den goeden wensch, dat aan de vertrekkende zendelingen een geschikten zendeling-werkman zou worden toegevoegd. Deze kon ons in den handenarbeid (waarvan wij geen het minste begrip hadden) van groot nut zijn.

Sttaande de vergadering, riep Gosselin: „Dat is een kolfje naar mijn hand; — ik ben uw' man.” Binnen drie dagen was de zaak tot algemeen genoegen beklonken. Behalve het voordeel van zijne krachtige armen en opgeruimd humeur, bood deze metgezel ons nog een anderen niet minder aanzienlijken steun, namelijk die van zijn' leeftijd. Hij had reeds een paar jaar de dertig achter den rug en kwam ons, — haardelooze jongelingen, — zoo rijp voor.

Bij deze aanwinst voegde zich nog een ander niet minder belangrijk element voor onzen toekomstigen beschavingsarbeid. Ik bedoel de aanstaande vrouw van een onzer voorgangers, de heer Lemue. Mejuffrouw Colani — zoo heette zij — zou onder onze bescherming medereizen tot de Algoabaai, waar zij haar aanstaanden echtgenoot zou ontmoeten.

Den 11den November 1832 scheepten wij ons in te Gravesend en namen afscheid van Europa. Vele vrienden begeleidden ons aan boord en onder hen de beroemde zendeling van Polynésie, Ellis. Drie en een halve maand zouden wij op de kleine brik doorbrengen, maar gelukkig wisten we niet van te voren, dat we zoolang zouden zijn blootgesteld aan hetgeen iemand eens heeft genoemd: „de geriefelijkheden van eene gevangenis, gepaard aan het gevaar van verdrinken.”

Op de hoogte van Dover zeilden wij midden door de Fransche vloot. Hoe statig lag zij daar geankerd, wachtende op het commando om te gaan deelnemen aan de bevrijding van België! — De *Test* — onze brik — naderde een dier zeegevaarten van zoo dichte bij, dat wij duidelijk de dierbare driekleur van de mast zagen wapperen en het geluid van den franschen roffel vernamen. Bleek van aandoening namen wij onze hoeden af en riepen met gesmoorde stem het vaderland een laatst vaarwel toe.

Op dat oogenblik stapte de kapitein ons voorbij; hij haalde de schouders op, glimlachte spotachtig en begon een deuntje te fluiten, als om zijne tevredenheid te toonen over den gunstigen wind, die de zeilen deed zwellen.

Kapitein Richard Brown was nog zoo kwaad niet, maar hij was de verpersoonlijking van den prozaïschen handel.

Zijn strak gezicht, zijne wipneus, die hij steeds in den wind hield, zijne oogen, die voortdurend op de wolken gericht waren, zijne handen, waarmee hij van den morgen tot den avond in zijne zakken wroette, — dat alles duidde aan, dat deze man slechts twee hartstochten kende: die van „den goeden wind” en die van „het geld”

Weldra sloeg een matroos achtmaal op de scheepsklok. Wij vernamen dat dit het signaal was voor het eten en begaven ons naar beneden.

Het eetvertrek was niet van de grootste; strikt genomen had men vijf passen in de lengte en in de breedte kunnen doen. De hofmeester wachtte ons in hemdsmouwen, bracht de hand aan zijne lange vlaslokken, bij wijze van militairen groet en toonde ons onze plaatsen aan. Het eten was eenvoudig maar goed en dit bleef zoo gedurende de geheele reis. Eene zware erwtensoep (snert), een flink stuk zout vleesch met aardappelen eene podding, die in den reuzel dreef en wat beschuit was hetgeen men ons voorzette. Voor den dorst stond er eene karaf water uit de Theems op tafel en een confiturenpot met bier. Na den eten werden er nette glazen binnen gebracht en eene flesch, die een zeer onschuldig vocht bevatte; men verzekerde ons dat het Bordeaux was en de goede Richard Brown had dit ten onzen behoeven aangeschaft. De zee was kalm en onze eetlust opperbest, zoodat wij den maaltijd van onzen gastheer eer aandeden.

Des avonds tegen tien uur zeilde ons rakelings eene op verkenning zijnde kornet voorbij, als een zeevogel in volle vlucht. Een helderen lichtstraal wierp ze op ons dek, en stuurde toen eene andere koers.

Tot hiertoe ging alles best. Den volgenden morgen

evenwel stak de wind wat op, het Kanaal werd onstuimig, en o wee! — daar lag ik voor minstens acht dagen als zieltogende onder de hevige aanvallen der zeeziekte. Mijne medereizigers waren gelukkiger dan ik. Vroolijk en gezond als ze zich voelden, meenden ze niet beter te kunnen doen, dan aan mijn bed te komen zitten, waar ze met smaak hun beschuit nuttigden. Proefondervindelijk bewezen zij mij, hoe onhandig medelijden kan zijn, wanneer het niet door ondervinding wijs is geworden. Het maakte mij reeds ziek hen te zien eten en ik verzocht hen dan ook dringend maar liever weg te gaan.

Ik begon langzamerhand te herstellen, toen op zekeren dag een storm losbrak, die ons in de hevigste ontroering bracht. Gedurende twee dagen en twee nachten was onze brik een speelbal der golven. De verschanzing, de sloepen, de tonnen zoet water, die aan den mast waren gemeerd, alles werd overboord geslagen. Tusschen het geloei van den storm en het gekraak van het schip, hoorden wij de bemanning boven onze hoofden heen en weder loopen en kreten uiten, die iets onheilspellends hadden. Het water drong tot in onze hutten door; alles dreef. De vuren waren uitgedoofd en gedurende den storm at niemand iets anders als beschuit. Daar ons schip een weinig te zwaar geladen was, verkeerden wij in groot gevaar, doch de Heere behoedde ons.

Gedurende den tweeden nacht, toen onze vrees ten toppunt was gestegen, viel ik van uitputting in slaap. Ik had toen den volgenden, hoogstmerkwaardigen droom, die op mij den indruk maakte van een visioen.

Naast mijn bed zag ik een man staan, dien ik aanstonds herkende voor den profeet Daniël. Toen ik hem als zoo-

danig begroette, glimlachte hij, nam mij in zijne armen en voerde mij pijlsnel naar de hemelsche gewesten. Wij stegen te midden der fonkelende sterren al hooger en hooger, totdat wij voor een onmetelijk groot paleis kwamen, dat door zijn glans vele zonnen overtrof. Een onbeschrijfelijk welluidend en krachtig geluid klonk ons daaruit tegen en in vervoering riep ik uit: „Dit is de woning van mijn Heiland! Laat ons daar binnen gaan, opdat ik ook voor eeuwig Zijn lof moge zingen en Hem moge aanbidden!”

„Nog niet!” antwoordde de profeet. Hij bracht mij van poort tot poort en spoorde mij aan om den blik dieper te slaan in de hemelsche heerlijkheid; maar mijn ongeduld, om binnen te treden, werd steeds bedwongen door zijn: „Nog niet!”

Plotseling gevoelde ik, dat wij met eene duizelingwekkende vaart terugkeerden naar het verblijf van arbeid en moeite. Weldra zag ik eene woeste streek vóór mij. In die streek was een vreedzaam hutje, waarin ik mijne eigene gestalte zag zitten; — een kerkgebouw, waar een menigte heilbegeerige zwarten samenvloeide en een groot aantal scholen, waarin de kinderen zich oefenden in het zingen van lofliederen tot eer van God.

„Dit eerst”, zeide de profeet tot mij, „daarna zal ik u komen halen, want er is een plaats voor u in de woning van uw’ Zaligmaker, mits gij getrouw blijft!”

Hier werd ik wakker, en ziet — het was slechts een droom!

Maar het was geen droom, dat gedurende mijn slaap de storm was gaan liggen en het gevaar geweken. . . .

Met een dankbaar hart hieven wij het „God heb ik

lief" (uit Psalm 116) aan en Gosselin hield eene kleine toespraak tot ons. „Mijne vrienden, — zoo sprak hij — toen ik Parijs verliet, zeide ik aan de broeders: of ik in den haven van de Kaap, dan wel in die der Eeuwigheid zal aanlanden, weet ik niet, — maar die gedachte boezemt mij geen schrik in. Ook nu weten wij niet waar wij zullen aanlanden (hoewel we thans wonderbaar zijn gespaard), maar — wat er ook gebeure — God is Onze Vader!

Wij begonnen langzamerhand aan het zeemansleven te wennen.

De reis ging echter niet vlug en weldra gevoelden wij behoefte aan vaste, degelijke bezigheid. Arbousset en ik spraken daarom af, dat wij elken dag eenige uren zouden wijden aan de studie der genees- en heelkunde. Weldra hadden wij ons dan ook de hoofdbeginselen dier wetenschappen eigen gemaakt, door middel van eene uitgebreide „Handleiding" in 4 deelen, van 600 bladzijden elk.

Gosselin zocht op zijne wijze bezigheid en hielp de bemanning in hun arbeid, hetgeen hem, met zijn volbloedig gestel, beter aanstond dan gezette studie.

Wat Mejuffrouw Colani betreft, zij bracht den tijd zeer aangenaam door met naaien of lezen, in gezelschap van eene bejaarde dame, Mevrouw Freeman. Deze was eene soort van beschermvrouw voor de jonge meisjes, die zich naar ver afgelegen landen begaven. Eerst kwam ons haar ambt wat vreemd voor, maar wij erkenden weldra, dat goed en nuttig was.

Op zekeren dag waren Mejuffrouw Colani en hare gezellin in de gelegenheid blijken te geven van haren moed en hare zelfbeheersching. Het weder was prachtig en de zons-
ondergang overschoon; niemand dacht aan eenig gevaar.

Plotseling zagen wij evenwel een schoener met volle zeilen op ons aankomen. Toen hij dicht genoeg genaderd was, om ons goed te kunnen gadeslaan, verminderde hij zijne vaart. Richard Brown heesch de vlag, maar de schoener beantwoorde die beleefdheid niet. Met behulp zijner verrekijker, meende nu onze kapitein vuurmonden aan boord te ontdekken en dit bracht hem op het vermoeden, dat hij met zeeroovers te doen had, iets wat in die dagen en in de streck waar wij ons bevonden, niet geheel vreemd was.

In een oogenblik waren op onze brik alle handen aan het werk. — Het oude kanon werd in staat van dienst gesteld, wapens op dek gebracht en alles tot een onverhoopten strijd gereed gemaakt.

Mejuffrouw Colani vaardigt Mevrouw Freeman naar Gosselin af, met de boodschap, dat zij niet beangst is, maar op hem rekent tot bescherming van hare vrijheid en eer. Gosselin antwoordt, dat men op hem kan rekenen en neemt de houding aan van Simson, die gereed staat den leeuw te verscheuren.

Intusschen was de zon ondergegaan en in afwachtede houding gingen wij den nacht tegemoet. De schoener bleef ons aanhoudend op denzelfden afstand volgen, maar tot een aanval kwam het niet. Eindelijk gingen Arbousset en ik gekleed en al naar bed, de verdere zorg van het schip aan de bemanning overlatende en toen wij met het krieken van den dag opstonden, was er van den schoener, tot onze onuitsprekelijke blijdschap geen spoor meer te ontdekken. Hier en daar zagen wij aan de oppervlakte der door den zon vergulde wateren slechts de rugvinnen van den eenen of anderen visch.

Het is nog niet zulk eene gewone zaak, als men wel

eens denkt, om in volle zee visschen te ontmoeten. Later heb ik meermalen honderde mijlen afgelegd, zonder er een te zien, — doch dezen keer hadden wij ruimschoots gelegenheid ons te vermeien in hun aanblik en dit droeg er veel toe bij, om de eentonigheid van ons leven te verminderen. Eens zeilden wij: gedurende eenige dagen door eene dichte school springvisschen. De zee was er letterlijk mede bezaaid en wij deden er een goeden voorraad van op.

In de nabijheid van den evennachtslijn namen wij eene andere soort van zeer merkwaardige visschen waar. Hun rug was gestreept, als het vel van een zebra; dagen achtereenvolgens volgden zij ons schip op den voet, zoodat wij ons wel eens afvroegen of die dieren dan nooit rustten!

Ook ontmoetten wij iets verder een zwaardvisch en op zekeren dag zelfs een haai. Onze bemanning kon aan de verleiding geen weerstand bieden, om op dit zeemonster jacht te maken. Door middel van een groot stuk spek aan een haak bevestigd, gelukte het hun het dier machtig te worden en met inspanning van alle krachten werd het aan boord geheschen, om aldaar verder te worden afgeemaakt. Het vel verdeelden de matrozen onder zich, om het later in Europa te verkoopen. Dit artikel schijnt zeer gezocht te zijn door de schrijnwerkers, die het gebruiken tot het polijsten van hout. Eindelijk, op den 23sten Februari, (na sedert 11 November geen ander land te hebben bespeurd dan het kleine rotsachtige eiland Trinidad) ontwaarden wij aan den horizont eene blauwachtige streep. Dit was de Kaap!

Langzamerhand werd voor ons scherpziend oog den omtrek van den Tafelberg zichtbaar. Tegen den avond hoopten wij onze bestemming te bereiken en hoe meer wij

naderden, des te grooter werd ons ongeduld. Wij moesten ons echter nog bedwingen tot den volgenden morgen, hoewel wij de dorpen reeds als kleine witte vlekken op den somberen berg konden onderscheiden.

Om 4 uur, den volgenden ochtend, was ik al weder op het dek. De stuurman alleen stond op zijn post; alles lag nog in diepen rust; ook de zee sluimerde in de plechtige kalmte van dien Zondagmorgen. Met innige dankbaarheid verhief ik mijn hart tot God, die ons zoo liefderijk tot hiertoe had geleid, en dacht met welgevallen aan het genot dat ons wachtte, weldra weder aan land te zijn!

Één gevaar wachtte ons evenwel nog, maar ook dit werd genadig afgewend. Wij waren den wal reeds zóó dicht genaderd, dat ik duidelijk de eerste morgengeluiden van de ontwakende stad vernam. Ik maakte den stuurman hierop opmerkzaam, doch door den nevel, die over de zee hing, konden wij nog niets zien. Plotseling trok de nevel een weinig op en dat juist bij tijds om mij het groote gevaar te doen bemerken, waarin wij verkeerden. Op weinigen afstand van onzen voorstevens stak een klip boven het water uit! — Onmiddellijk waarschuwde ik den stuurman; — hij gaf het alarmsignaal en in een oogwenk was de geheele bemanning op het dek. De zeilen werden ingenomen en twee sloepen in zee gezet, om het schip achteruit te slepen of althans in zijn loop te stuiten, wat door den weinigen wind mogelijk was.

Middelerwijl trok de mist geheel op en nu werden wij door den liefelijken aanblik van het land verrast. De geheele omstreek van Greenpoint lag daar vóór ons met zijn vuurtoren, zijne schoone buitenverblijven, — maar ook met zijne gevaarlijke klippen! Op onze noodsignalen

kwam de bevelhebber der have ons weldra krachtig ter hulp en zoo gelukte het ons, na eenige uren van aanhoudende inspanning, het gevaar te ontwijken en behouden het anker te laten vallen in de Tafelbaai.

Onbeschrijflijk grootsch is de aanblik van den zich aldaar verheffenden Tafelberg. Zijn naam heeft hij te danken aan de platte oppervlakte van zijn kruin en als een reuzengevaarte van 1500 meter hoog, staat hij te midden der twee zich ontmoetende oceanen, als om het geweld der golven te tarten.

Een oogenblik gevoelden wij ons bekneeld bij de gedachte aan hetgeen ons wellicht achter dezen ondoordringbaren muur wachtte. Die berg kwam ons voor als een vijandelijk bolwerk, dat daar lag opgeworpen, om alle beschaving te weren.

Onder dezen indruk opende Arbousset zijn Bijbel, om daaruit weder moed te scheppen en, als door hooger hand geleid, viel ons oog op deze woorden: „Wie zijt gij, o groote berg? Voor het aangezicht van Zerubabel zult gij worden tot een vlak veld!” (Zach. 4 ; 7).

Zonder nu juist Zerubabels te zijn, hadden wij toch ook een tempel op te richten in een woest land en ik kan niet zeggen hoe wij ons gesterkt gevoelden door het onverwacht ontmoeten van dat vers!

Weldra kwam een sloep van wal aanvaren en wij vernamen, dat de heer Dr. Philip, opzichter van de Londensche zending, ons bij zich verwachtte. Hij had de heeren Rutherford en Dixis gezonden om ons te halen.

Het was eene vreemde gewaarwording weder op vasten grond te staan! Onze voet was zóó aan den onvasten bodem gewend, dat wij nog geruimen tijd den scheepsgang

behielden. Met vaderlijke teederheid werden wij door Dr. Philip ontvangen. Hij herbergde reeds verscheidene zendingen onder zijn dak, — sommigen uit de binnenlanden van Afrika, anderen uit Indië of Magaskar, doch ook voor ons was er eene plaats.

Van den eersten oogenblik aan viel het mij op, dat in dezen kring zulk een opgeruimden geest heerschte. Zelden had ik menschen zoo hartelijk zien lachen als dáár. In het begin had dit voor ons — jeugdige rekruten — iets stootends. Wij traden de legerplaats binnen met eene misschien ietwat te groote plechtigheid. Elk van die zendingen had uit de landen, waar hij was werkzaam geweest, eene geheele verzameling aardige en zelfs grappige verhalen meegebracht, die hij in den huislijken kring ten beste gaf. Maar weldra bemerkten wij, dat die verhalen steeds vergezeld gingen van nuttige en ernstige overdenkingen. Wij hadden daar mannen voor ons, die reeds veel hadden gearbeid en veel hadden geleden. Wij begrepen dan ook weldra, dat het een groot geluk was, hen met dat al nog zoo opgeruimd en veerkrachtig te zien. Een hunner had zijne gezondheid geheel verloren, door het prediken in de straten en bazaars van Calcutta. Een ander was van Madagaskar — zijn arbeidsveld — verdreven. Een derde had maanden lang met een nomaden stam een zwervend leven geleid, zonder eenige tijding uit een beschaafd land te ontvangen. Te midden van hen allen evenwel onderscheidde zich de schoone en nobele gestalte van Dr. Philip. Reeds bij zijne eerste woorden en door zijn eersten blik was ons hart voor hem gewonnen. Hij was degene, die het Parijsche Zendingsgenootschap had aangespoord, onze voorgangers naar de binnenlanden

van Zuid-Afrika uit te vaardigen. Wij waren hem zeer bijzonder aanbevolen en hadden in last, zijn raad in hooge waarde te houden.

Dr. Philip was een man van even vijftig jaar. Zijne lange, gezette gestalte en welluidende stem, zijn hoog voorhoofd, dat de sporen droeg van diep nadenken, zijne verstandige oogen, door zware wenkbrauwen overschaduwde, dat alles vormde een geheel, in volmaakte overeenstemming met zijn titel van Dokter en Oppertoeziener. Eene uitdrukking evenwel van onuitsprekelijke goedheid en christelijken eenvoud, won hem ieders liefde en vertrouwen.

Zijn ruime, milde geest vatte elke vraag bij hare groote zijde. In Zuid-Afrika was hij den beschermer geworden van alle inlandsche volksstammen en hij beijverde zich om hen zendelingen te bezorgen.

Door een zeer merkwaardig voorval had deze man zijne levensroeping leeren inzien. Op zekeren dag, terwijl hij predikant was te Aberdeen, geraakte hij in gesprek met een jeugdig ongeloovige, dien hij trachtte te bekeeren. Op eens vraagt hem zijn tegenstander op plechtigen toon: „Mijnheer, gelooft gij werkelijk wat gij verkondigt? Gelooft gij aan een eeuwig leven, aan een hemel, aan een hel?” — „Wel zeker!” klonk het antwoord. — „’t Is vreemd!” hernam de ander. „Als ik aan die dingen geloofde, dan zou ik alles verlaten, om die volken te gaan onderwijzen, die er nog geene kennis van hebben. Ik zou wat het zwaarste is het zwaarste laten wegen, en niet millioenen Heidenen in onwetendheid laten, aangaande het eenige middel tot hun behoud!”

De pijl had doel getroffen.

Dr. Philip’s vaste woonplaats was de Kaapstad.

Van daar uit bestuurde hij de werkzaamheden der zendingen, maar wijdde tevens zijn tijd aan de Engelsche vrije Kerk. De kapel van dit genootschap grensde aan zijne woning en wij hadden het geluk hem reeds eenige uren na onze aankomst te hooren prediken.

Na afloop van den dienst, liet hij ons even alleen bij zich komen. Hij berichtte ons toen, dat de zendingspost, waarvoor men ons bestemde en die aanvankelijk goede vruchten scheen te zullen afwerpen, gedurende onze reis te gronde was gegaan. Een machtig en vijandig opperhoofd, Mossélékatsé, had den volksstam, waaronder de heeren Lemue, Rolland en Pelissier werkzaam waren, geheel verstrooid!

De avond van dien eersten dag was hierdoor voor ons niet van de vroolijkste. Ook de stad met hare lange, rechte, ongeplaveide straten, hare huizen zonder daken en haar eentoonig karakter, droeg er toe bij om ons in eene sombere stemming te brengen.

Misschien wel wat lichtvaardig gaven wij geen acht op de bezwaren onzer nieuwe vrienden, tegen eene wandeling op Zondag en gingen vóór zonsondergang nog een bezoek brengen aan de rotsen, waartegen ons schip in den morgen bijna gestrand was. Oh! mijn dierbaar vaderland hoe ver scheent gij mij toen verwijderd! Wat gevoelden wij ons eenzaam en verlaten in het gezicht van die drieduizend mijlen water, die ons van onze geliefden scheidden en in 't gezicht van die kale, zwarte rotsen, die regelrecht uit de hel schenen te zijn opgeworpen! Waar waren mijne lachende heuvelen van Béarn? Ach! het was voor mij misschien meer nog dan voor mijne metgezellen eene ure van bangen strijd. Er zijn in het leven oogenblikken.

waarin de diepte van het geestelijk lijden, het evenwicht der vermogens verbreekt. Men hervindt zichzelf niet en gevoelt zich tot in den innigsten grond van het leven aangetast. De in smart gedompelde ziel schijnt zich zoo in die smart te nestelen en zich daarin zoodanig te verschanzen, dat het bijna ondoenlijk voorkomt er haar uit te verlossen. Alles krijgt een ander aanzien en neemt als 't ware veel grootere verhoudingen aan.

Nu was onze toestand inderdaad zeer treurig, dit moet erkend worden. Men had onze plannen voor Algerie gestoord, onze aantrekkelijkste studiën verbroken, — en thans wisten de vrienden, die ons hadden doen overkomen, zelve niet wat te beginnen. Waarheen zouden wij onze schreden richten? Waarvoor waren wij zoover van huis gegaan? , Dr. Philip was, niettegenstaande zijne uitgebreide kennis des lands en zijne groote ondervinding, met de zaak even verlegen als wij.

Hoe ver waren wij er toen van, te vermoeden, dat juist deze moeielijkheid het middel zoude wezen om ons Zendingsgenootschap een arbeidsveld aan te toonen, dat de Heere zelf haar wilde geven en waar rijke zegeningen en overwinningen haar deel zouden zijn.

Een gezamentlijk gebed in onze dierbare moedertaal gaf ons eenige verlichting. Onze jeugdige verbeelding had daarbij behoefte om door den slaap tot bedaren te worden gebracht. Wij keerden dan ook langzamerhand naar huis terug en ondervonden weldra dat het eene groote reden tot dankbaarheid is, wanneer men, vermoeid van eene gevaarvolle zeereis, zich kan uitstrekken in een goed bed met frissche gordijnen en frissche lakens.

V.

Kaapstad.

Verkwikt door een weldadigen slaap van acht à tien uur, ontwaakten wij den volgenden morgen in een heel wat opgeruimder stemming. Wij waren weder verzoend met het leven, en hadden den meest mogelijken lust om eens op verkenning uit te gaan. Niet lang duurde het dan ook, of wij waren op straat. Hoe geheel anders dan den vorigen avond zag de stad er thans uit! Diezelfde straten en huizen, die ons zoo doodsch en eentonig waren voorgelopen, schitterden nu van leven en vroolijkheid. De zon scheen in al haar glans, doch hare hitte werd nog getemperd door eene geurige morgenkoelte. De straten waren met zorg begoten, en overal wemelde het van kooplieden, die hunne bloemen, vruchten of andere smakelijke waren te koop aanboden.

De prachtigste ananassen, mandarijnen en bananen, die wij in de Parijsche winkels wel eens als dure zeldzaamheden hadden gezien, werden daar beschouwd als bij ons boerenkool of knollen. Ook waren er aardappelen, bijna zoo groot als ons hoofd, en een overvloed van vijgen, perziken en druiven. Deze laatste, meenden wij, zouden wel denzelfden smaak hebben als in Languedoc of Provence,

— maar bij nadere kennismaking moesten wij elke vergelijking van dien aard opgeven!

Al voortgaande bemerkten wij, dat de menschen om ons henen de meest bonte mengeling van volken vertegenwoordigden. Hier waren het Maleiers met hun olijfkleurig gelaat, schitterende amandelvormige oogen, gitzwart haar en puntigen baard. Zij droegen piramidale hoeden van palmblåren en op den schouder een buigzamen bamboesstengel, aan welks uiteinden manden, emmers of groote visschen bengelden.

Hunne voorouders waren van de Sunda-eilanden hierheen gekomen onder de Hollandsche heerschappij, en deze Maleiers vormen in een der minst schoone wijken van de stad een dweepzuchtig, geheel afzonderlijk, Mohammedaansch genootschap.

Als eene eigenaardigheid van hunne kleeding liet men ons een soort van lang vest opmerken, dat tot over de heupen afhangt. Dit is nog een overblijfsel van de bij de deftige Mohammedanen zoo geliefde lange kleederen. Om te kunnen wedijveren met de koortsachtige bedrijvigheid der Europeanen, werden ze wel genoodzaakt, die lange gewaden af te schaffen, en hadden nu dit als middelweg gekozen. Ze zijn over het algemeen geldgierig, en hebben het monopolie van bijna alle bedrijven.

Ginds waren het Hottentotten met hunne dikke lippen en platte neuzen. Ze zagen er inderdaad potsierlijk uit, gewikkeld in hunne schapenvachten, waarvan ze de wol naar binnen keeren, en met hunne vuile lederen broeken, die door weêr en wind zoo hard waren geworden, dat zij op de knieën eene bocht maken.

Deze arme sukkels hebben geen vast beroep. De

ijverigsten zijn straatvegers, doen boodschappen of helpen de Maleiers in hunne bezigheden, — maar de meesten zijn bedelaars.

En dit zijn de afstammelingen in rechte lijn van de oorspronkelijke bezitters des lands! Hun lot is erger dan dat der slaven, die in de hebzucht der Blanken soms nog een zekeren levenswaarborg vinden. Déze arme schepsels zijn echter van alles beroofd: men heeft hun alle burgerrecht ontzegd, en hen toen geheel aan hun lot overgelaten. Het is vroeger meermalen gebeurd, dat sommigen hunner van honger en gebrek omkwamen, zonder dat iemand naar hen omzag. Maar ook den nood van deze ongelukkigen had Dr. Philip zich aangetrokken. Twee jaar geleden had hij van de Engelsche regeering gedaan weten te krijgen, dat hun het burgerrecht der kolonie werd verleend. In het begin ondervond hij hieromtrent veel tegenstand van de overige kolonisten. Men deed hem een proces aan, en gaf hem scheldnamen; hij liet zich echter door niets afschrikken, en won zijn pleit. De Hottentotten zelfen beseften eerst later, toen zij door de opvoeding, hun door de zendelingen gegeven, daartoe in staat waren, ten volle de weldaad, die hij hun had bewezen.

Te midden dier bonte menigte in de straten der Kaapstad ontmoetten wij ook enkele Negers. Zij waren beter gekleed, en zagen er beter gevoed uit dan de Hottentotten, maar ons hart kromp inéén bij de gedachte, dat deze ongelukkigen slaven waren. Voor het eerst van ons leven aanschouwden wij hier onzen medemensch in dien beklagenswaardigen staat. Zij worden algemeen aangesproken als „jongen”, eene verzachte uitdrukking, die de Hollanders hebben bedacht voor hen, die in het ge-

bruik gelijk worden gesteld met lastdieren. Geen dezer ongelukkige wezens was afkomstig uit Zuid-Afrika; want het moet tot eere dier volksstammen gezegd worden, dat ze er nooit in hebben toegestemd, huns gelijken te verkoopen. Zij waren door slavenhandelaars uit de noordelijke deelen van Mozambique of van de kust van Guinea hierheen gevoerd. Slechts enkele groote ondernemers gebruiken hen voor zwaarderden arbeid, doch over het algemeen bezigt men ze hier alleen voor het huiswerk. Vele kolonisten hebben zich ook ten hunnen koste verrijkt, door hun verschillende ambachten te laten leeren, en zich alzoo, door middel van hun arbeid een inkomen te verschaffen. Hoe dit ook zij, over het algemeen zagen zij er niet ongelukkig uit, en hoewel nog niet opgeheven, deed zich hier de vreeslijke instelling, waarvan deze arme menschen de slachtoffers zijn, onder den minst harden vorm voor.

Wij waren zeer verlangend om ook eens kennis te maken met de echte „Kaapsche Boeren”, waarvan we zooveel hadden gehoord. De beste gelegenheid hiertoe werd ons aangeboden op het zoogenaamde „Boerenplein”, waar de kolonisten der omstreken hunne groenten ter markt brengen. Het uiterlijk van den Kaapschen boer verraadt ten duidelijkste zijn Bataafschen afkomst. Tijd noch klimaat hebben het ras gewijzigd; — steeds zijn het de forsche gebouwde mannen met blond haar en blauwe oogen, die de Hollandsche schilders zoo juist wisten weer te geven.

De meeste boeren worden, wanneer zij de vijftig bereikt hebben, ongehoord zwaar. Men schrijft dit verschijnsel toe aan de groote hoeveelheden vleesch en melk, die ze dagelijks gebruiken, en aan hun weerzin tegen elke lichaamsbeweging, die niet bepaald noodzakelijk is.

Hunne gelaatstrekken zijn meestal strak, en hun blik zelfs hard, wat grootendeels voortkomt uit de gewoonte om met de karwats in de hand aan menschen en dieren hunne bevelen te geven. Ze zijn groote liefhebbers van rooken, en ont-dooien eerst, wanneer ze de pijp in den mond hebben. Hunne kleederdracht is zeer eenvoudig en voor allen hetzelfde. Een vilten hoed met breeden rand, een kort buis, lederen of trijpen broek, ongepoetste schoenen zonder hakken, die ze zelf vervaardigen — ziedaar de kleeding, waarin de echte boer ongaarne eene verandering zoude aanbrengen. Eenigen hunner dragen het haar geheel kort geknipt, uit beginsel, en sommigen drijven de rechtzinnigheid zelfs zóo ver, dat ze geen bretels willen dragen, omdat die een kruis op den rug vormen.

De vrouwen zijn nog eenvoudiger gekleed. In plaats van een hoed, dragen zij de nauwsluitende gladde kornet en een effen japon, met zeer enge mouwen.

De taal der Boeren is verbasterd Hollandsch, dat in onze Fransche ooren evenwel vrij wat zachter klonk dan de oorspronkelijke moedertaal.

De Engelschen, die in de Kaapstad verblijf houden, zijn daar geheel dezelfde als in Londen. Hunne levenswijze en gewoonten verschillen in niets van die hunner Europeesche landgenooten. Alle voordeelen en verbeteringen der hedendaagsche beschaving, maar helaas ook al hare misbruiken, en zelfs alle buitensporigheden der Fransche mode, zijn naar de Kolonie overgebracht.

Wij waren op een zeer belangrijk oogenblik in de Kaapstad aangekomen, want ook dáar, evenals in Frankrijk, had juist eene geestelijke opwekking plaats.

Toen in 1687 en 1688 Holland (na de herroeping van

het edict van Nantes) in hare nog jeugdige kolonie eene schuilplaats aan de Fransche uitgewekenen aanbood, maakten velen van deze uitnoodiging gebruik. De naam van „Fransche Hoek” herinnert nog aan den oorsprong der toenmaals in den omtrek der Tafelbaai gestichte gemeenten.

De oprichters dezer dorpen waren ijverige vrome menschen, die op hunne geheele omgeving een gunstigen invloed uitoefenden. Twee hunner leeraars, de heeren Simond en Daillé, worden nog met eerbied in die streek genoemd, en men weet zelfs de rots aan te toonen, die den heer Simond in het begin tot preekstoel had gediend. Zoowel Hollanders als Franschen behoorden tot de Hervormde Kerk, en deze Kerk stond onder behoorlijk toezicht eener Synode. Uitwendig bleef alles op denzelfden voet voortgaan, doch in het begin dezer eeuw begon het geestelijke leven allengs te kwijnen, en er bleef weldra niets over dan eene betreurenswaardige vormelijkheid.

Bij het Fransche deel der bevolking was deze achteruitgang voornamelijk toe te schrijven aan eene zeer willekeurige handeling der Hollandsche Compagnie, die zoowel in kerkelijke als in burgerlijke zaken het hoogste gezag wilde voeren.

Langzamerhand werd de Hollandsche taal verplichtend gesteld in kerk en school. Bij de Fransche kolonisten verdween daardoor de verkwikkende invloed, die de moedertaal op den mensch uitoefent, en een geheel geslacht werd verstoken van de zegeningen, die de openbare godsdienst-oefening met zich brengt.

In 1701 zag de waardige Pierre Simond, die geen Hollandsch kende, zich genoodzaakt naar Europa terug te

keeren, en in 1780 vond Le Vaillant slechts één grijsaard meer, die Fransch verstond.

Het nieuwe geslacht, dat nu enkel Hollandsch kende, vervreemde langzamerhand van de goede boeken, waardoor de vroomheid hunner vaders was gevoed geworden. De gemeenschap met Europa was zeer moeilijk, zoodat de Kaap ongeveer gelijk stond met eene ballingsplaats. Bovendien zond Holland weinig ontwikkelde predikanten — waarvan nog de meesten slechts door aardse bedoelingen gedreven werden — en zoo werkte alles mede om het geestelijke leven zoo niet te dooden, dan toch te doen kwijnen.

Een der voornaamste kenmerken van dit verval was, de bovengemelde gruwelijke wreedheid, waaraan men zich tegenover de Hottentotten schuldig maakte. Onder den schijn van vroomheid werden de arme inwoners des lands vogelvrij verklaard. Door een betreurenswaardig misbruik van de leer der uitverkiezing wierpen de kolonisten (zoowel Fransen als Hollanders) zich op, als het uitverkoren volk Gods, dat een nieuw Kanaän van de Heidensche volken moest zuiveren!

In hunne verblindheid stelden zij zich boven de Hottentotten, alleen omdat zij boven hen bevoorrecht waren. „Zijn wij geen Christenen?” zoo was hunne leus. „Wij zijn immers blank, hebben den Doop ontvangen, en zingen psalmen.” Ja, zoover ging zelfs de dweepzucht, dat de psalmen als krijgsliederen in dien onheiligen oorlog werden misbruikt!

Zóo stonden de zaken, toen in 1736 de Herrnhutterzending Schmidt in de Kaap aankwam, met het voornemen om onder de Heidenen aldaar te arbeiden. De gedachte, dat iemand aan die verachte wezens het Evangelie zou

brengen, kwam den kolonisten zóo belachelijk voor, dat zij Schmidt ongehinderd zijns weegs lieten gaan. Sterk in zijn God alleen, vestigde de moedige man zich in het dal, dat bekend staat onder den naam van Baviaanskloof. Weldra overwon de invloed zijner christelijke liefde de achterdocht der inboorlingen. Met belangstelling vereenigden zij zich rondom hem, en juist begonnen zij zijne lessen in het leven toe te passen, toen de Boeren, die inmiddels hadden bemerkt, dat het met de zaak ernst was geworden, Schmidt bij het Gouvernement aanklaagden. Hij ontving weldra het bevel om naar Herrnhut terug te keeren, en vertrok met een gebroken hart, maar met een ongekrenkt geloofsvertrouwen. Ongeveer vijftig jaar later hervatten andere Moravische broeders, onder een gunstiger bestuur, het door Schmidt aangevangen werk. Bij hunne aankomst vonden zij nog slechts, als sporen van hun voorganger, een door hem geplanten pereboom en eene oude vrouw, die zich herinnerde, dat zij door Schmidt was gedoopt. Door Gods genade mocht het hem evenwel gelukken, de vroegere Baviaanskloof te herscheppen in den thans bloeienden zendingspost van Gnadenthal ¹⁾.

Juist op het oogenblik, dat de geestelijke en maatschappelijke verdooving der kolonisten ten toppunt was gestegen, kwam er redding. In zijne goddelijke Voorzienigheid liet de Heere toe, dat iets van den omwentelingsgeest van Frankrijk tot in dien uithoek van Afrika doordrong. Was in het moederland alles in rep en roer — ook in de Kaapstad begon men te spreken over de rechten

1) Dal van genade. Zie Hoofdstuk XIII.

van den mensch en over de algemeene vrijverklaring der volkeren. De pijnlijke onzekerheid, die daarenboven rustte op het beslissend lot der kolonie, droeg ook het hare bij om de gewetens wakker te schudden. De ware vromen begonnen elkanders gezelschap op te zoeken tot gemeenschappelijk gebed. Met vreugde ontvingen zij in hun midden de verlichte Christenen, die de bewegingen der Engelsche vloot voor korten tijd uit Europa tot hen voerde. De levende leden der Nederlandsche Hervormde Kerk gaven in 1797 een schoon en navolgenswaardig voorbeeld aan hunne overzeesche broeders, doer het stichten van het Rotterdamsche Zendelinggenootschap; en toen, bij het sluiten van den Europeeschen vrede, Engeland voor goed bezit nam van de Kaapkolonie, werd het allen openbaar, dat het tijdperk van geestelijken stilstand thans een einde ging nemen.

Den Apostolischen Van der Kemp — van wien ik later nog het en ander hoop te vertellen — vestigde zich thans in de kolonie, en, hoewel het meerendeel der Boeren zijne pogingen tot uitbreiding van het Christendom onder de Heidenen met leede oogen aanzagen, zoo was er toch geen sprake meer van, hem op zoo willekeurige wijze te behandelen als vroeger den vromen Schmidt.

Ongeveer in dezen tijd bracht eene aardbeving algemeene ontsteltenis in de gemoederen teweeg. Op eenigen afstand van Kaapstad was eene schrikbarende kloof ontstaan, en een vroom Hollander deed de gelofte, dat, als de stad gespaard werd, hij eene kapel zou oprichten, waar Blanken en Zwarten zonder onderscheid, toegang zouden hebben.

De stad bleef gespaard, en vermeld lokaal werd allengs

het vereenigingspunt voor hen, die behoefte gevoelden aan onderlinge geloofsversterking. Men ontving er de naar Madagaskar of Indië vertrekkende zendelingen en hen, die op aandringen van Van der Kemp onder de Hottentotten kwamen arbeiden.

Verscheidene Engelschen vestigden zich thans ook in de kolonie, en onder hen vrome en verlichte mannen. Dit was een nieuw levenselement. De Heere wilde zich over zijne gemeente ontfermen, en zond haar eenige uitstekende herders en leeraars. Abraham Faure, een afstammeling der Fransche uitgewekenen, was naar Europa gegaan voor zijne studiën, en keerde vol geloof en vertrouwen vandaar terug. Hij maakte van den invloed, dien zijne officieele aanstelling hem gaf, en van zijne groote gaven gebruik, om krachtig tot de algemeene opwekking mede te werken, terwijl van hun kant Dr. Philip en anderen daartoe niet weinig bijdroegen.

Ziehier een kort overzicht van den godsdienstigen toestand in Zuid-Afrika, en wel mag ik zeggen, dat wij op een hoogst belangrijk oogenblik daar aankwamen. De Heere had thans eene geopende deur gegeven aan hen, die het Evangelie onder de Heidenen wilden verkondigen, en men maakte er ruimschoots gebruik van. Mannen van allerlei hervormde kerkgenootschappen, vereenigden hunne krachten tot hetzelfde doel. Zelfs de Engelsche Staatskerk, die later het overwicht zocht te verkrijgen, verbroederde zich op dat oogenblik met hare afgescheiden zusters. Men hield Zendingsbijeenkomsten, en bracht Bijbel- en Traktaatgenootschappen tot stand. Een lokaal-comité zond evangelisten uit onder de Negers en Maleiers. Jonge menschen, waarvan zich sommigen tot het zendingswerk

voorbereidden, hielden verscheiden zondagscholen. De dochter van een Londenschen predikant, mejuffrouw Lyndall, was uit Engeland overgekomen, alleen met het doel om het systeem van bewaarscholen in de kolonie in te voeren. De uitkomsten hiervan waren verrassend, en zelfs de Gouverneur stelde zóoveel belang in haar werk, dat hij meer dan eens hare scholen bezocht. Toen mejuffrouw Lyndall later met den zendeling Rolland huwde, kwamen hare uitstekende gaven voor het onderwijs der jeugd, het Parijsche zendingsgenootschap ten beste; doch gelukkig voor de kolonie had zij vóór dien tijd gelegenheid, verscheidene menschen in hare methode op te leiden, zoodat het werk niet te gronde ging door haar vertrek.

Of al die verblijdende zaken op geestelijk gebied ertoe medewerkten, weet ik niet, maar zeker is het, dat onze eerste indruk van de Kaap, spoedig eene belangrijke wijziging onderging.

Zelfs met den Tafelberg, wiens aanblik ons in 't begin zoo had gedrukt, begonnen wij verzoend te raken. Bij nadere kennismaking ontdekten wij, dat hij bezaaid was met lachende buitenverblijven, die beschaduwd werden door reusachtige cactussen en andere tropische gewassen. Het bronwater is daar van eene, bij ons ongekende, klaarheid: men zegt zelfs, dat er met den scherpsten mikroskoop geen diertjes in te bespeuren zijn.

Wanneer men den top van den berg heeft bereikt, moet het uitzicht alle beschrijving te boven gaan. In eene duizelingwekkende diepte aan uw voet ligt de Kaapstad, waarvan men, door de helderheid van den dampkring, duidelijk de straten en voornaamste gebouwen kan onderscheiden. De schepen in de haven komen u voor als

kinderspeelgoed, en de vreeslijke golven van den onmetelijken oceaan gelijken slechts kleine rimpels; zelfs bij stormweer hoort men nauwlijks hun gedruisch. Het bestijgen van den Tafelberg is niet zoo heel vermoeiend, maar soms kan die tocht gevaarlijk worden. Wanneer de zuidoostenwind opsteekt, wordt de kruin van den berg plotseling bedekt met eene dichte wolk. Meermalen gebeurt het, dat die nevel in geen drie dagen optrekt; en de reiziger, die het ongeluk heeft hierdoor overvallen te worden, moet zich getroosten honger en koude te verduren, wanneer hij althans geen voorzorgsmaatregelen tegen die vijanden heeft meegenomen. Het is wel eens voorgevallen, dat toeristen, hun ongeduld niet kunnende bedwingen, het gevaar trotseerden en, niettegenstaande den mist, den terugtocht ondernamen. De Tafelberg heeft echter maar één punt, waarlangs de terugtocht mogelijk is, en — het spoor bijster rakende — vielen deze ongelukkigen onvermijdelijk in akelige afgronden, waar zij hunne roekeloosheid met den dood moesten bekoopen!

Van beneden gezien, levert het zooeven vermelde natuurverschijnsel een zeer belangrijk schouwspel op. De wolk, die de kruin van den berg in horizontale richting bedekt, rolt op zichzelf voort zonder in dikte te verminderen, en valt, als een waterval, tot ongeveer halverwege de helling. Hier lost de damp zich op, en men is verbaasd, die schijnbaar wollige zelfstandigheid niet tot op den vlakken grond te zien nederdalen. Intusschen woedt de zuidoosterstorm met onbeschrijflijke kracht in de straten der stad, en maakt daar schoon schip; want het is bijna ondoenlijk zich tegen zulk een geweld staande te houden. Ik herinner mij eens, bijna te zijn opgenomen. Het was

op den hoek van eene straat, en ik had nog juist den tijd neder te hurken en mij aan een ijzeren hek vast te klemmen, anders ware ik zeker medegevoerd.

In gewone tijden is een uitstapje in de omstreken der Kaapstad wel aantrekkelijk. Wanneer men de oostelijke richting volgt, wordt het voorkomen van den Tafelberg hoe langer hoe bekoorlijker. Een goed onderhouden, rijk belommerde grintweg voert u naar het dorpje Rondebosch, en vandaar naar Wijnberg, de kweekplaats der beroemde Constantiawijnen. Van hieruit rijdt men langs eene reeks van geheel Europeesche buitenverblijven, waar de Engelsche ambtenaren zich, na hun in de stad volbrachten arbeid, gaan verpoezen.

De grond is over het algemeen van eene lichte soort, maar zeer vruchtbaar. Op de zandigste plaatsen heeft men, in het groot, dennen gezaaid, die tot heerlijke bosschen zijn opgegroeid. Behalve den wingerd vindt men anders op de meeste buitenplaatsen slechts vruchtboomen en sierplanten, maar men heeft daarvan dan ook eene groote verscheidenheid. Naast de inlandsche soorten wordt met goed gevolg het schoonste en beste aangekweekt, wat Europa en Azië op dit gebied slechts opleveren.

VI.

Een uitstapje in het distrikt „de Paarl.”

Op ongeveer twintig mijlen afstands van Kaapstad, ligt de zoogenaamde Wagenmakersvallei. Toen onze drie voorgangers, de heeren Lemue, Rolland en Bisseux, in Afrika aankwamen, hadden de Fransche uitgewekenen, die daar woonden, dringend verzocht, dat één hunner zich in hun midden zou komen vestigen. De heer Bisseux had aan deze roepstem gehoor gegeven, en het spreekt van zelf, dat wij hem een bezoek schuldig waren. In een vreemdsoortig voertuig, dat met den grootschen naam van „diligence” werd bestempeld, ondernamen wij op zekeren dag de reis. Deze diligence werd door acht paarden getrokken, en voerde ons door dik en dun. Van veeren was bij dit rijtuig geen sprake; maar over het algemeen hadden wij geen hinder van dit gemis, daar de weg voor het grootste gedeelte door het mulle zand voerde. De Zoutrivier werd eenvoudig doorwaad, en deze overtocht geschiedde gelukkig zonder ongeval. Menig reiziger heeft daar evenwel in het vreeslijk drijfzand den dood gevonden. Zoowat halverwege onze eerste dagreis werd halt gemaakt bij eenige armoedige schuren, die tot pleister-

plaats dienden. Hier nam onze Maleische voerman een uurtje rust; en wij kortten ons den tijd door het verzamelen van wilde geraniums, heiplanten en stroobloemen, die te weliger *schijnen te groeien, naarmate de grond schraler is.

Tegen den avond maakte onze koetsier nog eens onverwacht halt. Hij roste zijne paarden met veel zorg, ontdeed hunne manen van alle stroohalmpjes en wat daar verder in was gekomen, schikte de tuigen recht, en — voort ging het toen, in vollen galop! Deze voorbereidselen moesten dienen, om de vóór ons liggende stad de Paarl koninklijk binnen te rijden. Zijn naam ontleent dit plaatsje (evenals de geheele streek) aan eene nabijzijnde rots, in wiens ronden vorm men de gelijkenis met genoemd juweel heeft meenen te zien. De aanblik van het stadje is geheel Hollandsch. De netheid blinkt u tegen, en in de lange rechte straat heeft ieder huis zijn eigen tuintje.

De Engelschen worden er, evenals elders op het platte land, slechts vertegenwoordigd door winkeliers en ambachtslieden. De grondeigenaars zijn meest allen van Hollandsche of Fransche afkomst.

De kerk is het hoofdgebouw, en hare afmetingen getuigen van eene goede opkomst der gemeente. Eene eigenaardigheid evenwel, die zich hier even als elders voordoet, is: dat de Negers een afzonderlijk gebouwtje hebben, waar een zendeling hen in de godsdienstoefening voorgaat. Men heeft deze scheiding noodzakelijk geacht, doch in meer dan één opzicht is zij betreuenswaardig. Hoe licht zou de predikant der plaats de zorg ook voor deze gemeenteleden op zich kunnen nemen, en zoo zouden vele zendelingen daardoor een nuttigen werkkring kunnen gaan zoeken onder

de wilde volksstammen der binnenlanden, en veel geld zou zodoende ook beter worden besteed. In den tijd toen de Negers nog niet als menschen werden beschouwd, rekende men het reeds als een grooten vooruitgang, dat men zich ongehinderd en openlijk met hen mocht bezighouden. Bij de aanstelling van geordende predikanten evenwel had deze toestand moeten ophouden; doch die heeren vonden het gemakkelijker, zich enkel te bemoeien met de blanke leden hunner gemeente, en de zorg voor de kleurlingen eenvoudig aan hunne minder aanzienlijke, doch goedhartige broeders-zendingen over te laten. De scherpe grenslijn tusschen Blanken en Zwarten zal op deze wijze nooit verdwijnen; en het gevolg is, dat ook de zendingen algemeen minder in tel zijn dan de predikanten, terwijl bovendien het eigenlijke zendingswerk schade lijdt.

Men ziet uit dit een en ander, hoezeer de grootsche arbeid, dien de Heere aan Zijne gemeente heeft opgedragen, behoefte heeft, om ook te worden gesteund door het gebed dier gemeente! De oude zuurdeesem moet worden uitgezuiverd, en als iedereen maar eens recht inzag, dat ook hij persoonlijk daartoe kon medewerken, dan zouden wij nog heel wat verrassender uitkomsten aanschouwen, dan tot nu toe het geval was!

Eén voorbeeld moet ik echter nog noemen, dat eene gunstige uitzondering maakte op den zooeven geschetsten toestand.

Kort vóór onze aankomst in de Kaapkolonie was in de Hollandsche gemeente van Swellendam een Schot als predikant aangesteld. Dr. Robertson, zoo heette hij, begon dadelijk met te verklaren, dat hij geen onderscheid wilde maken tusschen Blanken en Zwarten; want dat hij

ze allen beschouwde, als hem door God toevertrouwde zielen. Dit verwekte hevigen tegenstand, zoowel van den Kerkeraad als van de gemeente. Robertson antwoordde bedaard: „Het spijt mij, dat gij er zóo over denkt; doch gij zult mij niet verhinderen mijn plicht te doen!” — en van dat oogenblik aan, hield de waardige man tweemaal dezelfde preek, — eens binnen het gebouw voor de Blanken, en eens daarbuiten voor de Zwarten. Toen hij dit eenigen tijd had volgehouden, zonder zich te storen aan weêr of wind, maakte de tegenstand plaats voor bewondering, en hij bleef overwinnaar.

Ja, ook eene andere verrassing had hij zijne gemeente bereid. Een jeugdige Christen-inlander werd door hem naar Edinburg gezonden, om daar na volbrachte studie in de theologie te promoveeren. Na eenige jaren keerde Tyo-Soga behoorlijk onderleid naar Swellendam terug, en trad voor de gemeente op, ten bewijze, dat hun predikant geen te hooge verwachting van hem had gekoesterd. Later boeide hij zelfs meer dan eens eene groote menigte van toehoorders in de Kaapstad, en maakte zich naam door de uitstekende wijze, waarop hij de leerstellingen van het Duitsche ongeloof wist te wederleggen.

Wanneer men zich in dien tijd van „de Paarl” naar „de Wagenmakersvallei” wilde begeven, dan moest men den tocht te paard aanvaarden, zoo men althans niet te voet wilde gaan. Heden ten dage doet men het heel wat gemakkelijker, en heeft men buitendien het genoegen, een nieuw stadje op zijn weg te ontmoeten, Wellington genaamd, waar de heer Bisseux zich thans heeft gevestigd.

De eerste bewoner der Wagenmakersvallei is een handwerksman geweest, die haar den naam van zijn ambacht

heeft gegeven. Het is een vruchtbaar plekje gronds, waar men oranjeboomen vindt ter hoogte van onze woudboomen.

Het grondgebied tusschen deze vallei, Drakenstein, den Franschen hoek en de Paarl is nog zuiver Fransch gebleven. In 1833 woonden daar 4000 afstammelingen van Fransche uitgewekenen, die te zamen 6000 slaven bezaten. Dit cijfer geeft den maatstaf aan van hunne welvaart. Hoeveel grooter evenwel zou onze belangstelling zijn geweest voor deze zonen der verdrukte landgenooten onzer voorvaderen, indien zij de vrijheid hunner evenmenschen beter hadden weten te ontzien, — zij, die zelfden waren vrijgemaakt ten koste van zoo groote offers!

De klank dier bij uitnemendheid Fransche namen deed ons weldadig aan, en vele waren ons zelfs zeer bekend. De hoofden der gezinnen zijn van vader op zoon daar blijven wonen, doch vele jongere leden hebben hun geluk elders beproefd. Dit is de reden, waarom men bijna overal, door de geheele kolonie verspreid, Fransche namen vindt.

In tegenstelling met de Hollandsche kolonisten, zijn zij trotsch op hunne afkomst. Deze laatsten stellen hoogen prijs op den titel van „Afrikaanders”, alsof zij de geboren meesters van het land waren! Ze hebben een afkeer van de zee, en schijnen Europa geheel vergeten te hebben.

Niettegenstaande dezen toestand van verval, is er toch ook nog veel goeds bij de meesten hunner op te merken. De huisgezinnen zijn op aartsvaderlijken voet ingericht, en zeer nauw verbonden. De grijsaards genieten eene buitengewone achting, en worden bij alles geraadpleegd. Ook de gastvrijheid wordt in ruime mate beoefend; in elk wel-

gesteld huis vindt men eene kamer, ten dienste der vermoeide reizigers. Op welk uur van den dag men ook aankomt, altoos ontmoet men een vriendelijk onthaal. De gastvrouw bekommert zich nimmer over het aantal monden, gewend als zij is aan de milde opbrengst der welvarende boerderijen — en aan onderdanige dienaren ontbreekt het haar ook niet. Deze gemakken van het dagelijksch leven dragen er veel toe bij, om eene zekere waardigheid bij de kolonisten aan te kweeken, die wel hare goede zijde heeft.

Op de tafel in de huiskamer ligt een groote folio-Bijbel. In dit familiestuk wordt meest elken dag gelezen, maar des Zondags in ieder geval; elk der kinderen is dan verplicht op zijne beurt een paar verzen te lezen of te spellen. De geschiedboeken van het Oude Testament worden het liefst gelezen, en het Nieuwe Testament raadpleegt men aangaande „de leer”. Deze wordt wel nog al goed verstaan, maar zelden waarlijk opgenomen in het hart. Die goede menschen houden veel van redetwisten, doch hunne Schriftuitlegging is soms wonderlijk. Een hunner wilde me eens wijsmaken, dat de oudste zoon in de gelijkenis (Luk. 15) de duivel was, de groote zielevijand. „Maar,” zeide ik, „daar staat toch, dat de vader tot hem zegt: al het mijne is het uwe, enz.” „Hé!” antwoordde de man, „dat heb ik nooit opgemerkt!”

Er is misschien geen land in de wereld, waar men zóoveel eerbied heeft voor de dominé's. Over het algemeen doen de leeraars wel trouw huisbezoek, maar hun omgang met de leden der gemeente is wat al te stijf en deftig: men komt zoo niet tot vertrouwelijkheid. Op het platte land bereikt die eerbied voor den herder der gemeente

haar toppunt. Wanneer hij een bezoek brengt aan de verafgelegen boerenwoningen, dan wordt hij inderdaad feestelijk onthaald. Men wacht hem op in het Zondagspak, het beste staat hem ten dienste, en zijn rijtuig wordt opgevuld met allerlei lekkernijen.

Wij vonden, dat onze vriend Bisseux wat minder werd vertroeteld, hetgeen wij toeschreven aan het feit, dat zijn werkkring hoofdzakelijk onder de Negers was, en toch had hij zich niet te beklagen. Eene lieve godsdienstige familie Le Roux beschouwde hem als haar eigen zoon; de Heere had hem sedert kort eene trouwe levensgezellinne toegevoegd, en iedereen deed zijn best, om hem zijne taak gemakkelijk te maken.

De eerste keeren had men hem in het Fransch laten preeken, doch hem een tolk toegevoegd. Men had eens willen zien, welk een indruk de oude moedertaal zou maken op hen, wier voorouders het gemis daarvan zoo bitter hadden betreurd. Daarna had men zich gezamenlijk beijverd om hem Hollandsch te leeren; en hij maakte, volgens het zeggen dier goede menschen, flinke vorderingen. Ik heb echter eenige reden om te gelooven, dat die vorderingen nog meer waren toe te schrijven aan de studie van onzen vriend, dan aan de lessen, die hij ontving; doch dit neemt niet weg, dat wij de goede bedoelingen zijner kudde op prijs wisten te stellen.

Een zeer werkelijke dienst, die men hem bewees, was het bouwen eener kapel.

Bisseux, hiervan konden wij ons overtuigen, was de rechte man op de rechte plaats. Hij wist even goed met de slaven als met hunne meesters om te gaan; en de uitkomsten hebben later bewezen, hoe gezegend zijn arbeid

geweest is. Bij zijne aankomst was het lot der slaven inderdaad deerniswaardig, doch na een onvermoeiden arbeid van verscheiden jaren, smaakte hij het genot, die ongelukkigen te hebben bereid voor de vrijheid, die hij spoedig daarna voor hen wist te verwerven. Drie jaar geleden vierden honderden Negers, die onder zijne prediking bekeerd waren, het feest van zijn vijftigjarig verblijf in hun midden, en de Blanken namen ook deel daaraan. Bij die gelegenheid stelde hij zelf zijn opvolger aan de gemeente voor; en deze nam op zich, aan haar jeugdigen predikant een jaarlijksch traktement van 5000 francs (*f* 2500) te geven.

De arbeid van onzen vriend mag met recht een „zendings-arbeid” genoemd worden. Sedert de afschaffing der slavernij, hebben de zeden, die ik zooeven beschreef eene belangrijke wijziging ondergaan; doch, Gode zij dank! wat daarin goeds was, is niet alleen gebleven, maar zelfs versterkt.

VII.

Van Kaapstad naar de Oranje-rivier.

Zooals ik reeds in een vorig hoofdstuk meêdeelde, werden wij bij onze aankomst in Afrika teleurgesteld door de tijding, dat het werk, waarvoor wij gekomen waren, plotseling was afgesneden.

Wij hadden dus nu geen vaste bestemming; maar inwendig waren wij overtuigd, dat de Heere ons niet naar Afrika zou hebben gezonden, indien Hij dáar niet iets voor ons te doen had. In de kracht van die overtuiging besloten wij dan ook werk te gaan zoeken, en vertrokken weldra naar de binnenlanden. Onze broeders hadden zich teruggetrokken naar Kurnman, in het land der Beetsjoeanen, waar Moffat zijn werk had aangevangen; en hierheen richtten ook wij onze schreden.

Men raadde ons, de reis niet uitsluitend over land te doen, maar liever gebruik te maken van een zeilschip, dat juist naar Port-Elizabeth ging. Deze stad ligt aan de Algoabaai, halverwege de Kaap en Natal. Onze overtocht was zeer aangenaam. Een oud-zending, de heer Kitchingman en zijne dochter, gingen eveneens derwaarts,

en namen als van zelf Mejuffrouw Colani onder hunne hoede. In zes dagen bereikten wij de haven van Port-Elizabeth, en ontsnapten op deze wijze aan de gevaren van een tocht over land door de zandwoestijn van Karroo.

De stad, die thans eene hoofdplaats is voor den handel der kolonie, was toen slechts een klein gehucht, bestaande uit de huizen en magazijnen van eenige Engelsche kooplieden. Eene eigenlijke haven was er nog niet; en de zee had vrij spel in de ruime baai, die voor haven dienst deed. Soms slingerden de voor anker liggende schepen op onrustbarende wijze, en door de branding kon men het strand met geen sloepen bereiken. Eenige reusachtige halfgekleede Kaffers droegen ons aan wal, en zoo waren wij weder op vasten grond. Onze broeder Lemue was zijne bruid tot Port-Elizabeth te gemoet gekomen. Wij smaakten het genoeg, haar behouden in zijne armen te voeren, en waren zelven niet weinig verblijd hem weder te zien. Behalve de banden van geloof en samenwerking, die ons verbonden, hadden wij voor dien broeder eene buitengewone achting. Meermalen was hij in groot gevaar geweest, en had dikwijls in moeilijke omstandigheden verkeerd, maar in dat alles had hij zich steeds edel gedragen.

Bij twee ijverige bevorderaars der Engelsche zending, de heer en mevrouw Robinson, ontmoetten wij een recht hartelijk onthaal. Als broeders namen zij ons in hun huis op. De voornaamste werkkring dezer vrienden was onder de Kaffers en Hottentotten, die in de haven werk kwamen zoeken; maar buitendien hield de heer Robinson elken Zondag godsdienstoefening voor de Engelschen. Hij gaf zich zeer veel moeite voor zijne preeken, en stond er op,

dat ze aan alle eischen van vorm en stijl zouden voldoen. Daar hij in Frankrijk had gestudeerd, waren wij dadelijk op bekend terrein, en konden hem tijding geven van eenige Fransche vrienden, wat onze nadere kennismaking niet weinig bevorderde.

Mevrouw Robinson was eene bijzonder knappe vrouw, die, evenals haar man, de handen uit de mouw wist te steken. Behalve de zorg voor het huishouden had zij verschillende dingen op zich genomen, zooals het bezoeken van de school, om de jeugdige Negertjes tot vlijt aan te sporen, het bezoeken van zieken en meer andere dingen. In eerste huwelijk was zij getrouwd geweest met een zendeling in het Kafferland, den heer Williams. Voorbeeldig had zij hem ter zijde gestaan in zijn arbeid onder dien nog geheel woesten volksstam; en toen hij haar door den dood werd ontrukkt, was zij genoodzaakt eigenhandig de doodkist te vervaardigen, terwijl eenige inboorlingen onder haar toezicht het graf dolven.

Op eenige mijlen afstands van Port-Elizabeth bevindt zich Bethelsdorp — de eerste zendingspost, die door het Londensche Genootschap onder de Hottentotten is opgericht. Wij namen ons voor, van daar uit de verdere voorbereidselen voor onze lange reis in het binnenland te maken. Eene week of drie zouden wij daartoe noodig hebben, en die tijd kon ons zeer nuttig zijn voor opmerkingen van verschillenden aard.

De zee dus voor geruimen tijd vaarwel zeggende, begaven wij ons noordwaarts, en kwamen weldra aan een gehucht van ongeveer zestig huizen. Eene met riet gedekte pastorie, een kerkje en een vrij groot, maar zeer eenvoudig schoolgebouw vormden het middenpunt van het plaatsje. Dit

was Bethelsdorp, de stichting van Van der Kemp, die in 1811 aan de Kaap stierf, terwijl hij bezig was de belangen zijner geliefde Hottentotten te bepleiten.

Men kon duidelijk zien, dat deze niet meer de meesters van het land waren, toen zij zich in die streek vestigden, om er den eersten grondslag van eene beschaafde Negermaatschappij te leggen! Het water is daar onder anderen zoo schaarsch, dat het nauwelijks voldoende is, voor de behoeften van het dagelijksch leven, en de landbouw levert dan ook bitter weinig op. Iets verder vindt men een heerlijk plekje gronds, dat alle voordeelen in zich vereenigt; maar ook hiervan hadden de Blanken zich terstond meester gemaakt. Men vindt er thans het bloeiende stadje Uitenhage.

Om tegemoet te komen aan de schraalheid van den grond, en op eerlijke wijze in hunne behoeften te voorzien, bewerken de arme Negers van Bethelsdorp eene zoutmijn, die zich gelukkig op hun klein grondgebied bevindt. Verder maken zij takkenbossen en matten, die te Port-Elizabeth gemakkelijk van de hand worden gezet. De nabijheid dier plaats geeft hun ook gelegenheid werk te vinden als daglooners. Al de uitwendige moeielijkheden, waarmede zij te kampen hebben, schaden evenwel hunne geestelijke en godsdienstige ontwikkeling niet. Zij kunnen bijna allen lezen en schrijven. De lagere school neemt in bloei toe; en de bewaarschool wordt gehouden door eene Hottentotsche vrouw, die zich zoo meesterlijk van hare taak kwijt, dat wij met genoegen, en zelfs met nut, hare lessen bijwoonden.

Eene groote genade is over deze gemeente uitgestort. Zij vergeet hare tijdelijke armoede om zich slechts te ver-

heugen in den rijkdom, haar door het Evangelie geschonken. Nergens heb ik zulk eene goede opkomst in de kerk gezien. De kapel, die toch vijf- à zeshonderd toehoorders kan bevatten, was dikwijls te klein. Niet enkel op Zondag, maar ook op elken avond van de week worden de geloovigen samengeroepen; en ik voelde mij beschaamd bij de gedachte, dat onze kerken dikwijls op Zondag minder goed bezet zijn dan dáar in de week het geval is. In die bijeenkomsten noodigt de zendeling soms eenige zijner gemeenteleden uit, zelf voor te gaan in het gebed, en ze deden dit, zonder de minste terughoudendheid, zoo eenvoudig en zoo vurig, dat de toehoorders dikwijls tot tranen toe bewogen werden.

Die arme, naar het uiterlijk misdeelde Hottentotten, hebben van God éene bijzondere gave gekregen, die zeer opmerkelijk is: zij zingen namelijk buitengewoon mooi. De vrouwenstemmen zijn van een grooten omvang en van eene ongekende buigzaamheid. De mannen zingen met groote juistheid tenor of bas; en er is in den klank hunner stem iets, dat een onbeschrijflijk diepen indruk maakt, en u tot in de ziel aangrijpt. Het is eene vergoeding, hun door den Heere geschonken, en die zij naar waarde weten te schatten. Hun grootste genot is, zich in den manes- schijn te vereenigen onder den blooten hemel, en dan uren lang te zingen. Ik kan naar waarheid getuigen, dat ik op zulke oogenblikken — wanneer ik slechts hun gelaat niet zag — meermalen het gevoel heb gehad, dat ik onder wezens verkeerde, die in hooger streken thuis behoorden.

In den heer Kitchingman, hun zendeling, hadden de Hottentotten van Bethelsdorp een verlichten en tevens

vaderlijken voorganger. Deze waardige man had langen tijd het zwervende leven van een stam in de binnenlanden gedeeld. Toen had hij met de meeste toewijding gearbeid onder de Negers van de Paarl, en thans wijdde hij zijne laatste krachten aan deze kinderen van den ouden Van der Kemp. Eene groote mate van goedheid en zachtmoedigheid paarde zich bij hem aan eene groote vastheid van wil. Hij had een geregeld spreekuur, waarop iedereen bij hem mocht komen met zijne bezwaren. Het was hem aan te zien, dat er geen smart bestond, waarin hij niet ten volle kon deelen, maar tevens dat hij geene enkele ondeugd kon of wilde gedoogen. Arm, met een groot gezin en een klein traktement, was zijn disch niet altoos even rijk voorzien, maar hij nuttigde zijn dagelijksch brood met een vergenoegd hart, en wist ook anderen in deze stemming te doen deelen. Ik heb aan dien goeden man en aan zijne vrouw veel te danken; want beter nog dan al de uitstekende leermeesters, die God mij gaf, hebben zij mij geleerd, wat een zendeling eigenlijk wezen moet. Zij rusten thans beiden op het kerkhof van Bethelsdorp.

Door hen en door eenige grijsaards ben ik ook het volgende te weten gekomen omtrent Van der Kemp:

Deze buitengewone man was eerst cavalerie-officier. Daarna werd hij een beroemd dokter te Zwijndrecht, — maar geheel ongeloovig. Gedurende een tochtje op de Maas (27 Juni 1791) had hij het ongeluk zijne vrouw en dochter te zien verdrinken; dit bracht hem tot inkeer; hij gaf zijn hart aan den Heere, en werd een ijverig zendeling. Zijn karakter en wijze van zien was ongeveer even vreemd als zijn levensloop. Hij deed dikwijls de wonderlijkste dingen, en dreef onder

anderen de matigheid en de nalatigheid in de zorg voor zijn eigen persoon tot de uiterste grenzen. Een hoed droeg hij nooit, hij bezat er zelfs geen; en als hij eens genoodzaakt was naar Kaapstad te gaan, om de belangen zijner Hottentotten te bepleiten, dan moest hij zich dit artikel eerst aanschaffen. Het diende hem echter niet tot hoofddekseel, maar hij liep er mee achter zijn rug, tot groot genoegen der straatjongens, die zich vermaakten met er zand in te doen. Als hij dit door de zwaarte bemerkte, dan keerde de goede man eenvoudig zijn hoed om, en ging bedaard verder, zonder een woord te spreken.

Een der grondregels van Van der Kemp was, dat een zendeling geen ander ondergoed moet bezitten, dan wat hij aan heeft, en zich niet anders moet voeden dan de inboorlingen. Zijn idee daaromtrent stond zóo vast, dat hij zich moeite gaf om het Londensche Zendinggenootschap te bewegen, hare zendingen eene jaarwedde van slechts f 350 toe te kennen. Hij beoogde daarmede juist niet eene bijzondere zuinigheid, maar zijn beginsel was, dat men tot het standpunt der inboorlingen moet afdalen in alles, wat niet bepaald verkeerd is, om hen daarna tot een hooger standpunt te kunnen opheffen. De uitkomsten hebben de dwaasheid van dit beginsel aangetoond; het stond dan ook gelijk met het opgeven van alle gedachte aan beschaving!

Men vertelt, dat een Engelsch officier, die zich met eene diplomatische zending in het Kafferland bevond, op zekeren dag Van der Kemp wilde spreken. Niet wetende, waar deze zich bevond, wendde de officier zich tot een blanken man, die bezig was klei te kneden in een kostuum, dat zich weinig van dat der inboor-

lingen onderscheidde. Op zijne vraag naar Van der Kemp's woning, kreeg hij tot zijne niet geringe verbazing ten antwoord, dat hij de verlangde persoon vóór zich had!

Onder den invloed zijner zonderlinge denkbeelden was Van der Kemp zelfs zoo ver gegaan, dat hij op zijn ouden dag eene Hottentotsche vrouw trouwde. Hoewel tot het Christendom bekeerd, bracht deze vreemde wederhelft hem dikwijls in groote moeielijkheden — en geen wonder!

Maar, niettegenstaande al zijne eigenaardigheden, moeten wij in dezen zonderlingen man eene groote verhevenheid van gedachten en gevoelens, een prijzenswaardigen ijver en een ongeëvenaarden moed bewonderen! Moeite noch gevaar schrikten hem af, wanneer het slechts 't werk van zijn Meester gold. Hij leefde in moeielijke dagen. Voortdurend waren de grenzen het tooneel van wanordelijkheden. Vreemde gelukzoekers, gevolgd door kleinhandelaars in brandewijn, deden den inboorlingen onophoudelijk overlast aan, waarvoor ze dan van deze laatsten dikwijls gevoelige lessen ontvingen.

In zulk eene omgeving oefende Van der Kemp zijn ambt uit; en de onverlaten, die het land in beroering brachten, konden dien man Gods zijne liefde voor de Hottentotten en Kaffers maar niet vergeven. Meer dan eens legden zij het op zijn leven toe, maar het was alsof een onzichtbaar schild hem voor hunne kogels vrijwaarde.

Deze soort van onkwetsbaarheid en zijne gedurige toevlucht tot het gebed maakten hem het voorwerp van de bewondering der inboorlingen, die hem als een heilig wezen beschouwden, dat een onbepaalden invloed had bij den onzichtbaren Koning, voor Wien zij hem zoo menigmaal de knieën zagen buigen.

Eens, toen het land door eene langdurige droogte geteisterd werd, liet het opperhoofd Gaïka aan Van der Kemp vragen, of hij hem niet wat regen kon bezorgen. Deze, vreezende dat de verhooring van zijn gebed mocht worden toegeschreven aan de eene of andere tooverkunst (bij dergelijke gevallen onder de Heidenen in gebruik), weigerde aan dat verzoek gehoor te geven.

Kort daarop verscheen een tweede bode met de mededeeling, uit naam van zijn heer, dat het wel hard van den zendeling was, hem zóo te behandelen; want dat hij toch slechts te knielen had, met zijn hoofd in de handen, om zooveel regen te verkrijgen als men maar verlangde! Hiertegen was Van der Kemp niet bestand; hij legde de zaak in Gods handen, neer, smeekte om regen, en werd verhoord. Gedurende verscheidene dagen viel het water bij stroomen uit den hemel neder.

Weldra verscheen nu de bode van Gaïka weder, met den hartelijken dank van zijn meester; doch Van der Kemp kon een glimlach niet weerhouden, toen daaraan werd toegevoegd: „’t Was heel goed, maar op een anderen keer hebben we liever wat minder, daar nu onze huizen bijna ondergeloopen zijn; hier is echter eene koe, om u onze dankbaarheid te toonen.”

Het geschenk werd door den zendeling ten eenen male geweigerd, maar op schandelijke wijze trok een ander daarvan partij. Een der Blanken, die de streek verwoestten, kwam den geleider van de koe op zijn weg huiswaarts tegen. Een gesprek met hem aanknoopende, ontlokte hij den Kaffer het verhaal van hetgeen geschied was. „Hoe! — riep hij uit — éene koe voor zulk een regen, dat is schande! Zeg aan uw meester, dat

hij mij zes koeien zende; dan zal ik ze den zendeling wel aanbieden, en we zullen eens zien, of hij ze zal weigeren?" De koeien werden goedwillig aan den gediensligen tusschenpersoon gezonden, maar noch Gaïka, noch Van der Kemp hebben er ooit iets meer van gehoord.

De vele reizen, die Van der Kemp moest doen, en zijn wisselvallig leven verstoorden nimmer zijne naarstigheid in de studie. Vroeger had hij zich in Holland een naam gemaakt door geleerde geschriften over de medicijnen. Thans richtten al zijne gedachten zich op het Woord Gods, waarvan hij door gebed en overdenking eene diepere kennis trachtte te verkrijgen. Oude Hottentotten hebben mij daarvan treffende dingen verhaald, waar zij de verhevenheid ongetwijfeld niet van begrepen, maar die toch een diepen indruk bij hen hadden achtergelaten. „Als wij in onze reizen — zoo verhaalden zij — des avonds halt maakten, en het eten voor den Dokter toebereidden, dan ging hij op eenigen afstand onder een boom zitten met potlood en papier. Wij hoorden hem soms zeggen: „Heere, dit punt — dat woord begrijp ik niet recht." Een oogenblik later was het: „Nu begrijp ik het iets beter, maar nog niet duidelijk genoeg, — geef mij meer licht, Heere!" En dan weder, na een oogenblik stilte, riep hij uit; „O! nu begrijp ik het; dank, dank, Heere Jezus!" Dan, niettegenstaande de duisternis, schreef hij haastig op, wat hem duidelijk was geworden, en wij hoorden zijn potlood over het papier glijden."

Deze losse bladen waren hoogstwaarschijnlijk alleen voor hem zelf leesbaar, doch wat zou men niet geven, om eenige daarvan te bezitten!

Van der Kemp wilde er niet aan, dat men altoos moest

néderknielen om te bidden; daarvoor geloofde hij te vast aan de kracht van het gebed. Luister slechts!

Op zekeren dag reisde hij met een jeugdigen zendeling door een dicht bosch van Kafferland. Plotseling ontmoet hem eene bende gewapende inboorlingen, die een onrustbarend krijgsgeschreeuw aanheffen. Verschrikt loopt de jonge zendeling naar Van der Kemp, die eenige passen voor hem uitreed, en smeekt hem af te stijgen, om Gods bijstand in te roepen. „Hebt ge dan van morgen uw gebed niet gedaan?” antwoordt de oude held. „Vooruit! — en niet gevreesd!” —

Het is eigenlijk alleen onder de Hottentotten, dat Van der Kemp blijvende sporen heeft achtergelaten door de bekeering van zielen. In het Kafferland heeft hij slechts eene deur geopend voor andere zendelingen.

Evenwel worden nog heden ten dage de vele Christen-inlanders, ook onder de Kaffers, bestempeld met den naam van Ma-Yankana, dat wil zeggen: mannen van Van der Kemp. Toen Van der Kemp voor het eerst in hun land verscheen, konden die goede menschen maar niet leeren zijn naam uit te spreken, en gaven hem daarom dien van Yankana. Men kan wel zeggen, dat deze Hervormde Nederlandsche broeder en de Hernhutter broeder Schmidt de eigenlijke stichters zijn van de zending in Zuid-Afrika.

Onze vriend Lemue, en vooral de heer Kitchingman, waren zoo goed om ons de behulpzame hand te bieden bij het maken van de noodige voorbereidselen voor onze verdere reis. Allereerst moesten wij, op hun raad, twee groote, overdekte wagens aanschaffen, die voor den reiziger in die streken even onmisbaar zijn als het schip voor den zeevaarder. Zulke wagens dienen tegelijk als voertuig en

als woonhuis. Van de bagage, als: koffers, zakken enz., wordt een ondergrond gemaakt. Op die eerste laag bevestigd men door middel van vier sterke riemen eene matras, waarop men over dag, met de beenen kruiselings onder zich, zit, en die des nachts tot slaapplaats dient. De bok van het rijtuig is eene net geschilderde kist, waarin tevens het tinnen vaatwerk wordt bewaard, en het keukengereedschap vindt (gelukkig voor de ooren der reizigers) heel achter in den wagen eene plaats. Bij het zien van al deze schatten, die wij ons eigendom mochten heeten, gevoelden wij ons zeer rijk, want we hadden nog nooit iets anders bezeten dan onze boeken en het zakgeld, dat we van onze ouders kregen. Maar weldra zou het nog mooier worden.

Op zekeren morgen kwam men voor onze deur met een twintigtal ossen, die we moesten keuren. Wij schrikten wel wat, bij de gedachte aan de groote rekening, die de Penningmeester van het Parijsche Zendinggenootschap zou moeten voldoen, doch het gold hier zeer noodige aankopen. Toen het evenwel op mondbehoeften aankwam, meenden wijzelven een woordje te moeten meespreken, daar niemand — zoo dachten wij — beter dan wijzelven over onzen eetlust kon oordeelen. Wij maakten hevige tegenbedenkingen, toen men ons zeide, dat wij 75 kilo rijst moesten medenemen, evenveel koffie en suiker, tweemaal zooveel meel, 5 kilo thee, 100 kilo zout, eene groote kruik azijn en wat al niet meer! Neen, dat was toch te erg! De rijst moest op 25 kilo worden teruggebracht, de koffie op 10 en de rest naar evenredigheid! De gidsen en ossendrijvers om ons heen, begonnen te lachen, en wij hoorden ze onder elkander zeggen: „Nu, met deze jongelui zullen

we het niet ver brengen." Drie dagen lang duurden de onderhandelingen; standvastig hielden wij onze meening vol, maar besloten dan toch eindelijk, na rijp beraad, ongeveer twee derden meê te nemen van hetgeen men ons als geheel onmisbaar had voorgeschreven.

Thans was alles gereed. Een oude Hottentot, Philip, die reeds verscheiden zendelingen naar de plaats hunner bestemming had gebracht, zou ons tot de Oranjerivier geleiden. Hij had de rest van het personeel zelf uitgekozen, onder de jeugd van Bethelsdorp. Daar stond nu ons voertuig, toegerust met de noodige gereedschappen, geweren en ammunitie — deze laatste artikelen als voorzorgsmaatregel tegen hyena's en leeuwen. Onze Bijbels en eenige uitgezochte boeken hadden wij in stevige lederen zakken onder ons bereik. De goede mijnheer Kitchingman kwam ons een laatst vaarwel zeggen, en ons eenigen vaderlijken raad ten beste geven. Zijne vrouw en dochter brachten ons tot afscheid een voorraad heerlijke, door haarzelven gebakken beschuiten en broodjes. De schoolkinderen zongen ons tot afscheidsgroet een hunner mooiste liederen toe. Philip had middelerwijl den bok bestegen, zijn twaalf voet langen zweep ontrold, en met een doordringend „trekt!" „helpt elkaar!" werden de gewillige ossen aangespoord om het zware voertuig in beweging te brengen. Een laatste handdruk aan de vrienden, die we achterlieten, en — voort ging het nu, het ons onbekende tegemoet.

Dien dag reisden we niet ver. Na een uur of drie lag het stadje Uitenhage voor onze oogen. Wij moesten daar toch eenige zendingsvrienden gaan begroeten, en buitendien gaat het met de Afrikaansche reiswaagens als met de ouderwetsche zeilschepen. Vóór dat deze voor goed in zee gaan,

maken ze eerst nog eens halt op de reê: de touwen en zeilen worden dan nog eens nagezien, en de te laat aangekomen provisie, die in allerijl werd nagezonden, opgewacht. Zoo moesten wij nog eenige stukken zout vleesch inslaan, en een voorraad aardappelen opdoen; want zoolang mogelijk wilden we toch het genot hebben, van de smake-lijke gerechten, die men nooit zoozeer op prijs stelt, dan wanneer men ze moet missen.

Op de binnenplaats van den aldaar onder de Hottentotten arbeidenden zendeling spanden wij uit. De heer Messer was reeds sedert dertig jaar in Afrika werkzaam. Van Duitsche afkomst, had hij van zijne moedertaal slechts juist genoeg onthouden, om zijne uitspraak van het Hollandsch en het Engelsch beide te bederven. Dat nam echter niet weg, dat zijne prediking gezegende vruchten droeg. Uitenhage zelf is een aangenaam verblijf. De huizen, elk van een tuintje voorzien, zijn goed onderhouden. Alles draagt er de sporen van eene welvaart, die de vrucht is van handel en landbouw. Dit kan over het algemeen gezegd worden van alle kleine steden der Kaapkolonie. Zij zijn van elkander gescheiden door groote, onbewoonde streken; maar de hand des menschen heeft, door middel van de rivieren, aan welke de meeste dier plaatsjes gebouwd zijn, het land tot eenige mijlen in den omtrek vruchtbaar weten te maken. Elk stadje is gelijk aan eene oase in de woestijn, terwijl de netheid, orde en kalmte, die er heerschen, benevens den bouwtrant der kerken, hun een onmiskenbaar Protestantsch voorkomen geven. Men wordt dikwijls aangenaam verrast, zooveel geestelijke ontwikkeling te ontmoeten. De meeste dier steden hebben, wat men bij ons zou noemen een burgemeester. Over het algemeen bezitten ze ook ieder

hunne politieke courant, hun letterkundig overzicht en hun advertentieblad.

De predikant van Uitenhage, de heer Smith, die kort geleden het huwelijk van onzen vriend Lemue had ingezegend, noodigde ons uit om bij hem te komen eten. Wij waren verwonderd, hoe goed hij op de hoogte was van den godsdienstigen toestand in Frankrijk; en wij maakten hem overgelukkig door hem de tijdschriften te leenen, die we toevallig bij ons hadden.

Van nu aan ging onze weg door de woestijn; want dit is toch eigenlijk de rechte naam voor die onafzienbare vlakke, slechts hier en daar door eenige heuvels afgewisseld, waar men uren lang kan reizen, vóór dat men eene boerenplaats te zien krijgt. De grond is hard en roodachtig, de plantengroei schraal en doornig. Op enkele plaatsen ontmoet men iets, dat op de bedding eener beek gelijkt, en wanneer men goed zoekt, is daar ook wel eens water aanwezig. Op zulke plekken is de plantengroei een weinig weliger, en zelfs ontmoet men daar eenige bloemsoorten.

Gedurende de eerste dagen konden wij maar niet wenen aan den tragen gang en de ongelooflijke horten en stooten onzer reismagens. Het liefst waren wij te voet, en deden, bij wijze van afwisseling, vruchteloze pogingen om antilopen en struisvogels onder schot te krijgen. Meestentijds echter kwamen wij van die uitstapjes met gescheurde kleeren en bebloede handen terug, zoodat wij er weldra van af zagen. Met destemeer belangstelling wijdden wij onze aandacht nu aan de kleine bijzonderheden van ons Zigeunersleven. De oude Philip waakte over ons met vaderlijke zorg, en had allerlei goeden raad

voor ons ten beste. In korten tijd leerden wij van hem, hoe men de lange zweep niet alleen als aansporing voor de ossen moet gebruiken, maar hoe men ze tevens daarmede kan leiden, even goed en zeker als met teugels. Wij vernamen ook, dat de ossen hunne vaste uren en gewoonten hebben, waarmee men wel degelijk rekening moet houden, wanneer men wil uitspannen. Doet men dit te vroeg, dan verliest het dier zijn tijd met zich te schuren en met slapen, zoodat eene tweede halt noodig zou wezen om het tot grazen te krijgen. Philip leerde ons ook, hoe wij, door middel van den stand der zon, het juiste uur konden te weten komen; — hoe wij vrij nauwkeurig den afstand konden bepalen, die ons van een berg of van een bosch scheidde; — waar wij op te letten hadden om te weten, of we ons in de buurt van water bevonden, enz.

Langzamerhand raakten wij ook verzoend met de beweging van ons voertuig; door slechts naar de wijze des lands op de matras te gaan zitten, bemerkten wij, dat het zeer goed mogelijk was niet alleen te praten en te lezen, maar ook zelfs te schrijven en te teekenen. Wij genoten van de gezonde lucht en de volkomen vrijheid in dit eenzame oord; en de hinderpalen, ons door moeder natuur in den weg gelegd door hare bergen en dalen, door hare bosschen en haar struikgewas, werkten slechts mede om onze energie levendig te houden.

Tegen den avond werd met zorg de plaats uitgezocht, waar wij ons nachtkwartier zouden opslaan. Philip en zijne makkers spanden dan de ossen af, en schikten de tuigen met orde op hunne plaats; de wagens werden naast elkander gezet, en in dien tusschentijd zochten wij rijshout bij elkander, om het vuur aan te maken. Het eerste

werk van den Afrikaanschen reiziger, wanneer hij halt maakt, is altoos: te zorgen, dat hij zoo spoedig mogelijk warm water heeft om een kop koffie te zetten. Deze drank is hem bijna onmisbaar; op de rechte wijze gebruikt, is zij voedend en verfrisschend tegelijk. Wij zagen dan ook weldra in, dat we het niet ver gebracht zouden hebben met den kleinen voorraad, dien wij eerst hadden willen meê nemen.

Het avondeten, dat onder het toezicht van Philip bereid werd, bestond meestal uit schapenvleesch met aardappelen. Tegen negen uur was de maaltijd gewoonlijk afgeloopen; dan werd de lantaarn opgestoken, en met een: „Heeren, wij zijn klaar!” kwam Philip ons bijlichten voor den avond-godsdienst.

Om beurten namen wij de leiding daarvan op ons, door het doen van 't gebed en het lezen van een hoofdstuk uit den Bijbel. Daarna zongen wij gezamenlijk een lied, en dit duurde die goede menschen nooit lang genoeg. Wij waren dikwijls verbaasd, dat hunne stem zoo helder kon klinken, nadat zij den geheelen dag uit al hunne macht tegen de ossen hadden geschreeuwd, om ze bij het trekken aan te sporen. Tegen tien uur kwamen onze dieren langzamerhand van zelf hunne plaats bij het wachtvuur innemen, waar ze vreedzaam hun voedsel herkauwden. De drijvers staken dan hunne pijp op, en dit uurtje vergoedde hun alle vermoeienissen en tegenspoeden van den dag. Meester Philip maakte van die rustige oogenblikken gebruik, om zijne onderhoorigen te berispen of te prijzen over de wijze, waarop zij hunne dagtaak vervuld hadden. De goede man, die in den grond innig vroom was, wist dit op zulk eene aardige en gepaste wijze te doen, dat

niemand boos werd over de vermaning, of trotsch op den hem gegeven lof. Daarna kwamen de voorvallen van den dag ter sprake, of menig reisavontuur uit vroegeren tijd, waarbij de Blanken niet altoos werden gespaard; dat alles werd zoo levendig verhaald en door zulke koddige gebaren opgehelderd, dat wij van harte in de algemeene vroolijkheid deelden. Wanneer onze Hottentotten den slaap voelden opkomen, wikkelden zij zich de een na den ander in hunne schaapsvellen, strekten zich op hunne matten uit met de voeten naar het vuur gekeerd, en gingen rustig onder zeil, zonder goeden nacht te wenschen. Langzamerhand trokken wij ons dan naar onze wagens terug, en gingen dáar op Europeesche wijze „naar bed”.

Een uur of twee vóór zonsondergang werden wij gewoonlijk gewekt door de stemmen onzer goede Hottentotten, die, de één hier, de ander daar, hunne dankzegging en hunne smee kingen tot God opzonden, waarna ze weder gingen liggen. Deze gewoonte is bij den Christen-inlander algemeen in gebruik. De ontwakende natuur, die in Afrika dan ook buitengemeen tot aanbidding stemt, is hem de tempel Gods; en hij volbrengt zijne godsdienstige plichten ook liefst zoo spoedig mogelijk, uit vrees dat de beslommeringen en gesprekken van den eenmaal aangevangen dag hem daarin verhinderen zouden.

Niets is schooner dan de zonsondang in die grootsche eenzaamheid van Afrika's binnenlanden! Deze, door den mensch onbewoonde streken zijn het verblijf van honderden wezens, die, hoewel lager in rang dan de koning der schepping, toch ook door dezelfde hand zijn voortgebracht; en er is eene onbeschrijflijke poëzie in de aanbidding, die elk dier wezens op zijne wijze aan den Schepper toebrengt,

wanneer de dageraad weder aan den hemel verschijnt. Hier zijn het twee kraanvogels, die met vroolijke kreten ontwaken, na den ganschen nacht rustig te hebben doorgebracht onder de beschutting van het dichte gras. Zij slaan hunne vleugels uit, gaan tegenover elkander staan, en beginnen uit louter vreugde eene soort van menuet te dansen, totdat ze eindelijk in hunne dartelheid over elkander heenspringen en in verschillende richtingen hard wegloopen, om weldra weder met vernieuwde liefkozingen tot elkaar terug te keeren en in goede verstandhouding hun voedsel te gaan zoeken.

Ginds zijn het twee tortelduiven, die bij het zien van 't licht hunne zachte tonen doen hooren. Iets verder is het moeder patrijs, die in grooten kommer verkeert over haar jeugdig gebroed, dat zich wat stoutmoedig heeft verwijderd; maar hare noodkreten zijn verstaan geworden, en het kleine troepje keert in allerijl onder hare hoede terug. Elk boschje, elke struik is de schouwplaats van dergelijke en andere, nog belangrijker tafereelen, die wel niet allen gezien worden, maar die men licht kan raden door de verschillende geluiden, welke de zoele morgenwind tot u brengt. Intusschen stijgt de zon al hooger en hooger, hare stroomen van licht over het aardrijk uitgietende; langzamerhand verstommen die eerste morgengeluiden, en de dieren begeven zich meer bedekt en in stilte aan hunne verschillende bezigheden.

De boerenplaatsen, waarlangs we in het verloop onzer reis kwamen, werden hoe langer hoe zeldzamer, en naarmate wij verder in het binnenland doordrongen, kregen zij een ander karakter. Daar het water in die streken schaarsch is, kan de boer er nauwlijks genoeg koren en groenten voor

zijn eigen onderhoud verbouwen. Zijn voornaamste rijkdom bestaat dan ook in vee, en zijn hoofdvoedsel is vleesch. Wat de inrichting zijner woning betreft, hiervoor heeft hij weinig of niets over. Het uitwendige is even verwaarloosd, als het inwendige ongezellig. Een laag huis met rieten dak, een schuur voor de karren en het gereedschap; een paar hutten, waarvan de eene tot keuken dient en de andere in gebruik is afgestaan aan de Negers, die het vee hoeden; en eene vierkant afgebakende ruimte, waar het vee des nachts verblijf houdt — ziedaar het uiterlijk gelaat van zulk eene hoeve. Men ziet geen boom voor het huis, en niets is ter versiering aangebracht. De beenderen en huiden der voor het dagelijksch gebruik geslachte dieren, liggen over het erf verspreid, en als de wind opsteekt, wordt de gansche plaats in eene dichte stofwolk gehuld.

Het inwendige der huizen is eveneens tot de grootste eenvoudigheid beperkt. De naakte grond dient tot vloer; de zoldering bestaat uit het riet en de bindten van het dak; de muren zijn met eene soort van gele aarde bepleisterd, en meestal overdekt met eene dichte laag vliegen. In een hoek van het woonvertrek hangt de proviand voor het gansche gezin in den vorm van een schaap, dat ongeveer driemaal in de week vernieuwd wordt, en waarvan de huismoeder zooveel snijdt, als zij voor dagelijksch gebruik noodig acht.

Bij deze eenvoudige levenswijze wordt de geldkist in vrij korten tijd al zwaarder en zwaarder, en dat zonder veel moeite. Twee of drie Hottentotten zijn voldoende om de kudde te hoeden, en men heeft slechts toe te zien, dat zij die des avonds voltallig thuis brengen. Het scheren der schapen is geen zwaar werk; de voorbijtrekkende koop-

lieden voeren de wol mede, en geven daarvoor kleederen, mondbehoefden en klinkende munt in ruil.

Gedurende den korten tijd, dien wij bij deze boeren van het binnenland doorbrachten, deden wij ons best om hen op geestelijk en godsdienstig gebied wèl te doen, doch dit ging niet gemakkelijk. Als wij de gebruikelijke vragen: „Wie zijt gij? Van waar komt gij? Waar gaat gij heen? Zijt gij getrouwd? Wat is uw beroep?” beantwoord hadden, volgde er eene pijnlijke stilte, en wij hadden al onze volharding noodig om een „ja” of „neen” te krijgen op hetgeen wij ons verder verstoutten tot hen te zeggen.

’t Is waar, reeds door het feit, dat wij zendelingen waren, stonden wij bij hen niet hoog aangeschreven, en hoemeer wij de door vrije inboorlingen bewoonde streken naderden, destemeer ondervonden wij dit. „Wat gaat ge toch bij die menschen doen?” vroeg men ons dikwijls; want op dät punt werden de tongen los. „Ze zijn reeds slim genoeg, zonder dat ge hen nog behoeft te onderwijzen. Gij stelt hen daardoor slechts in staat om ons nog meer kwaad te doen!”

Het spreekt van zelf, dat deze boeren zelden het voorrecht hebben, een dominé te hooren. Hunne kinderen leeren amper lezen, en geen wonder dus, dat zij over het algemeen zulke bekrompen inzichten hebben. Niettegenstaande dat alles zijn zij evenwel getrouw gebleven aan hun voorvaderlijk geloof, en houden vooral de psalmen in hooge waarde. Ook de gastvrijheid wordt door hen in acht genomen.

Na een dag of twaalf reizens kwamen wij aan de bloeiende stad Graaf-Reinet, die evenals Uitenhage haar naam te danken heeft aan een van de Hollandsche bewindvoerders der kolonie. Door middel van de wateren der

naburige Zondags-Rivier is deze streek zeer vruchtbaar gemaakt. De straten van Graaf-Reinet zijn aan weerszijden beplant met oranje-, citroen- of laurierboomen; en achter elk huis bevindt zich een groote tuin, zonder dat daardoor de uitbreiding der stad wordt verhinderd. Het Hollandsche gereformeerde kerkgebouw heeft de eereplaats in het midden der stad, en langzamerhand zijn in verschillende wijken kleinere kerkjes verrezen voor het Engelsche en Duitsche deel der bevolking. In de ruime en schoon gelegen pastorie, die aan de kerk grenst, vonden wij een gastvrij onthaal. Onze wagens werden onder dak gebracht, de tuigen zorgvuldig opgeborgen, en onze lieden met de ossen naar eene naastbijgelegen boerenplaats gezonden, die het eigendom was van een der invloedrijkste leden van den Kerkeraad.

De huishouding van den heer Murray was op echt aarts-vaderlijke wijze ingericht. De omvang der tafel getuigde reeds, dat men gewoon was, behalve de talrijke familie, op meer dan één gast te rekenen. De zwarte bedienden zagen er allen even vergenoegd uit, en de kinderen des huizes waren frisch en opgeruimd.

Na den maaltijd bracht men ons in den tuin, waar wij onze oogen niet genoeg konden vergasten aan de uitgezochte vruchten, die daar prijken, en waarvan wij aan tafel reeds eenige staaltjes hadden geproefd. Onze vriendelijke gastheer noodigde ons uit, toch vooral op elk uur van den dag, en wanneer we maar wilden, in den tuin te wandelen en die vruchten te plukken, die ons aanstonden. Een verrukkelijk aanbod voorwaar voor menschen, die zoolang door de woestijn hadden gereisd, en wier keel als uitgedroogd was door het stof!

Het godsdienstig leven werd in dit gezin evenzeer aangekweekt als het familieleven. Elken morgen en elken avond werd het gansche gezin, kinderen, dienstboden en gasten, in het huisvertrek vereenigd, waar ieder een Bijbel en een gezangboek kreeg. De moeder ging voor bij het zingen; en de predikant zond dan, na eene korte toespraak, een hartelijk gebed ten hemel, waarbij niemands belangen werden vergeten.

De heer Murray was van geboorte een Schot; doch toen de Kaap aan de Engelschen overging, verbonden zich eenige predikanten der Schotsche kerk, om de Hollandsche kerk, die destijds aan leeraars gebrek had, en die slechts zeer weinig in geloofsovertuiging van de hunne verschilde, te steunen. Zij gingen tot dat doel eerst eenigen tijd naar Utrecht, om Hollandsch te leeren, en boden toen hunne diensten aan de Synode van de Kaap aan; zoo was de heer Murray predikant geworden der Nederlandsche Hervormde Kerk te Graaf-Reinet. Hij kende zeer goed Dr. Philip, en achtte hem hoog, hoewel hij niet tot hetzelfde kerkgenootschap als hij, behoorde.

Bij zijne aankomst was Graaf-Reinet slechts een weinig aanzienlijk plaatsje, doch hij werkte krachtig mede, om het in alle opzichten te ontwikkelen. Hij stond aan het hoofd van verschillende godsdienstige en letterkundige genootschappen; en behalve de zorg, die hij aan de leden zijner gemeente wijdde, bezat hij een warm hart voor de zendelingen en hun werk. De ontvangst, die wij en velen onzer bij hem mochten ondervinden, kon daarvan trouwens getuigen; en hij droeg algemeen den naam van den Gajus der Zendelingen ¹⁾.

1) Zie Rom. XVI : 23. 3 Joh. : 5, 6.

Door zijne tusschenkomst maakten wij kennis met den heer Van Rijnveld, gouverneur van die streek — iets wat ons later zeer te pas kon komen, want zijn rechtsgebied strekte zich tot aan de uiterste grenzen der kolonie uit. Hij was een vriendelijk man, en sprak vloeiend Fransch, daar hij eenige maanden in Parijs had doorgebracht.

De weg, dien we na ons vertrek van Graaf-Reinet hadden af te leggen om de Oranje-rivier te bereiken, zag er heel anders uit, dan de reeds afgelegde weg. Wij moesten thans de zoogenaamde Sneeuwbergen over — een naam aan deze bergen gegeven, omdat zich in den winter op hun top, de anders in de kolonie ongewone sneeuw vertoont.

Het was geen gemakkelijke reis, en meer dan eens vreesden wij, onze wagens in akelige afgronden te zullen zien nederstorten. Nadat wij de eerste hoogvlakte bereikt hadden, zou het stijgen echter minder moeielijk worden. We hadden ongeveer twee derden van den weg afgelegd, toen mij op zekeren dag een avontuur overkwam, dat ik niet licht zal vergeten.

Ik heb het ongeluk zeer bijziende te zijn, en had daarom als voorzorgsmaatregel een goeden voorraad brillen meegenomen, die de heer Lerebours op den hoek van de Place Dauphiné te Parijs, in eigen persoon met de meeste zorg had ingepakt. Ongeveer vijf maanden later was ik onhandig genoeg om den bril, dien ik dagelijks droeg en waardoor ik reeds zooveel te water en te land had gezien, te breken. Het speet mij wel, maar ik troostte mij spoedig, denkende aan het pakje met den reservevoorraad, dat ik opzettelijk steeds voor de hand had gehouden. Ik nam het uit mijne tasch, maakte de touwtjes los, en lichtte de watten op, maar — o schrik! de geheele voorraad was

totaal onbruikbaar. Niettegenstaande de beste brillenmaker van Frankrijk ze had ingepakt, waren al de glazen gebroken! Wat nu gedaan? In de winkels van Graaf-Reinet had ik zoowat van alles gezien, en ik besloot dus daarheen terug te keeren. Mijne reisgenooten moesten dan maar wat langzamer voortgaan, en ik zou ze wel weer inhalen. Maar welk vervoermiddel te gebruiken?

In deze uiterste verlegenheid kwam op ongedachte wijze uitkomst. Juist zagen wij op eenigen afstand eene reiskoets met twee paarden bespannen aankomen; in de woestijn is het, evenals op zee, de gewoonte, elkander in 't voorbijgaan te salueeren — en wie zou het gelooven! — de reiziger droeg, hoewel Duitscher van geboorte, een Franschen naam, ging juist naar Graaf-Reinet en noodigde mij, bij het hooren van mijn ongeval uit, om dadelijk op te stijgen en met hem meê te rijden. Op zeer aangename wijze deed ik nu de reis; mijn metgezel was even geleerd als vroolijk. In 1815 was hij als chirurgijn met het leger der Geallieerden in Parijs geweest. Daarna had de koning van Pruisen hem naar Zuid-Afrika gezonden om te botanizeeren; hij had reeds verscheiden herbaniums naar Duitschland opgezonden, en bood intusschen zijne geneeskundige diensten aan de inwoners des lands aan. Wij hadden het zoo druk met elkander, dat wij de stad bereikten, vóór dat ik het recht wist, — maar helaas! weldra zou ik vernemen, dat mijn verlies onherstelbaar was. Nergens mocht het mij gelukken een bril voor bijziendheid te vinden. Ze konden wel ontboden worden, maar het zou eene maand of vier duren, eer ze aankwamen, en ik kon met geen mogelijkheid mijn adres opgeven.

Teleurgesteld moest ik dus de terugreis ondernemen, mij

vergenoegende met een blauwen bril, die mij door den ronden vorm zijner glazen, althans iets voor mij uit deed zien. Doch thans had ik geen vriendelijken heer Lemaire, om mij mee te nemen en den weg te veraangenamen. Met veel moeite werd ik een arm, half blind paard machtig, dat men mij uit medelijden verkocht, en niettegenstaande ons beider gebrekkige oogen, ondernamen wij gemoedigd de terugreis. Deze ging met veel hindernissen gepaard. Des avonds werden wij gelukkig door een kolonist geherbergd, mijn paard en ik; doch den volgenden morgen waren wij zoo ongelukkig van te verdwalen — wat overigens niet moeielijk is in een land als dit, en met slechts flauwe herinneringen van den weg, dien men heeft in te slaan. Hoe ik er nog levend ben afgekomen, kan ik niet anders verklaren, dan door de zorgende liefde Gods, die over mij waakte.

Nooit zal ik dien tocht vergeten! En dan die eenzaamheid van de woestijn, die doodsche stilte, die u ter nederdrukt en bezwaart! Eens ontmoette ik een hond, en ik kan werkelijk zeggen, dat dit mij eene ware ontspanning gaf; doch het dier ging in tegenovergestelde richting als ik, mij weldra aan mijzelven en mijne niet zeer vroolijke gedachten overlatende.

Van tijd tot tijd zong ik een psalmvers: dat deed mij dan weder voor eene poos goed, en zoo sukkelden wij voort, altoos in de richting, die ik mij meende te herinneren. Maar op eens bonst mij het hart van schrik in den boezem, en het koude zweet breekt mij uit. Daar vóór mij in het struikgewas zie ik, — ja, een levend wezen, maar van welken aard! Een groote kop met manen, weldra gevolgd door een slank lichaam met langen staart.... het schemerde

mij voor de oogen, en ik dacht niet anders dan het volgende oogenblik de prooi te zullen worden van den koning der dieren.

In mijne benauwdheid wist ik niet, of ik mijn paard zou inhouden, dan wel het de sporen geven. Het goede dier deelde merkbaar volstrekt niet in mijn angst, en sukkelde op zijn gewone drafje voort, hetgeen ik toeschreef aan zijne gedeeltelijke blindheid en aan den wind, die van ons af was. Het is n.l. een bekend feit, dat de dieren meestal door den reuk verwittigd worden van de schrikbarende nabijheid huns konings.

Mijn einde zoo dichtbij wanende, beval ik mijne ziel aan den Heere, en trachtte overigens het monster zoo strak mogelijk aan te staren, wetende dat dit het dier wel eens ontzag inboezemt. Door mijne hevige ontroering en mijn gebrekkig gezicht, onderscheidde ik mijn vijand slechts flauw, maar bespeurde toch, dat hij niet op zijn gemak was; hij deed eenige stappen achteruit, stampvoette van woede, — doch de gevreesde sprong bleef uit. Door de onverstoorbare kalmte van mijn paardje, waren wij weldra een goed eind weegs verder, en het gevaar was geweken. In den loop van den dag zag ik nog wel een zestal van die vreeslijke dieren, doch met even goeden afloop; en tegen den avond mocht ik het genoegen smaken, mijne kameraden in goeden welstand weer te vinden. Rondom het gezellige wachtvuur gezeten, vertelde ik hun mijne avonturen, en verkwikte mij intusschen aan den krachtigen maaltijd, die mij werd voorgezet.

Wel waren mijne metgezellen ietwat verwonderd, dat ik zeven leeuwen had ontmoet, en zij niet een enkelen; doch zij verheugden zich met mij in mijne behouden terugkomst.

Den volgenden morgen reden wij vreedzaam verder, toen ik op eens uitriep: „Daar zijn de leeuwen! dáar, dáar, ziet ge niet?” — In plaats echter van een hevigen schrik door mijne woorden teweeg te brengen, ontstond er een algemeen gelach! — Wat bleken nu mijne leeuwen te zijn? — Niets anders dan „gnous”, de meest onschuldige soort van antilopen! Later vernam ik, dat ik niet de eenige was, die door hun woest voorkomen werd misleid. Hunne horens zijn door de dichte manen bijna niet zichtbaar, zoodat het dier, wanneer men het van voren ziet, wel eenige overeenkomst heeft met een leeuw, vooral wanneer het zijn hoofd bukt; doch men moet bijziende wezen, of een slechten bril hebben, om de begoocheling zoo volkomen te doen zijn, als bij mij het geval was.

Drie dagen later bereikten wij Colesberg, de noordelijkst gelegen stad der kolonie, aan den oever der Oranjerivier. Evenals alle andere steden, die we tot hiertoe bezochten, was ook deze plaats nog slechts in wording. Een predikant kwam drie- of viermaal per jaar het Evangelie verkondigen in 't kleine kerkje, dat op zijn raad voor de verspreide boeren der omstreken was gebouwd. De toenmalige gouverneur, de heer Lowric Cole, had aan het stadje goedgunstig zijn naam gegeven. Om het kerkgebouwtje hadden zich de voornaamste ingezetenen gevestigd, zijnde een Duitsche winkelier, de heer Maltitz, een dokter, mijn welwillende heer Lemaire, een timmerman van de Kaap, de heer Waldeck, en een Zwitsersche horlogemaker. De boeren bezochten die heeren zoo dikwijls zij hunne diensten behoeften, en lieten meestal eene aardige som gelds in hunne handen achter. Colesberg en haar omtrek telt thans vijf à zes duizend inwoners en ongeveer zooveel winkels als huizen.

Eens had een zendeling getracht aldaar eenige Boschjesmannen te vereenigen, om ze door zijne liefderijke behandeling zoo mogelijk aan het zwervende leven te ontnemen. Dit hinderde evenwel de Boeren, en de zendeling werd door hen genoodzaakt, zijn werk te staken. Wanneer toch zal de Christelijke liefde een steun ontvangen, die haar in staat stelt, aan de hebzucht het hoofd te bieden?

Gedurende drie dagen bleven wij te Colesberg, en verwikten ons door nog eens Fransch te hooren spreken. Dank zij een gelukkig toeval, waren de voormelde hoofdingezetenen der stad, deze taal volkomen meester, en van die omstandigheid maakten zij behendig gebruik, om ons verscheidene aankooopen te laten doen. De reis van eenige weken had ons trouwens doen inzien, dat het niet raadzaam was, een al te karigen voorraad mondbehoeften in te slaan, en tot wederzijdsche tevredenheid kochten wij van de heeren winkeliers menig stuk vee, dat hun door de boeren dikwijls in plaats van geld ter betaling werd gegeven.

VIII.

Van de Oranjerivier naar het land der Bassouto's.

Welk eene verkwikking was het, na zoovele weken in een dor en verdroogd land te hebben doorgebracht, toen we eindelijk weder stroomend water vóór ons hadden! Met een onbeschrijflijk genot baadden wij er ons in, en strekten wij ons uit onder de wilgen aan den oever. De Oranjerivier heeft, op de plaats waar wij haar zouden doorwaden, eene breedte van drie honderd en tien meter, tegen eene diepte van twee meter ongeveer. Langs het grootste gedeelte van haren loop is zij smaller en bijgevolg dieper.

Het doorwaden geschiedt op rots- of zandbanken, die soms door diepe kloven gescheiden zijn, hetgeen elke afwijking hoogst gevaarlijk maakt. Toen wij dezen stroom overstaken, was zijn oorsprong nog niet bekend. Aan mijn collega Arbousset zou de eer te beurt vallen, die ontdekking te doen in de bergen van Lessouto, het land, waar we ons thans, zonder het te weten, heen begaven. Ja, wij hadden zelfs den naam ervan nooit hooren noemen.

Niet zonder moeite bereikten wij den rechteroever der rivier. De wielen onzer reisswagens raakten vast in de

kloven der rotsen, waarover het water heenspoelde, en we konden ze niet anders loskrijgen dan door het aantal trek-dieren te verdubbelen; op deze wijze spanden we tot vier en twintig ossen voor een wagen. We sliepen dien nacht onder den blooten hemel, eenige meters van den stroom verwijderd. De sterren schitterden in buitengewonen glans, doch de eenzaamheid was volkomen. Niet zonder aandoe-ning bevonden wij ons voor het eerst van ons leven op een gebied, waarover geen der beschaafde mogendheden hare bescherming uitoefent; doch wij gaven ons geheel over aan de bescherming des Allerhoogsten, en het vooruitzicht van in volmaakte vrijheid eene gelegenheid te zoeken om Hem te dienen, had voor ons eene bijzondere aantrekkelijkheid.

Wij meenden voor goed afscheid genomen te hebben van alle kolonisten — maar neen, ook hier moesten wij weder hunne noodlottige sporen ontdekken.

Op eene kleine dagreis van de Oranjerivier bevindt zich een zendingsstation, genaamd Philipolis, naar onzen waardigen Kaapschen vriend Dr. Philip. Deze plaats is bewoond door lieden, die eensdeels ons ras en anderdeels dat der Hottentotten vertegenwoordigen. Zij zijn helaas ontsproten uit onwettige verbintenissen der kolonisten met hunne inlandsche slavinnen, en werden, naarmate zij vermenigvuldigden, door degenen aan wie zij het leven verschuldigd waren, naar het binnenland teruggedrongen. Deze Mulatten vormen soms vrij groote nederzettingen, zelfstandig genoeg om zich een hoofd te kiezen. Het Londensche en Methodistische zendinggenootschap zond hun eenige zendelingen. Te Philipolis bestaat onder de leiding van den heer Kolbe een reeds alleszins belangrijke arbeid. De scholen worden uitstekend gehouden, en het kerkgebouw vult zich

elken Zondag met aandachtige toehoorders. De taal, die algemeen wordt gesproken, is Hollandsch. Vele der inwoners hebben zich nette huisjes gebouwd, en in den omtrek bezitten zij kleine landhoeven, waar ze de voor hun onderhoud benoodigde maïs en tarwe verbouwen. Bovendien fokken zij groot en klein vee, zoowel als uitmuntende paarden. Jammer, dat deze menschen het Europeesche bloed, dat door hunne aderen vloeit, zóo hoog stellen, dat ze hardvochtig en trotsch worden tegenover de arme Negers, wier ras onvermengd is gebleven. Ze haten evenwel alle Blanken met een volkomen haat, en geen wonder!

Onbewust waren wij thans op de plek, vanwaar uit de Heere ons het arbeidsveld wilde toonen, dat Hij voor ons bereid had. Een der Mulatten van Philipolis, Adam Krotz, een groot liefhebber van de jacht en daarbij een verstandig man, had kort geleden het plan opgevat, om het land ten Noorden dier stad tot aan Natal eens te gaan opnemen. Tot nog toe was die streek geheel onbekend; en op de kaart, die we uit Parijs hadden meêgebracht, was hare plaats wit gelaten, met de woorden: „Onbewoonde zandvlakte”.

Te Philipolis wist men alleen, dat een bende plundersaars van den stam der Korana's en der Griqua's strooptochten in die landen ondernamen, waarna zij het geroofde vee in de bergen verstaken; men had hen daarom den naam van Bergenaars gegeven. Soms werden zij gevolgd door eenige inboorlingen, die er haveloos en armoedig uitzagen. Adam Krotz had aan enkelen dezer ongelukkigen eene plaats op zijne hoeve aangeboden, en hun wat Hollandsch geleerd om zich met hen over hun land en de strooptochten, waardoor dit vernield werd, te kunnen onderhouden. Ziende

dat hij een hartstochtelijk jager was, hadden zij hun wel-doener de verleidelijkste beschrijvingen gegeven van het wild, dat zich bij hen in groote hoeveelheden ophield. Hunne verhalen hadden een onderzoekenden geest in Adam Krotz opgewekt, en hierdoor was hij, zooals men zien zal, onze voorlooper geworden.

Toen hij van onze aankomst te Philipolis hoorde, bracht hij ons een bezoek, en vertelde ons het volgende: „Terwijl ik een dagreis of acht van hier verwijderd jaagde, zond een der opperhoofden van het land mij een bode om mij te verzoeken, eens bij hem te komen, en ik voldeed terstond aan dat verzoek, een der door mij in dienst genomen inboorlingen als tolk medevoerende. De man heette Moshesch, zoon van Mokhatschané, doch werd algemeen „De Vorst van het Gebergte” genaamd, omdat hij op een berg zijn verblijf hield. Hij vertelde mij, dat zijn land sedert jaren onophoudelijk ten prooi was aan vijandelijke aanvallen der naburige stammen, zoodat het drie vierde gedeelte zijner onderdanen reeds was gedood of verstrooid. Hij wilde weten, of ik hem geen middel aan de hand kon doen om den vrede te herstellen. Terstond dacht ik aan de zendelingen, sprak hem over den onze en over Moffat, en trachtte hem duidelijk te maken, welke diensten zulke mannen hem konden bewijzen.

„De gedachte, voortdurend wijze, vreedzame lieden om zich heen te hebben, die hun best zouden doen, hem in zijn nood te helpen, lachte hem zeer toe. Hij had ze wel dadelijk willen zien komen, en smeekte mij, zoo spoedig mogelijk dergelijke menschen tot hem te zenden. Ik beloofde hem te doen, wat in mijne macht was, en thuiskomende hoorde ik, dat hij 200 ossen had gezonden, als tegemoetkoming in de kosten, waarop mijne bemoeiingen

mij wellicht te staan konden komen. Van de ossen kreeg ik echter nooit iets te zien, daar deze als naar gewoonte door de Korana's waren ingepalmd."

Adam Krotz besloot zijn verhaal, met zich aan te bieden als onzen gids, wanneer wij er toe wilden besluiten, ons aan dit ongelukkige volk te wijden.

Dr. Philip had gedurende zijne laatste inspectiereis reeds iets gehoord van het gebeurde tusschen Adam Krotz en den „Vorst van het Gebergte"; hij sprak er ons over, doch de geheele zaak had zulk een opgesmukt, onnatuurlijk voorkomen, dat wij haar slechts hadden aangeteekend als een te onderzoeken punt, wanneer wij eenmaal aan de overzijde van de Oranjerivier een geregeld arbeidsveld zouden gevonden hebben. Thans echter had de Voorzienigheid zelve gesproken: Adam Krotz bood zich aan als onzen gids, en wij konden niet meer aan de waarheid van het verhaal twifelen.

Bij het voorrecht, van het Evangelie te brengen aan een volk, dat gereed was ons te ontvangen, bood dit veld ook nog een ander voordeel aan. Wij zouden namelijk in staat zijn geographische ontdekkingen te doen, en daarmee aan de beschaafde wereld een belangrijken dienst bewijzen.

Wij vingen thans aan met den arbeid te verdeelen; er werd besloten, dat de heer Lemue zich zou begeven naar zijn collega Rolland te Motito, in de onmiddellijke nabijheid van Koeroeman. De bevolking groeide daar telkens aan door de vluchtende Barharoutsis, die, evenals hun broeders, veel van den wreeden Mossélékatsé te lijden hadden. Dit veld was groot genoeg voor twee zendelingen; en als de vrede werd hersteld, kon Motito uitstekend

dienst doen als uitgangspunt voor onze verdere ondernemingen. De heer Pellissier, dien we te Graaf-Reinet hadden ontmoet, wilde de zorg op zich nemen over eenige duizenden vluchtelingen van den stam der Beetsjoeanen, die aan de oevers der Oranjerivier hun verblijf hielden.

Het Londensche Zendinggenootschap bood ons aan, om een hunner posten, waar men vruchteloos getracht had eene bende Boschjesmannen tot het Christendom te brengen, over te nemen; en dit beviel ons zeer goed. Deze post was slechts zestien à achttien uren gaans van Philipolis verwijderd; en we konden dus van daar uit, zonder al te groot bezwaar gemeenschap houden met de bewoonde wereld. Toen al deze maatregelen getroffen waren, zetten de heer en mevrouw Lemue hunne reis naar Motito voort, en wij drongen er bij Adam Krotz op aan, dat hij ons zoo spoedig mogelijk bij den „Vorst van het Gebergte” zou brengen.

Om de reis niet onnoodig te bemoeilijken, besloten wij een onzer reiswagens met de zwaarste voorwerpen te Philipolis achter te laten. In onzen ijver om Moshesch te hulp te komen, hadden wij echter een weinig buiten den waard gerekend. Onze overigens zeer menschlievende vriend Adam Krotz had ook zijne eigene plannetjes, die hij ten uitvoer wilde brengen; en weldra bemerkten wij, dat het ons niet veel zou baten daartegenop te komen, en dat wij ons slechts in stilte hadden te onderwerpen. Met veel zorg rustte hij zijne expeditie uit. Twee zijner vrienden, Booi Armans en Hans Lubbe, benevens een heirleger kleine, halfnaakte ossendrijvertjes, een tolk en eenige inboorlingen zouden daarvan deel uitmaken. De vrienden gingen meê, om hun voordeel in de jacht te zoeken en getuigen te zijn

van onze ontvangst bij Moshesch, van wien misschien ook nog wel iets te halen zou zijn; de inboorlingen moesten dienst doen als wilddragers. Meer dan eens werden wij ongeduldig over het onnoodige uitstel, maar aan de gunst van onzen leidsman was ons te veel gelegen; en hoewel we bemerkten, dat er geen sprake zou zijn van den kortsten weg in te slaan, besloten wij wijselijk ons in het onvermijdelijke te schikken.

Uit onze aantekeningen, volgens het kompas gemaakt, zagen wij later, dat tien dagreizen in de richting van het Noordoosten er ons gebracht zouden hebben. In plaats daarvan duurde de tocht drie weken, dank zij de omwegen, die we moesten maken om in de wildrijkste streken te komen! De reis was overigens niet onaangenaam, en wij hadden ruimschoots gelegenheid het dierenrijk te bestudeeren. Ik leerde dan ook spoedig een gnou van een leeuw onderscheiden; en de gewoonte van de oogen gedurig op den onmetelijken horizon te richten, zoowel als de bijzondere helderheid van den dampkring, droeg er veel toe bij, om mijne bijziendheid aanmerkelijk te verbeteren. Onze onvermoeide jagers brachten elken avond hun buit van den dag rondom het wachtvuur. Wij konden daardoor de verschillende diersoorten van naderbij leeren kennen, en vernamen menige belangrijke bijzonderheid omtrent hunne leefwijze.

Het meest gezochte wild onzer Nimrods was de eland, zoowel om zijne grootte beroemd als om zijn vleesch, dat nog smakelijker is dan dat der antilopen. Bij groote stukken wordt het in de zon gedroogd, en zoo bij honderden kilo's meegevoerd.

Een zeer belangrijk dier, wat zijne leefwijze betreft, is de wilde ezel, die, zooals men weet, van den zebra ver-

schilt door het gemis van de sierlijke zwarte strepen, die dezen kenmerkt. Die dieren zijn 's nachts voortdurend ten prooi aan de vraatzucht der leeuwen, en nu moet men ze des morgens zien, wanneer de zon opgaat! In vliegende vaart rent eene geheele kudde tegen de steilte van een heuvel op; de sterksten vormen de vóór- en achterhoede, om de anderen aan te vuren in het loopen. Boven gekomen ziet men ze plotseling rechtsomkeert maken, met een juistheid, die u zou doen denken, aan een escadron cavaleriepaarden, die, van hunne ruiters ontdaan, nu zelfen de manoeuvres eens gingen maken. Wat denkt ge wel, dat ze daarboven doen? Met wijd opgesperde neusgaten, begroeten deze arme, in den nacht vervolgde schepsels, de zon, en ademen met volle teugen den frisschen morgenwind in. Van die hoogte hebben zij het uitzicht op de omliggende streken, en vergewissen zich, dat het gevaar geweken is. Men begrijpt zoo, hoe zij zich verheugen, nog in leven te zijn; hoe zij met fierheid den grond doen dreunen onder hunne hoeven, en zich koesteren in de zon!

Straks gaan ze weer naar beneden, maar niet zonder eerst den wind te hebben geraadpleegd, die hun den geur moet aanbrengen van een grazig plekje in de woestijn. De nestor der bende doet een snuivend geluid hooren, loopt voor zijne kameraden heen en weder, om ze in het gelid te brengen, en — voort gaat het nu, zonder missen, recht op het doel af! Als ze verzadigd zijn, ziet men ze in de meest verschillende houdingen nederliggen, de veulens tegen hunne moeders aangeleund. Later zullen ze gaan drinken, maar ook dáarbij wacht hen weder gevaar. Een enkele leeuw, die 's nachts slecht jacht maakte, verschuilt zich wel eens in het riet bij de poelen. De woudezels kiezen daarom

steeds denzelfden poel, hoever ze er ook verwijderd van zijn, omdat het gevaar dan gemakkelijker wordt ontdekt en vermeden. Met behoedzaamheid ziet men ze thans het water naderen, en niet voordat ze volkomen gerust zijn, wordt aan den dorst voldaan.

Men zeide, dat er in deze streek ook buffels waren, doch dit was niet zoo. De buffel is een gevaarlijk dier: wie hem durft staan, wekt zijne woede in zoo hooge mate op, dat hij brullend in vollen galop zijn tegenstander tegemoet loopt om hem te verpletteren. Neemt men de vlucht in een boom, dan blijft het dier uren achtereen daaronder liggen.

Onze levendigste belangstelling gold natuurlijk de studie der wilde dieren, en men vindt ze daar in soorten. Leeuwen, groote en kleine hyena's, jakhalzen en panthers omringden ons bij menigten. Men zegt altoos, dat er in Zuid-Afrika ook tijgers zijn, doch dit is niet juist, en 't is ook reeds genoeg zoo! De tijger toch is nog gevaarlijker dan alle andere wilde dieren, omdat hij in de boomen kan klimmen en van dáar zijn prooi onverhoeds aanvallen.

De gedachten en de verbeelding der inboorlingen zijn geheel met al die vreeslijke viervoeters vervuld; en ze weten er u, rondom het gezellige vuur gezeten, menig huiveringwekkend verhaal van te doen.

Aan de hyena wordt over het algemeen een' naam gegeven, die ze niet verdient. Dit dier is inderdaad weinig te vreezen, daar het zich alleen wreed betoont tegenover geheel weerlooze schepsels. Het is ons meermalen gebeurd, er over dag vier of vijf te ontmoeten, die onder een boom lagen te slapen, en die voor een enkel geweeschot de vlucht namen; wij zouden ze zelfs hebben

kunnen verjagen, door ze eenvoudig te dreigen. Ze zijn echter des nachts eene ware plaag voor de kolonisten en reizigers, daar zij, aangetrokken door de lucht van schapen, u geen rust laten met hun onuitstaanbaar gehuil. De honden beantwoorden dit door een aanhoudend blaffen; en men kan licht begrijpen, dat deze geluiden niet zeer bevorderlijk zijn voor de nachtrust. Alleen in tijden van oorlog wordt de hyena werkelijk gevaarlijk, daar zij zich niet ontziet, de arme gewonden af te maken, en ook de, door vermoeidheid op het veld ingesluimerde krijgers, te verslinden. Hoe goed zij zich verstaat op het vak van doodgraver is algemeen bekend. De inboorlingen weten deze schennis hunner graven alleen te voorkomen, door er zware steenen op te stapelen.

Wat den leeuw betreft, dien heb ik nimmer prozaïsch gevonden; hoewel men gerust iets kan afdoen van zijne spreekwoordelijke edelmoedigheid. Wil men hem in zijne volle majesteit zien, dan moet men hem bespieden, wanneer hij bij het opgaan der zon, na eene gelukkige jacht, huiswaarts keert. Met de zelfvoldoening van een held bestijgt hij langzaam en statig den heuvel, waar zich zijn hol bevindt. Nu en dan ziet hij om, den blik nog eens latende weiden over de schouwplaats zijner nachtelijke heldenfeiten, en eene lichte beweging van den staart geeft zijne tevredenheid te kennen. Hij is nu zoodanig verzadigd, dat het fijnste boutje hem niet meer zou toelachen. Thans gaat hij rust zoeken; doch in de nabijheid van zijn hol gekomen, wil hij nog eenmaal zijne waardigheid handhaven. Met afgemeten stap loopt hij enkele malen heen en weer, en verheft zijne stem luide, hoewel zonder toorn. Eindelijk vleit hij zich in de zachte stralen der morgenzon ter ne-

der, doch niet voor lang. Het licht wordt hem weldra te schel, de vliegen te lastig; en een onbestemd instinkt waarschuwt hem, dat hij niet meer in staat is, een gevecht, van welken aard ook, aan te gaan. Met een luid geeuwen daalt hij in zijne schuilplaats neder. Dit is het door den psalmdichter zoo meesterlijk beschreven uur, waarop „de mensch uitgaat tot zijn werk en naar zijn arbeid” (Ps. 104 : 22, 23).

Thans verlangt de leeuw slechts één ding: dat men hem met rust late. Hij verslindt zijn voedsel met ongekende snelheid, en eet, wanneer hij zijn zin kan krijgen, slechts het fijnste gedeelte van zijne prooi: het bloed, de lever, het hart en de ingewanden, doch zijne spijsverteering gaat langzaam. Hij geraakt dan in een toestand van verdooving, en opent de oogen slechts met moeite. Deze bijzonderheid geeft verklaring aan het feit, dat in een land, waar de leeuwen zoo talrijk zijn, toch betrekkelijk weinig menschen door hen gedood worden; slechts een enkele oude leeuw, wiens tanden stomp en wiens ledematen stijf geworden zijn, stelt zich overdag in hinderlaag, om de kudden met hunne herders te overvallen. Meestal evenwel maakt men op deze vijanden gezamenlijk jacht, totdat ze uitgeroeid zijn.

Over het algemeen is de leeuw dus overdag niet te vreezen; slechts dan maakt hij eene uitzondering, wanneer hij door den dorst gedwongen wordt, zijn hol te verlaten. In zulke oogenblikken is hij zeer prikkelbaar, en men moet zich wel wachten, hem ook maar het geringste in den weg te leggen. Laat men hem stil begaan, dan keert hij ongemerkt weer huiswaarts, om zijn slaap voort te zetten. Met de leeuwinnen is het anders gesteld. Zij jagen, met

het oog op hare jongen, niet alleen 's nachts, maar ook op alle uren van den dag; en de jonge telgen weten er voor te zorgen, dat hunne moeder wakker blijft. Wanneer men slechts veilig buiten bereik staat, is het allerliefst om te zien, hoe moeder en kroost te zamen spelen, evenals eene kat met hare jongen.

Doch komen wij nog even op den leeuw terug. Tegen den avond is hij eerst goed uitgeslapen. Met nieuwen moed en versche krachten bestijgt hij den heuvel weder, om vandaaruit verkenning te doen. Al zijne zintuigen worden door deze gewichtige bezigheid in beslag genomen; en op een afstand zou de reiziger zijne vurige oogen voor twee lichtjes kunnen aanzien, zóo scherp tuurt hij in de schemering om zijne prooi te ontdekken. Vóór hij zich naar beneden begeeft, laat hij twee- of driemaal een forsich gebrul hooren; doch dit is slechts het voorspel van de ijzingwekkende klanken, die straks volgen zullen. Waarschijnlijk wil hij zich hierdoor ook vergewissen, of zich misschien collega's in de buurt bevinden, met wie hij zich aanstonds zal vereenigen, of die hij zal mijden, al naar-mate het hem aanstaat.

Is er een poel in de buurt, waar de antilopen of wilde ezels gewoonlijk gaan drinken, dan is de leeuw het liefst alleen. Hij gaat er zoo stil mogelijk op een sukkeldrafje heen, verschuilt zich in het riet, en ziet nauwkeurig toe, welke prooi hem het beste bevalt.

Is het land, waar hij zich bevindt, vlak, dan volgt hij eene geheel andere gedragslijn. Het zou te moeilijk voor hem wezen, de antilopen of andere dieren in het open veld machtig te worden, daar deze hem te vlug zijn; er blijft dus niets anders over, dan ze door

schrik te ontzenuwen. Om dit doel te bereiken, vergeten de heeren leeuwen elke kleine jaloerschheid, allen broodnijd, en vereenigen zich broederlijk tot de jacht. Eerst vergewissen zij zich van elkanders nabijheid en medewerking door vragen en antwoorden; en zijn ze het op deze wijze eens geworden, dan begint de aanval. Ieder galopeert van zijn kant de vlakte in, waar zich eene voldoende hoeveelheid wild bevindt. Ze doen de meest woeste en vreeslijke geluiden hooren, zoodat de arme belegerden, radeloos van angst, in alle richtingen uit elkander stuiven en hunne aanvallers letterlijk tegemoet loopen. In zulke scherpe gevechten hebben de leeuwen het evenwel niet altoos gemakkelijk; menig slachtoffer verdedigt zich met den moed der wanhoop, doch — op eene gebroken tand of een verwond oog ziet een leeuw zoo nauw niet, en de maaltijd wordt met smaak aangevangen.

Het slachtoffer, dat den leeuw de meeste moeite geeft, is de mensch, ook al is hij ontwapend. Onze Negers hebben mij daarvan vreemde staaltjes verteld, gedeeltelijk uit eigen ervaring. Éen hunner was eens door een leeuw overvallen. Meer dood dan levend lag hij onder de klauwen van zijn vreeslijken vijand, doch deze was blijkbaar niet op zijn gemak; lag de man stil, dan scheen de aandacht van den leeuw, die zijn blik trachtte te ontwijken, afgetrokken te worden door een ver verwijderd voorwerp. Zoodra echter maakte zijn slachtoffer eene beweging, of verwoed deed de leeuw hem zijne tanden voelen, tegelijk evenwel zenuwachtig knippende met de oogen. Spoedig maakte de leeuw gebruik van een oogenblik, dat zijn slachtoffer bewusteloos scheen, om zich ongemerkt uit de voeten te maken. Men heeft dit verschijnsel wel eens willen toeschrijven aan de

waardigheid van den menschelijken blik, doch veel meer is het daaraan te wijten, dat de leeuw met den aard van deze prooi minder goed bekend is. Al wat hem nieuw is, vertrouwt hij niet, en wordt daardoor licht uit het veld geslagen. 't Is eens gebeurd, dat een Bassouto en zijne vrouw er een zonder slag of stoot doodden. De leeuw was namelijk bij vergissing binnen de omheining van de hut gekomen; toen hij de bewoners op eens vóór zich zag, bleef hij een oogenblik besluiteloos staan; de man maakte hiervan met zeldzame tegenwoordigheid van geest gebruik, om hem op den rug te springen en bij de manen te grijpen, terwijl hij zijne vrouw toeriep het dier met eene pijl te doorsteken; dit bevel werd met niet minder tegenwoordigheid van geest terstond gehoorzaamd — en de vijand lag verslagen, vóór dat hij den tijd had gehad op zijn verhaal te komen.

Is hij verwond, of heeft hij eenmaal het vleesch van zijn slachtoffer geproefd, dan laat de leeuw zich door niets meer terughouden. Een onzer menschen vertelde mij daarvan als ooggetuige het volgende. Op zekeren avond zit hij met een zijner makkers bij een vuurtje. Plotseling worden ze door een leeuw overvallen, die hen met een geweldigen sprong over elkander heen doet tuimelen. Mijn berichtgever komt onder zijn kameraad te leggen; en hij moest het aanhooren, hoe de leeuw wel een uur lang bezig was, den ongelukkige te verscheuren. Gedurig hoorde hij diens beenderen kraken, en het bloed van zijn makker stroomde over hem heen, zonder dat hij bij machte was er iets tegen te doen.

Vóór dat de inboorlingen het gebruik van vuurwapenen kenden, maten zij zich slechts zelden met deze vijanden.

Wanneer ze het echter deden, hadden ze hiervoor eene zeer eigenaardige manier. De leeuw werd opgezocht, en omsingeld door een kring van strijders, die een hagelbui van pijlen op hem afschoten; maar zelfs dan vielen niet zelden nog eenige slachtoffers, vóórdat de vijand geveld was. De Zoeloe's hadden er nog iets anders op uitgevonden. Zij omringden eveneens den leeuw, doch een hunner ging hem uitdagen; en wanneer hij den strijd aannam, dan wierp de kampvechter zich plotseling op den grond, en bedekte zich geheel met zijn lang schild. Terwijl nu de leeuw vruchteloze pogingen deed om hem te verscheuren, schoten de anderen toe, en doorstaken hem met hunne speren. Sedert de invoering der geweren is de leeuwenjacht veel minder gevaarlijk. De kolonisten gaan deze dieren nu in hunne holen opzoeken; en wanneer men slechts zorg draagt, niet allen tegelijk vuur te geven, dan loopt men veel kans, het er heelhuids af te brengen. De echte leeuwenjagers versmaden evenwel deze wijze van handelen. Zij stellen zich liever in hinderlaag om hunne prooi machtig te worden, zeker als ze zijn van hun schot en van hunne grondige kennis der gewoonten van het dier.

Doch genoeg over de leeuwen. Wellicht wijdde ik hun reeds te veel plaats, maar in het gezelschap van Adam Krotz en de zijnen hoorde men bijna over niets anders spreken; en ik moet zeggen, dat wij op dat oogenblik slechts al te dikwijls door de werkelijkheid bij dat onderwerp bepaald werden.

Het is een zonderling verschijnsel, dat in eene streek waar het dierenrijk zoo schoon vertegenwoordigd is, de koning der schepping, de mensch, slechts wordt aangetroffen in den staat der diepste ellende!

De eigenlijke bewoner van dit gedeelte van Afrika is de Boschjesman, bij de Engelschen bekend onder den naam van Bushman. Treuriger type der menschheid is wel niet denkbaar: klein, met een plat geelachtig gelaat, gerimpeld vel, dikken buik en magere beenen, doet hij meer denken aan de gedrochtelijke dwergen, waarvan men in sprookjes leest, dan aan een mensch. En toch, juist door den Boschjesman, beweer ik aan alle materialisten de nietswaardigheid hunner stellingen te kunnen bewijzen.

Dit arme vertrapte en verachte wezen, dat elke aanraking met andere menschen schuwt, dat ten prooi is aan de vraatzucht der dieren, die uiterlijk schooner zijn dan hij — die arme verworping heeft nagedacht. Hij heeft opgemerkt, hoe de druppel venijn, door een kruipend monster in de eerst toegebrachte wonde gestort, het slachtoffer onfeilbaar doodt. De vrucht zijner opmerking is geweest, dat hij zich een wapen heeft weten te verschaffen, een onaanzienlijken pijl, maar een pijl, die zelfs het bloed van den olifant in zijne aderen doet verstijven. Op den eersten aanblik zoudt ge dit instrument voor kinderspeelgoed kunnen houden, maar beschouw het slechts van naderbij: het is een klein meesterstuk. De punt is uiterst fijn, vijf millimeter lang en even zoo breed; doch in den vorm van eene halve maan geslepen, heeft zij minder kans van breken, en dringt scherper in het vleesch door — op alles is gerekend — en wee hem, wien dit wapen treft! hij is stellig en zeker een kind des doods. Het zoo onaanzienlijke stukje staal is bevestigd aan een beenen heftje, vier à vijf centimeter lang, rond geslepen en ingewreven met eene zwartachtige zelfstandigheid; dit is het gevaarlijke gedeelte van het wapen, daar 't het vergif bevat. Om er meê te schieten,

bindt de Boschjesman zijn moordtuig aan een riet. Zijne boog is niet veel grooter dan die, waarmede onze kinderen zich vermaken, maar hij legt aan, en treft met de juistheid van een Willem Tell.

Zoo heeft dan de nietigste der menschen, die dagelijks onder leeuwen en panter verkeert, die slechts een hol, met wat gras bekleed, tot woning heeft, en die nooit eene kudde bezat, of de aarde leerde bebouwen — een wapen weten te maken, waarmede hij niet alleen zijn leven verdedigt, maar dat hem tevens dient tot het verkrijgen van zijn voedsel, daar het vleesch van zijn slachtoffer onschadelijk blijft. Nam de sterke welgebouwde Kaffer zijne toevlucht tot de strijdbijl, het schild en de werpspies — de verachte Boschjesman werd, door den nood gedwongen, scheikundige. Niet uit éene plant of één dier haalt hij het vergif, neen! hij bereidt het uit de sappen van vele insecten en kruipende dieren. Doch niet alleen is hij op zijne veiligheid en zijne voeding bedacht. Deze „schorpioen-mensch”, zooals de Beetsjoeanen hem noemen, heeft ook zijn eer-gevoel. De minste belediging doet hem in woede ontsteken, en hij is najverig op zijn goed recht. Naakt en vuil als hij is, durft hij zelfs den Blanken man staan, wanneer het te pas komt, als ware hij zijns gelijke. De Boschjesman heeft ook zijne wetten: van de vrouw wordt bijvoorbeeld de grootste huwelijks trouw gevergd, en elke inbreuk op den regel van den echt wordt ten strengste gestraft. Bij de overige volksstammen van Zuid-Afrika is het gebruikelijk, dat de weduwe van een' overledene, en zijne kinderen, het eigendom worden van den naasten erfgenaam. Niet alzoo bij de Boschjesmannen: het liefst zien zij, dat de weduwen niet hertrouwen, en deze worden op algemeene

kosten onderhouden door de opbrengst van uitsluitend daartoe gehouden jachten.

Soms gelukt het den Boschjesman niet, eenig wild machtig te worden, en hij moet zich dan met het eenvoudigste, ja zelfs afzichtelijkste voedsel tevreden stellen. Ik heb er wel ontmoet, die half gebakken aardwormen verslonden.

De gedachte dezer ongelukkigen strekt zich weinig verder uit dan het tegenwoordige; en toch is het niet zoo moeilijk als men wel zou denken, om hun oog te richten op de hoogere dingen. Wanneer men hun over God spreekt, toonen zij noch verbazing, noch ongeloof; de gedachte aan een „Kaang” of Heer des hemels, is hun blijkbaar niet vreemd; doch zij beschouwen het als iets, dat hen niet persoonlijk raakt, en zien met de grootste onverschilligheid de bijgeloovige plechtigheden aan, der in hunne buurt gevestigde volksstammen. De Boschjesmannen kennen slechts één godsdienst: die der vrijheid en onafhankelijkheid. Niets zou hun gemakkelijker zijn dan zich te voegen bij een der sterke, meer gevestigde volken, die hen omringen; doch tot hiertoe hebben zij dit altijd geweigerd, en het is niet waarschijnlijk, dat zij er ooit toe zullen overgaan. Er zijn in de geschiedenis der kolonie oogenblikken geweest, waarin de verzoening tot stand had kunnen komen, waarin men hun vertrouwen had kunnen winnen, en hen tot eene andere levenswijze overhalen. In stede daarvan, zijn zij als wilde dieren vervolgd, en voor den minsten diefstal van vee, in grooten getale letterlijk geslacht.

Met recht kan men thans zeggen, dat „de hand van allen tegen hen, en hunne hand tegen allen is!” De wetten, die aan andere volksstammen nog eenige bescher-

ming waarborgen, worden ten opzichte der Boschjesmannen straffeloos ontdoken. Op onze reis door de Kaapkolonie ontmoetten wij een ouden Boer, die er zich op beroemde gedurende zijn leven wel zestig dier arme wezens gedood te hebben. Wanneer de Kaffers en Beetsjoeanen zich over hen te beklagen hebben, ontzien zij zich evenmin als de Blanken, jacht op hen te maken; doch over het algemeen zijn zij menschelijker jegens hen dan de Boeren, die, na de ouders gedood te hebben, de kinderen tot slaven maken. Het opperhoofd, naar wien wij ons begaven, ontfermde zich eenmaal over eenige weezen uit dezen verachten stam, en nam ze als zijne kinderen aan. Reeds bij het tweede geslacht was hun voorkomen geheel veranderd, en begonnen zij veel meer overeenkomst te hebben met gewone menschen. Men ziet dus wel, dat alleen de ellenden en ontberingen, waaraan ze voortdurend ter prooi zijn, de oorzaken hunner ontaarding mogen genoemd worden.

Doch hoe nu het feit te verklaren, dat naast de Hottentotten, die zich in het land vestigden, en er, hoewel in geringe mate, een betrekkelijk burgerrecht verkregen hebben, dit volk zich bevindt, tot dienzelfden stam behorende, maar tot zulk een betreurenswaardige mate verlaagd?

De algemeene opinie heeft het willen toeschrijven aan de wreedheid der Hollandsche overheersching; doch de laatste nasporingen hebben aan het licht gebracht, dat, hoewel Holland, helaas! niet van medeplichtigheid in dit opzicht is vrij te pleiten, bedoelde ontaarding toch reeds vóór zijn optreden in Afrika had aangevangen. Hoogstwaarschijnlijk dagteekent het ontstaan der Boschjesmannen van den vijandelijken inval der Kaffers in het vorig gebied der Hottentotten. De hedendaagsche Kaffers en Beetsjoeanen erkennen,

dat hunne voorvaderen vier à vijf eeuwen geleden uit het Noordwesten komende, de Hottentotten voor zich uitdreven, en hen terugdrongen tot in den zuidelijken uithoek van Afrika.

Van de Kaap tot aan den Keerkring vindt men inderdaad 'nog Hottentotsche namen; en de uitgebreidheid van het door de Kaffers veroverde en verwoeste gebied, doet vermoeden, dat zij, allengs bij overgroote ruimte, hoewel vele Hottentotsche volksstammen door hen onherroepelijk werden uitgeroeid, van hunne vervolgingen afzagen, zoodat de overblijvenden in het zuidelijk gedeelte van hun vorig grondgebied hunne goederen konden behouden. De minder bevoorrechte stammen werden, naar men vermoedt, tot behoud hunner vrijheid, genoodzaakt een zwervend leven te leiden. Ziedaar dus waarschijnlijk de oorsprong der zogenaaamde Boschjesmannen.

Het meer bevoorrechte deel der natie knoopte langzamerhand vredes- en vriendschapsonderhandelingen met de overwinnaars aan, waaruit de gemengde stam der Gonaquas ontstond; doch de Boschjesmannen behielden tot den huidigen dag een onverzoenlijken en ingekankerden haat tegen alle Kaffers, hetgeen het vermoeden bevestigt, dat dezen de oorzaak van hun ongeluk zijn.

IX.

Aankomst in het land der Bassouto's.

De belangrijke waarnemingen, die wij op het gebied van natuur- en volkenkunde deden, brachten ons wel niet nader tot de plaats onzer bestemming, maar vergoedden ons toch een weinig het misbruik, dat Adam Krotz van onzen tijd maakte. Toen deze zich eindelijk in 't bezit achtte van eene voldoende hoeveelheid huiden, horens en gezouten vleesch, bracht hij ons, zonder zelfs het kompas te raadplegen, in drie flinke dagreizen buiten de onafzienbare vlakten, waarin we zoo lang hadden rondgedoold, en op het gebied, waarheen we ons wenschten te begeven.

Het land, dat we nu betraden, was heuvelachtig, en bewoond door menschen, die, zooals men ons zeide, reeds behoorden tot den stam, dien we gingen bezoeken. Een hongersnood, veroorzaakt door voortdurende oorlogen, had hen genoodzaakt, zich in deze wildrijke streek te vestigen, waar zij op gemakkelijke wijze in hun dagelijksch onderhoud konden voorzien. Langs de verschillende beekjes, waar de antilopen komen drinken, graven ze kuilen in den vorm van trechters, die ze zorgvuldig met riet en aarde bedekken, zoodat de argelooze dieren daarin onverhoeds worden gevangen. Gelukkig voor ons, had men hier niet de ge-

woonte om een scherp paal in het midden dier kuilen te plaatsen, zooals dit meer noordelijk wordt gedaan: anders waren wij er slecht afgekomen. Een onzer paarden toch, had het ongeluk in zulk een kuil te zakken, en meer dan eens ontkwamen wijzelven slechts ter nauwernood aan een dergelijk ongeval.

Na twee dagen bereikten wij een hoogen berg. Aan den voet lagen goed bebouwde maïsvelden, doch de inboorlingen hadden hunne hutten op de kruin van den berg zelf gebouwd, om zich beter tegen vijandelijke overvallen te kunnen verdedigen. Wij hadden thans de meest westelijke grens van het Bassoutoland bereikt, en vernamen nu met zekerheid, dat dit de volksnaam was der stammen, wier opperhoofd (Moshesch) zendelingen verlangde.

Zoodra de in het veld arbeidende Inboorlingen ons evenwel zagen, gingen ze ijlings op de vlucht. De reden hiervan was tweeledig. Onze leidslieden van Philipolis hadden veel overeenkomst in kleeding, wapenen en gelaatstrekken, met de wreede Korana's, van wie deze arme lieden zooveel te lijden hadden gehad; en ten andere kon Moshesch nog niet al zijne onderdanen van onze komst verwittigd hebben.

Ondertusschen legerden wij ons kalm in de nabijheid van een frisch murmelend beekje, dat ons niet weinig verwikte; en weldra ging een der oudste inlandsche metgezellen van Adam Krotz op weg, om het opperhoofd der plaats te bezoeken, en hem gerust te stellen omtrent onze bedoelingen. De onderhandelingen duurden lang; want hij wilde den man bewegen tot ons te komen, maar deze had daar geen ooren naar, gewend als hij was aan de lage handelwijze der vreemde roovers, die het land verwoestten. Meer dan eens was het gebeurd, dat zulk eene bende een

opperhoofd uit die streken met schoone beloften had gepaaid, om den bedrogene dan verraderlijk gevangen te nemen, hem van alles te berooven, ja hem soms zelfs dood te schieten.

Eindelijk echter keerde onze afgevaardigde weder, vergezeld van een schoonen, welgebouwd man van omstreeks vijftig jaar, en gevolgd door eenige ongewapende inboorlingen. Deze man was het opperhoofd. Met waardigheid, doch niet zonder blijkbaar wantrouwen, ontving hij onze eerbewijzen. Toen hij zich een weinig vermand had, vernamen wij van hem, dat hij Mosemé heette, en verwant was aan den vorst van het land. Ook zeide hij ons, dat zijne woonplaats Thaba-Ntsou heette, dat wil zeggen: Zwarte berg, hetgeen zeer goed overeenkwam met de donkere gedaante der rotsen, die ons omringden.

Toen de man zag, dat wij hem ongehinderd lieten vertrekken, verhelderde zijn gelaat merkbaar. Wij hadden hem gezegd, dat de volgende dag (Zondag) heilig voor ons was, en hem uitgenoodigd met al zijne lieden bij ons te komen, om het Groote Woord te hooren, dat wij in het land wilden brengen. Het was in de maand Juni — de oogsttijd in die landen — en nog dienzelfden avond bracht men ons uit naam van het opperhoofd allerlei geschenken, bestaande uit de heerlijkste voortbrengselen van het veld. In ruil voor wat zout, konden wij ons ook eenige prachtige pompoenen verschaffen, die eene weldadige afwisseling met de vleeschspijzen vormden, die wij gedurende onze gansche reis genuttigd hadden. Het zout is in die landen een kostbaar artikel, en wij konden ons vergewissen, op hoe hoogen prijs het werd gesteld. Wanneer wij een handjevol daarvan aan de Inboorlingen gaven, aten zij, met het

grootste genoeg, terstond eenige korreltjes op. Dan werd het in nette aarden vaatjes bewaard, en om vooral niets te verliezen, likten zij hunne hand nog eens af. Uit eigen ondervinding zouden wij later leeren, wat het is, geheel van deze onschatbare zelfstandigheid verstoken te zijn.

Den volgenden ochtend kwam Mosemé met een honderdtal zijner onderhoorigen, om volgens afspraak onze godsdienst-oefening bij te wonen. Met veel belangstelling volgden zij alle bijzonderheden, en eigenaardig was het te zien, welk een indruk de zang op hen maakte. Onze lieden hadden allen de schoone stem, aan het Hottentotsche ras eigen; en toen ze nu hunne welluidende akkoorden aanhieven, wekte dit eerst den lachlust der vreemde toehoorders op, maar weldra wisten ze niet meer, hoe ze het hadden; en aan hunne blikken kon men zien, dat de lust hen be kroop om zich door de vlucht aan eene aandoening van zoo geheel nieuwen aard te onttrekken. Bij het gebed, dat wij gewoon waren staande te doen, vertoonde zich bij hen nieuwe verwondering, gemengd met vrees. Wat mocht die verandering van houding wel beteekenen? Dank zij de kordaatheid van hun opperhoofd, bleven allen evenwel rustig; maar het was hun blijkbaar eene verlichting, toen de dienst geëindigd was, en onze menschen hun pijpje opstaken, of de pot gingen koken.

Nadat onze nieuwe vrienden geheel bekomen waren, nam ik de kans waar, om hun in korte woorden uiteen te zetten, wat we eigenlijk in hun land kwamen doen. Ik plaatste mij naast een onzer gidsen, die dienst zou doen als tolk, en begon de eerste christelijke toespraak, die ooit tot die arme lieden gehouden werd. De woorden, die ik sprak, zijn mij geheel ontgaan, maar de inhoud kwam hierop

neer: dat we een Vader in den hemel hebben, die zich aan ons heeft geopenbaard, en van Wien wij hun de genade en de zegeningen kwamen verkondigen en brengen. Indien gij onze boodschap aanneemt, zoo eindigde ik om het hun met een plaatselijk beeld duidelijk te maken, dan zult gij zijn als de struisvogel, die zijne oude vederen wegwerpt, ten einde veel schoonere daarvoor in de plaats te ontvangen.

In hoeverre mijn eenvoudige tolk zelf mij heeft verstaan, heb ik nooit geweten; doch wat Mosemé voor het oogenblik duidelijk werd, was, dat hij van ons niets te vreezen had, en dat hij ons gerust kon toestaan, het dorp te bezoeken. Hij ging ons zelf voor, om ons in zijn huis op bier te onthalen.

Het gezicht, dat we van Thoba-Ntsou op de gansche omliggende streek hadden, was verrukkelijk schoon. Gelijk een panorama zagen wij de omringende bergen en dalen. De eerste hadden een eigenaardig voorkomen. Tot op honderd meters afstand ongeveer van den top, waren zij met een krachtigen plantengroei bekleed, en dan verhieven zich, als een muur van reusachtig metselwerk, kale grijsachtige rotsen, op wier kruin zich vruchtbare vlakten uitstrekten. Van deze natuurlijke vestingen hadden de inwoners des lands, zooals we reeds zeiden, partij getrokken om hun have en goed in veiligheid te brengen.

Ten Westen, op twintig mijlen afstands, verhief zich eene hooge, steile bergketen, waarvan de toppen met eene dunne laag sneeuw bedekt waren. Dit was de grens tusschen het land der Bassouto's en Natal. Men wees ons in die keten twee ver van elkander verwijderde punten aan, waar twee rivieren hun oorsprong namen: de Mogokaré en de Sinkou. Deze rivieren zijn geen andere dan de

Caledon- en de Oranjerivier, waarvan men tot nu toe slechts het vereenigingspunt kende te Bethulië ten Zuidwesten van Philipolis. De eerste verdeelt het land der Bassouto's in twee gelijke provinciën, de tweede vormt de grens tusschen dit land en de voorposten der kolonie.

Na onze bewondering bij het zien van dit prachtige landschap te hebben lucht gegeven, konden wij een glimlach niet weerhouden met het oog op de kaart dezer streken, die we uit Parijs hadden meêgebracht. Hoe verschilde die geheel van de werkelijkheid!

Dicht bij den Caledon en de verwijderde bergketen, toonde Mosemé ons eene grijsachtige stip aan. Dáar woonde de Vorst, dien we gingen opzoeken, en zijn berg — zoo vertelde ons Mosemé — droeg den naam van Thaba-Bossiou, dat is: Berg van den Nacht. Niemand kon ons de uitlegging van die vreemdsoortige benaming geven, maar wel vertelde men ons, dat deze berg, hoewel laag, onneembaar heette te zijn. De Vorst zelf werd door Mosemé meestal Mora-Mokhaschané genoemd, dat wil zeggen: Zoon van Mokhaschané, omdat de vader nog leefde, en in naam het bewind bleef voeren, hoewel hij het in werkelijkheid op zijn zoon had overgedragen. Deze had in zijne jeugd den naam van „Lepoko”, dat is: Twist, gedragen, tengevolge van zekere binnenlandsche oneenigheden, die tijdens zijne geboorte heerschten. Later was het hem gelukt, vele tegenstanders van zijn huis voor zijne overmacht te doen zwichten, en toen had hij den naam van „Moshesch”, d. i. Beslechter aangenomen. Thans erkende een ieder zijne overmacht, die hij grootendeels te danken had aan een zeldzaam verstand, eene groote standvastigheid, en aan eene in dit land geheel

nieuwe wijze van de menschen te begrijpen, en met hen om te gaan.

Zeër bemoedigd verlieten wij Thaba-Ntsou. De Bassouto's maakten een uitnemenden indruk op ons. Na de Kaffers waren zij de schoonste Inboorlingen, die we nog ontmoet hadden. Hunne huid is zacht en bronsachtig van kleur; hunne ledematen zijn krachtig en welgevormd, terwijl hunne gelaatstrekken niets afstootends hebben. In grootte komen zij overeen met de Europeanen. De waardigheid hunner houding, de bevalligheid hunner bewegingen, de beleefdheid en hartelijkheid, die hun onderhoud scheen te kenmerken — dit alles viel ons sterk op. Alleen hunne mantels van dierenvellen, de hutten, die ze bewonen, en de gewoonte van hunne ledematen te zalven, geeft hun eenige overeenkomst met diegenen onzer medemenschen, die wij gewoon zijn „de Wilden” te noemen.

Daar onze reis, door het gebrek aan gebaande wegen en de oneffenheden van den bodem, nog lang kon duren, besloten wij een onzer lieden als bode vooruit te zenden, om Moshesch van onze komst te verwittigen.

Van Thaba-Ntsou uit vonden wij overal op onzen weg de sporen der vreeslijke verwoestingen, die in dit land zijn aangericht: geheele oorden waren bezaaid met menschenbeenderen; en somtijds toonden ons de nog duidelijk zichtbare omtrekken van bouwland, verbroken aardewerk en vervallen muren, dat we ons op het grondgebied van een gewezen dorp bevonden. De Inboorlingen, die we ontmoetten, waren ook allen even schuw en vreesachtig als die te Thaba-Ntsou, toen we daar aankwamen; overal moesten wij dezelfde middelen aanwenden om ze gerust te stellen. Het deed ons echter genoeg op te merken, dat, hoe

meer we het verblijf van Moshesch naderden, hoe talrijker en genaakbaarder de bevolking werd. Eindelijk waren we nog slechts eene kleine dagreize van Thaba-Bossiou verwijderd, toen de Caledon zich aan ons vertoonde. Indien we niet gewend waren geweest aan de vele frissche beekjes, die het Bassoutoland doorkruisen, dan zouden wij den Caledon zeker met meer geestdrift begroet hebben. Nu maakte hij op ons slechts den indruk van een lastigen scheidsmuur, die ons verhinderde, spoedig genoeg naar onzen zin ons doel te bereiken. De overtocht was inderdaad zeer lastig; want de oever, waarop wij ons bevonden, liep bijna loodrecht naar beneden, en er zou dus heel wat met de schop gewerkt moeten worden, om met onze wagens tot de doorwaadbare plaats te geraken. Gelukkig was de bodem hier zandig, en onze menschen betoonden zooveel goeden wil, dat het bezwaar spoediger dan wij durfden hopen, overwonnen werd.

Ondertusschen vierden wij — mijn collega's en ik — onzen onderzoekenden geest den teugel, en veroorloofden ons het genoegen, den stroom en zijne oevers, die nog nooit door een Europeaan betreden werden, eens van wat naderbij in oogenschouw te nemen. Aan beide zijden groeiden wilgen, die een overvloed van scharlakenvinkjes en ringduiven huisvestten. Eenden en andere watervogels vluchtten verschrikt voor het geluid onzer voetstappen, en lieten van uit het riet, waar ze zich verscholen hadden, een klaaglijk gepiep hooren. Het water had op deze plaats slechts een halven meter diepte, tegen eene breedte van ongeveer zestig meters. De bodem der rivier, voor zoover hij niet zandig was, bestond uit, door den stroom gepolijste bazaltblokken. In het grint aan den oever vonden wij vele agaten, kornalijnen en kristallen van buitengewoon regelmatigen vorm en groote helderheid.

Dank zij de inspanning der twintig ossen, aangevuurd door hunne begeleiders, kwamen onze reiswagens eindelijk aan de overzijde; en daar de avond inmiddels gevallen was, gingen wij niet verder, maar overnachtten aldaar.

Den volgenden ochtend werden wij verrast door een allerkoddigst schouwspel. In vollen galop zagen wij eene luidruchtige deputatie van een tiental ruiters tot ons komen, doch men stelle zich voor, hoe deze er uitzagen! Bijna geheel in natuurkostuum, zaten zij zonder zadel of stijg-beugels op hunne paarden en de wapperende schoudermantels van dierenvellen verhoogden slechts den zonderlingen indruk. Het waren de twee oudste zonen van Moshesch met hunne volgelingen, die door hun vader tot ons werden gezonden om ons te verwelkomen. Ten einde ons feestelijk te ontmoeten, hadden zij, hoewel geen meesters in de rijkunst, de paarden bestegen, die kort te voren in een gelukkigen veldslag op de Korana's veroverd waren; en nu kwamen zij als wilden aanrijden, op gevaar af van alles omver te werpen. Daar het landsgebruik aan jonge lieden niet veroorlooft, officieele toespraken te houden, vergenoegden zij zich met ons te zeggen, hoe ongeduldig wij verwacht werden; en na onze wagens en gereedschappen nieuwsgierig en met verwondering bekeken te hebben, vertrokken zij weder als een troep bezetenen, hunne vreugde door allerlei gebaren te kennen gevende.

Thans zetten ook wij onze reis voort, en hoe dichter wij het verblijf van Moshesch naderden, des te voorkomender en vriendelijker werden wij door de bewoners ontvangen en begroet. Voor het eerst ontmoetten wij hier ook weder dorpen in de vlakke, daar men zich onder het onmiddellijk bereik van den Vorst zeker veilig achtte.

Nu kwam echter het oogenblik, dat wij Moshesch zijne beleefdheden moesten beantwoorden; en wij besloten dus, dat ik mij van het gezelschap zou afscheiden, om met Adam Krotz en een tolk vooruit te gaan. Weldra zagen wij uit de verte, in een grooten inham van het gebergte, Thaba-Bossiou in het verschiets opdagen. Afscheiden van alle andere, verhief zich deze berg vijfhoekig, en bijna even breed van onderen als van boven, tot eene hoogte van vier à vijfhonderd meter. Van waar wij ons bevonden, konden wij de huizen en dorpen als kleine punten en streepjes zien liggen. Ik zeg dorpen, hoewel volgens 's lands gewoonte de residentie van den eigenlijken koning afgescheiden is van die zijner opperhoofden. Hier hadden zich evenwel, met het oog op de verdediging, verscheiden opperhoofden om hun Vorst geschaard.

Wat naderbij komende, werd het mij duidelijk, dat deze natuurlijke vesting werkelijk onneembaar mocht heeten. Vele rotsen omringden als een onbeklimbaren muur den voet; een riviértje scheidde bovendien deze plek af van de omliggende hoogvlakte; en de eenige toegang tot dezen berg werd gevormd door een smal en steil pad — zeker de uitgedroogde bedding eener beek — waar langs menschen en beesten middel vonden om op en neder te gaan, zonder zich den nek te breken.

De grond tusschen den voet van den berg en het riviértje was goed bebouwd. Door allerlei dichtbegroeide kronkelpaadjes kwamen wij eindelijk tot den bergweg, die ons naar boven moest leiden. We stegen af, namen onze paarden bij den teugel, en aanvaardden den tocht. De bewoners van Thaba-Bossiou ontvingen ons met luide vreugdebetooningen en stonden ons bij menigte op te wach-

ten. Toen we boven kwamen, was hunne nieuwsgierigheid om ons te zien zóo groot, dat zij ons bijna vertraden. Weldra werd ons echter ruimte gemaakt door eene zeer vreemde persoonlijkheid. Deze was een soort van heraut, en zag er vrij potsierlijk uit. Getooid met een hoofddeksel van zwarte struisvogelvederen, met een stokje in de eene hand en een zak in de andere, baande hij zich een weg door de menigte, die gehoorzaam voor hem week, en zich in een halven cirkel schaarde.

Al blaffende en brommende als een hond — ik zal later zeggen waarom — kwam hij naar ons toe, en geleidde ons naar den Vorst, die een weinig verder op eene mat zat. Moshesch ontving ons met een blik vol kalne waardigheid. Zijne geheele persoonlijkheid maakte op mij een zeer gunstigen indruk. Zijn rustig oog, hoog voorhoofd en edele trekken duiden aan, dat men te doen had met iemand van meer dan gewoon verstand en grooten aanleg. Half gedekt door een prachtig pantervel, droeg hij als eenig ornament wat glazen versierselen op het voorhoofd, eene bos vederen op het achterhoofd, en als teekenen zijner waardigheid een ivoren bracelet aan den arm en eenige koperen ringen om de polsen.

Na mij een oogenblik te hebben opgenomen, zeide hij, van zijne zitplaats verrijzende: „Lumé la lekhoa!” dat is: „Gegroet, blanke man!” — Ik stak hem hierop mijne hand toe, die hij zonder aarzelen aannam. Daar het bij deze volken als niet beleefd wordt beschouwd, om dadelijk met een nieuw aangekomene over zaken te spreken, werd van het doel mijner komst vooreerst geen woord gerept; maar ik was het voorwerp der vriendelijkste zorgen en grootste oplettendheid. Moshesch wenkte mij, aan

zijne zijde te komen, en nam mij meê naar zijne particuliere hut. De menigte volgde op een afstand, en nu kwam de vreemde verschijning van daareven weder op den voorgrond. Dansende en allerlei dichterlijke woorden uitende, liep hij achterwaarts voor den Vorst uit.

Ik hoorde nu, dat deze man de drieledige functie van hofnar, lofdichter des Konings en nachtwacht waarnam; in de twee eerste betrekkingen zag ik hem thans werkzaam; als teeken der laatste moest het zooeven vermelde blaffen en brommen dienen, om uit te drukken dat hij als een hond voor de algemeene veiligheid waakte. Daar eene stads- of gemeentekas nog niet bestond, ontving hij geen traktement, maar voorzag in zijn onderhoud door vrijwillige giften te verzamelen; hiertoe diende de zak, waarmede hij steeds rondliep.

We kwamen nu in het dorp — eene verzameling van lage hutjes, waartusschen kinderen en honden door elkander krioelden. Midden in het dorp was eene groote omheinde ruimte, waar het vee 's nachts verblijf hield; iets verder eene open plaats, dienende om het volk te verzamelen en toe te spreken; en zoo kwamen we eindelijk tot het hoofdverblijf van Moshesch. Alvorens hij mij tot zijne meest geliefde vrouw bracht, liet hij eerst zijne 30 à 40 vrouwen van minderen rang vóór mij voorbijgaan. De goede man vermoedde weinig, hoe ik over de veelwijverij dacht, en welke gevoelige slagen wij dit misbruik kwamen toebrengen.

Mamohato — zoo heette de koningin — ontving mij zeer vriendelijk, volgens landsgebruik nedergehurkt voor een vuur in de omheinde ruimte achter het huis. Men noodigde mij uit, eveneens plaats te nemen op eene nette mat, en aanstonds werd mij een mandje met een rond

gerstenbrood en eene kom melk voorgezet. Zoodra ik het met kennis van zaken doen kon, sprak ik het woord „monati” (lekker) uit, wat mijn gastheer blijkbaar aangenaam vond te vernemen. Hij had naast zijne vrouw plaats genomen, en hield hun jongste kindje, een knaapje van zes jaar, omarmd.

Weldra kwam Krotz mij waarschuwen, dat onze reiswagens den voet van den berg bereikt hadden; en ik haastte mij afscheid te nemen, om aan mijne vrienden mijn gunstigen indruk te gaan mededeelen.

Niet lang daarna kwam Moshesch ons bezoeken. Hij bekeek al wat wij bezaten met levendige belangstelling, en bewonderde vooral eene kleine tent, die we hadden meêgebracht. Na ons nog eenige levensmiddelen bezorgd te hebben, verliet hij ons, blijkbaar aangedaan over de toegenegenheid, die wij hem betoonden. Niet minder waren wij van onzen kant diep doordrongen van dankbaarheid jegens onzen God, die ons zoo liefderijk tot hiertoe geleid had, en ons zulk eene vriendelijke ontvangst had bereid. We legden ons dien nacht dan ook ter ruste met een innig dankgebed en de niet minder vurige bede, dat wij in dat land bevestigd en tot zegen mochten worden.

Onze eerste voorbereidselen werden een weinig vertraagd door de koude — een verschijnsel, dat ons niet weinig bevreemdde in het Zuiden van Afrika; doch we wisten toen nog niet, dat we ons op meer dan 5000 voet boven de zee bevonden. Gedurende een paar dagen sneeuwde het zelfs, en de inboorlingen zijn dan slechts met moeite te bewegen, hunne hutten en hun bont te verlaten.

Ook dit oponthoud nam weldra een einde, en op zekeren dag noodigden wij Moshesch uit, bij ons te komen eten, om

hem onze plannen bloot te leggen. Ik behoef wel niet te zeggen, dat deze maaltijd zeer oorspronkelijk was. Wij waren geen van allen heel ver in de edele kookkunst, en hadden bovendien een alles behalve volledig tafelservies. Op dien gedenkwaardigen dag at Moshesch uit het deksel der pan, en wij, bij beurten, uit de pan zelve. Doch dit benadeelde geenszins onze vriendschappelijke verhouding. Een kop koffie met veel bruine suiker (iets wat hij niet kende) beviel den goeden man uitermate, en hij kreeg een hoogen dunk van onze kennis, toen hij vernam, hoe de Europeanen uit eene rietsoort dit „zoete zand” wisten te bereiden.

Adam Krotz en de voornaamste edelen van Moshesch werden tot de samenkomst uitgenoodigd. De eerste nam het woord, en gaf te kennen, hoe verheugd hij was, dat hij zijne belofte had kunnen vervullen.

Hierop antwoordde Moshesch met warmen dank, en eindelijk namen wij het woord, natuurlijk bijgestaan door den tolk. Wij verhaalden, hoezeer het ongelukkig lot der Bassouto's ons ter harte was gegaan, en hoezeer wij verlangden om hun het ware middel tegen al hunne kwalen te brengen. In korte woorden trachtten wij aan te toonen, dat al het ongeluk der menschen voortkomt uit hunne zonden — en dat wij boden waren van dien God in den hemel, die de menschen liefheeft, en zich hun lot aantrekt. Indien Moshesch en zijn volk zich slechts aan Hem wilden toevertrouwen, hielden wij ons overtuigd, dat Hij het land zou vrijwaren voor vijandelijke overvallen, en dat door een nieuw geloof en nieuwe zeden orde, welvaart en geluk weldra zouden wederkeeren. Wij boden ten slotte aan, ons voor goed in hun midden te vestigen, en hen in dit alles behulpzaam te zijn en voor te gaan.

Thans werd de stoffelijke zijde der zaak behandeld. De streek van Thaba-Bossiou was niet geschikt om er ons te vestigen. Hout en water waren er te schaarsch, en we zouden er ons niet genoegzaam kunnen uitbreiden.

„Mijn hart is wit van vreugde,” zeide Moshesch, „uwe woorden zijn als honig; wij zullen in alles naar u hooren. Ziedaar mijn land, het ligt voor u open: kies slechts, waar gij wonen wilt.”

Reeds na een paar dagen zetten wij ons in beweging, om eene geschikte streek te gaan uitzoeken. Moshesch vergezelde ons, en weldra vonden wij juist, wat we hebben moesten.

't Was een vruchtbaar, houtrijk dal, doorsneden met tal van beken en riviertjes, op acht mijlen afstands van Thaba-Bossiou, en zich uitstreckende tot aan den voet van het Malouti-gebergte. Deze plek, geheel ontvolkt door den oorlog, droeg den naam van Makhoarane, doch wij doopten haar „Moria”, als aandenken aan de onzekerheden, waardoor wij geslingerd waren geweest, en aan de voorzienige leidingen Gods, die ons daar hadden gebracht.

Het was de 9de Juli van het jaar 1833.

X.

Begin van den arbeid te Moria en bezoeken te Thaba-Bossiou.

Thans wil ik trachten, een kort overzicht te geven van de drie jaren, die volgden, en die we noodig hadden om ons in onze nieuwe omgeving in te leven. Wat mij betreft, rekenen zij minstens voor tien gewone jaren, zoowel door het dagelijksch ondervinden van Gods Vaderlijke trouw, als door de ongehoorde inspanning, waardoor zij gekenmerkt werden.

Gelukkig waren mijne twee metgezellen en ik door nauwe vriendschapsbanden vereenigd, en onze karakters boden genoegzaam verschil aan, om ons de noodige wrijving te waarborgen. Gosselin, de oudste, bezat een zeldzaam opgeruimd humeur; geen ontbering viel hem ooit te zwaar, en altoos wist hij de beste zijde van de dingen in te zien. Hoewel zijn krachtig, gezond gestel daartoe veel bijdroeg, was dit toch hoofdzakelijk te danken aan zijn eenvoudig, kinderlijk geloof. Hij kon niet begrijpen, zeide hij, dat men zich ooit ongelukkig gevoelde, wanneer men zich vrijgekocht wist door Jezus Christus.

Het geloof van mijn vriend Arbousset was even liefelijk en krachtig, en ook hij bezat een gelukkig karakter.

Zijne levendige verbeelding, zijn ondernemende geest, die altoos nieuwe plannen beraamde, zijne voortdurende behoefte aan werkzaamheid hielden ons zonder ophouden in het touw, Wat mij betrof, ik leerde veel van deze twee rijke naturen, en hield het midden tusschen beiden. De Hottentotten noemden mij kortweg „Mijnheer”, terwijl zij voor mijne metgezellen aan dien titel nog een onderscheidingswoord toevoegden, ontleend aan het jeugdig voorkomen van den een en het meer mannelijk uiterlijk van den ander.

Drie dagen na onze aankomst te Moria bevonden wij ons in eene bijna volkomen eenzaamheid. Adam Krotz was met zijn gevolg vertrokken, en Moshesch naar Thaba-Bossiou teruggekeerd om ons eenige jongelieden te zenden, die ons zouden kunnen helpen; wij behielden dus alleen nog onzen ossendrijver en zijn makker bij ons.

Eenige door den winter ontbladerde boomen beschutten ons tentje. De reiswagen diende tot slaapvertrek, en de talrijke kudden antilopen, die ons omringden, waarborgden ons voor een onbepaalden tijd overvloed van versch vleesch.

Op eenigen afstand bevond zich een groot bosch, en hoewel Moshesch ons verzekerd had, dat zich in deze streek geen wilde dieren bevonden — een „leugentje om bestwil”, dat hij zich had veroorloofd om ons niet te veel schrik aan te jagen — vonden wij het raadzaam, die plek eens te gaan onderzoeken. Voorloopig ontmoetten wij niets dan apen, geheele koloniën van eene soort marmotten, die in de kloven der rotsen woonden, en eene groote verscheidenheid van vogels, waaronder de ons zoo welbekende tortelduiven.

Wij hadden ons verder ten doel gesteld, den aard van het hout wat nauwkeuriger te onderzoeken. Niet zonder zorg toch, hadden wij meenen op te merken, dat de meeste boomen in dit land allerlei bochten en bulten vertoonden, wat met het oog op 't bouwen van huizen al zeer weinig naar onzen zin was. We vonden onder het jonge hout evenwel een genoegzaam aantal rechte stammen om ons gerust te stellen, en reeds den volgenden morgen gingen wij aan het kappen. Binnen eene week waren wij erin geslaagd, een hutje op te richten, doch ik behoef niet te zeggen, dat die woning verre van gezellig was. „'t Is maar voorloopig”, zeide Gosselin — en hiermede troostten wij ons dan ook.

Nauwlijks hadden wij dit ons eerste gebouw voltooid, toen de hulp, ons door Moshesch gezonden, kwam opdagen. Hij had een dertigtal flinke jongelieden voor ons uitgezocht van achttien tot twintig jaar. Zij bouwden zich, even als wij, hunne hutten, en toen ik mijne vrienden aldus omringd zag, besloot ik (zooals we onder elkander reeds afgesproken hadden) hen thans voor eenigen tijd te verlaten, en te Philippolis den reiswagen en verdere bagage, die wij er achterlieten, te gaan halen.

Na zes weken mocht ik behouden terugkeeren, met al de benodigdheden voor eene geregelde nederzetting. Behalve de reeds in ons bezit zijnde landbouwwerktuigen, zaden en stekken, bracht ik verscheiden koeien meê, die mij slechts *f* 10 per stuk gekost hadden, en schapen à *f* 1,50, benevens eene flinke merrie en twee andere paarden. Adam Krotz had zich weder bij mij gevoegd met zijne familie en een paar vrienden; — hij voelde zich gehouden, zeide hij, ons tot het einde toe in de volvoering

onzer plannen behulpzaam te zijn. Ik geloof evenwel (en met reden) dat hij niet geheel belangeloos zoo vriendelijk was: hij hoopte voor zichzelf een goed stuk grond van Moshesch te verkrijgen; maar hoe 't ook zij, ik nam zijn geleide dankbaar aan. De Korana's, die onze nederzetting onder de Hottentotten met leede oogen aanzagen, hadden mij eene dreigende boodschap te Philippolis doen toekomen; en het was mij dus niet onverschillig, eenige goede schutters bij ons te hebben, om hun ontzag in te boezemen. 't Was ook nog eene heele zaak, om de onder mijne hoede staande kudde tegen de vraatzucht der leeuwen en andere wilde dieren te beschermen. Soms hoorden wij te middernacht een vervaarlijk gebrul. Onze dieren, die wij voorzichtigheidshalve vroeg in den avond hadden laten grazen, opdat zij zich rustig voor het vuur te herkauwen zouden leggen, geraakten dan in de grootste verwarring, en het duurde dikwijls geruimen tijd, vóór wij ze weder tot rust kregen.

Gelukkig konden wij de leeuwen meestal door eenige geweerschoten op een behoorlijken afstand houden, en in 't geheel verloren wij slechts een paar schapen.

Eens op een avond ondervond ik, wat het onvoorziene op den leeuw vermag. Wij hadden ons juist voor den avond-godsdienst rondom het vuur geschaard, en ik stond gereed, het gebed te doen, toen wij op eens het onheilspellend geluid vernamen, dat de leeuw maakt, wanneer hij zijne prooi behoedzaam nadert. Als door eene ingeving van Boven, hief ik plotseeling een lied aan, waarvan de wijs levendig en krachtig was, mijne makkers wenkende hetzelfde te doen. Zij gehoorzaamden en uit twintig keelen klonk het gezang op echt Hottentotsche wijze uit volle borst.

Toen het zingen geëindigd was, luisterden wij nog een oogenblik, maar vernamen niets meer. Wij doorzochten met fakkels den omtrek, doch konden geen leeuw ontdekken. Wij meenden dus door onze verbeelding bedrogen te zijn geweest, doch den volgenden morgen zagen wij duidelijk de versche sporen in het zand, en konden ons toen eerst recht rekenschap geven van het vreeslijk gevaar, waaraan wij hadden blootgestaan, en waaruit wij zoo wonderbaar gered waren.

Niet lang na mijne terugkomst te Moria ontvingen wij nog eens zulk een bezoek, dat ons niet weinig verontrustte. Zeker werden de leeuwen door het loeien en blaten onzer nieuwe bezittingen aangetrokken. Wij mochten er echter in slagen eene groote leeuwin te doodden, en sedert dien tijd hadden wij geen overlast meer van deze gasten. Langer duurde het, voordat wij de hyena's meester werden, die het voornamelijk op de schapen gemunt hadden; doch ook daarin mochten wij, na verloop van tijd, slagen.

Gedurende mijne afwezigheid hadden Arbousset en Gosselin niet stil gezeten. Zij hadden ons hutje vergroot, zoodat het thans drie vertrekken bevatte: eene spreekkamer, eene woonkamer en eene bergplaats voor ons gereedschap. Van ramen of deuren in Europeeschen zin was natuurlijk geen sprake. Een paar gaten in den wand lieten juist genoeg licht door, om ons in staat te stellen, zonder al te veel moeite te lezen; eene grooter opening, afgesloten door een vlechtwerk, diende tot deur.

Deze arbeid was evenwel slechts een voorspel van hetgeen ons verder te doen stond. Allereerst moesten wij den grond bebouwen; de meêgebrachte stekken poten, het koren zaaien, en voorts bouwstoffen in gereedheid brengen voor een beter

huis. Van groot nut was ons hierbij de praktische kennis van Gosselin, en wij aarzelden dan ook geen oogenblik, ons onder hem te stellen. Op onze Inboorlingen viel niet veel te rekenen. De Hottentotten van Krotz toonden zoo veeleischend te zijn, dat wij reeds spoedig begrepen, hun niet te veel te moeten vragen. Zij schenen te denken — een misverstand, waartegen reeds vele zendelingen vóór ons te strijden hadden — dat, aangezien wij door een Genootschap waren uitgezonden, wij onuitputtelijke geldmiddelen ter onzer beschikking hadden.

Met de mannen, ons door Moshesch toegezonden, vervielen wij in eene moeielijkheid van geheel anderen aard. Moshesch had ons namelijk gezegd: „Gij moet hun dienst onder geen voorwaarde betalen; zij moeten weten, dat gij onze weldoeners zijt, en buitendien — had hij daaraan toegevoegd — als gij hun dienst betaalt, zult gij ze bederven, want dan zal ik het ook moeten doen.”

Dit laatste had ons stof tot nadenken gegeven, en bij nader onderzoek bleek ons, dat de Inboorlingen, die in de minste handelszaak zeer op den penning zijn, den eigenlijken arbeid voor niets rekenen. Wij bevonden, dat elk gezin, strikt genomen, zichzelf kon bedruipen door de inkomsten van het kleine stukje land, dat zij bezaten, en van hun vee. Wanneer de oogst moest worden ingezameld, of iets dergelijks, vroeg men eenvoudig aan den buurman om een handje te helpen; bij voorkomende gelegenheid bewees men hem denzelfden dienst, en de zaak was afgerekend. Voor het werk, dat het opperhoofd door zijne onderdanen liet verrichten, betaalde hij hen door hun gratis recht te verschaffen en geen belastingen te heffen. Op den eersten aanblik herinnerde ons deze toestand aan de zoogenaamde

„gulden eeuw”. Doch het is niet alles goud, wat er blinkt. Wel beschouwd moesten de Inboorlingen op deze wijze altoos blijven, wat ze waren.

Met zulk een systeem werd alle mogelijkheid afgesneden om hun ambachten, of wat ook te leeren. Het verbod van Moshesch stond ons dus evenmin aan, als de schraapzucht der tien of twaalf Hottentotten van Adam Krotz, en er bleef ons voorloopig geen ander middel over, om deze beide klippen te ontzeilen, dan af te wachten, wat wij mettertijd zouden kunnen veranderen, en intusschen aan de twee partijen te toonen, dat wij hunne hulp wel missen konden. Wanneer we onzen lieden eens een dienst vroegen, dan was die zóo gering, dat een onbeduidend geschenk, als: een mes, een schapenvel, eene handbijl of iets dergelijks, daarvoor eene voldoende belooning was.

„Help u zelven!” werd dus nu in zekeren zin onze leus; doch dit is gemakkelijker ter neer geschreven, dan ten uitvoer gebracht! Om te beginnen deden wij maanden lang niets anders dan steenen uit den grond halen, leem bereiden en boomen kappen, die we dan tot balken en planken bewerkten. Dit laatste vooral kostte ons heel wat moeite. We konden maar niet met de lange zaag terecht; en als dat werktuig bij ongeluk eenmaal bezijden den rechten weg was, dan zou men het eerder gebroken hebben, dan het er weer in te krijgen. Wanneer het ons eindelijk gelukt was, de zaak weer in orde te krijgen, dan waren we zóo moe van al dat draaien en wringen, dat we soms alle drie languit op den grond lagen, ons afvragende of onze ruggen wel tegen zulk een arbeid bestand zouden zijn! Onze goede Inboorlingen stonden ons dikwijls met verbazing aan te kijken, en konden maar

volstrekt niet begrijpen, dat de Blanken zich zóoveel moeite gaven om onder dak te komen. Deze overwegingen verhinderden de brave jongens echter niet, ons van lieverlede hier en daar te helpen, en Malapo, de zoon van Moshesch, die aan hun hoofd stond, was de eerste om dit te doen. Vooral voor het bebouwen van den grond, konden wij hunne diensten goed gebruiken.

Wat ons nog het meeste hoofdbrekens kostte, was het bereiden van het eten. Eerst wilden wij deze, door niemand onzer begeerde, taak om beurten bij de week waarnemen; maar Gosselin en ik waren blijkbaar niet voor kok in de wieg gelegd, en zonder boos opzet maakten wij het zóo, dat Arbousset, die er meer aanleg voor scheen te hebben, eindelijk zoo vriendelijk was, dat werk geheel voor zijne rekening te nemen.

Op den duur verminderde ons meel evenwel op de onrustbarende wijze, en hoe zuinig onze keukenmeester ook wezen mocht, en wat hij er ook op bedacht om den voorraad langer te doen duren — de noodlottige dag brak aan, dat wij onze maag geheel van dit kostbare voedingsmiddel moesten spenen.

Evenzoo ging het met het zout — en dit was eene nog veel grooter ontbering. Zooals ik vroeger reeds zeide, leerden wij nu eerst recht begrijpen, waarom de Inboorlingen er zoo op gesteld waren. Alles te moeten eten zonder zout, is eene beproeving, waarvan wij Europeanen ons schier geen denkbeeld kunnen maken. Wat het meel betreft, wij hadden ons geveleid, hierin spoedig te kunnen voorzien door het nieuw gezaaide koren, dat reeds aardig begon op te komen, maar jawel! — Op zekeren dag komt Moshesch met zijn gevolg ons een bezoek brengen. Ons

veld was nog niet omheind, en den volgenden dag bemerkten wij, tot onze groote ontsteltenis, dat de paarden, die tegen onze bevelen waren losgelaten, de zorg voor den oogst op zich hadden genomen.

Ook moet ik nog met een woord melding maken van de groote beteekenis, die kleinigheden kunnen hebben in het menschelijk leven. Met onze kleederen maakten wij het vrij goed; lederden broeken, die tegen al de doornen van het land bestand waren, en flinke donkerwollen vesten maakten in hoofdzaak ons toilet uit; verder een overhemd, dat we van tijd tot tijd vernieuwden, waschten en dan afdroegen tot er geen draad meer heel aan was. Doch nu kan niemand zich voorstellen, wat wij bij oogenblikken gegeven zouden hebben voor eene speld of een knoop! We hadden ongelukkig vergeten, hiervan een voorraad meê te nemen, en moesten ons dus, zoo goed en zoo kwaad als het ging — behelpen met kleiner of grooter dorens!

Zoo werkten of sukkelden we voort; doch ik moet zeggen, dat onze gezondheid door de hierboven beschreven, zoo ongewone levenswijze, al zeer weinig leed. We hadden slechts enkele, niet noemenswaardige ongevallen, maar nimmer eenige ziekte van ernstigen aard.

Een ander deel van ons wezen liep echter meer gevaar van te kwijnen, en wel het inwendige leven. Onze geest vond genoegzaam voedsel in het bestudeeren van al wat ons omringde — de taal der inboorlingen, hunne gewoonten enz.; — aan christelijken omgang ontbrak het ons evenmin, maar het hart begon allengs te kwijnen onder die langdurige scheiding van magen en vrienden. Hadden we nu slechts briefwisseling kunnen houden met het vaderland, maar het naaste postbureau was te Graaf-

Reinet, op honderd mijlen afstands ongeveer, en de brieven moesten ons vandaar per gelegenheid toekomen. De eerste, die wij kregen, waren geschreven kort na ons vertrek uit Frankrijk, en gewerden ons een rond jaar later. De reizigers, die onze correspondentie vervoerden, brachten haar wel over, maar deden geen omweg ten onzen behoeve, zoodat wij geheel van hen afhingen. Later werd dit wel eenigszins beter geregeld, maar in den eersten tijd leed, vooral ikzelf, hevig onder dien stand van zaken.

Wij hadden ons tot plicht gesteld, nooit over het vaderland en degenen, die wij er achterlieten, te spreken! denkende hierin een middel te vinden om het heimwee te bestrijden. Wat mij betrof, het verergerde evenwel mijn toestand, en langzamerhand begon ik toe te geven aan de geheime aantrekkingskracht van eene onuitsprekelijke zwaarmoedigheid. In den diepsten schuilhoek van mijn hart begon ik de hoop te koesteren, dat mijn leven niet van langen duur zou zijn, en dat ik weldra de rust zou ingaan. Aan geen mijner beide metgezellen toonde ik hiervan ook maar het geringste, en bleef mijn werk met volharding, ja zelfs met eene zekere vroolijkheid, verrichten.

Gosselin echter ontdekte vrij spoedig, wat er aan haperde; en op zekeren avond, toen wij na volbrachten arbeid aan den ingang onzer hut zaten, zeide hij onverwachts tot mij: „Ziet ge daar ginds die groene wei?” — „Ja zeker,” antwoordde ik. — „Welnu, voortaan zal ik daar elken dag een handvol aarde weghalen.” — „En waartoe dat, als 't u belieft?” — „Ik heb mijne opmerkingen gemaakt,” antwoordde hij veelbeteekenend, en als ik mij niet vergis, zult gij juist goed zijn om begraven te worden, als ik den kuil gereed heb.” — „Maar wat doet u dit veronderstellen?” —

bracht ik ontsteld uit. — „Vriendlief,” antwoordde hij met zekere gestrengheid, en toch met zachtheid, „vriendlief, denkt ge, dat ik niet heb gezien, aan welk euvel gij mank gaat? De liefde voor de onzen is geen zegen meer, wanneer zij het harte week maakt, in plaats van het te versterken. Daarom raad ik u aan, schud de gelachten af, die u ondermijnen. Zóo jong nog, en nu reeds willen eindigen? We beginnen immers pas?”

Deze krachtige taal bracht mij tot mijzelven. Ik bloosde over mijne zwakheid, verootmoedigde mij voor God, en de hand van mijn vriend grijpende, dankte ik hem met tranen in de oogen voor zijne getrouwe vermaning. Sedert dien dag gaf ik niet meer toe aan zulke ziekelijke mijmeringen — en 't was juist bijtijds, dat mijn vriend mij de reddende hand had toegestoken. Niet lang daarna ontving ik het bericht van mijns vaders dood. Zijne reeds lang ondermijnde gezondheid was niet bestand geweest tegen den onvermijdelijken schok van 't afscheid. Reeds bij zijne laatste omhelzing had ik hiervan een voorgevoel ontvangen, en de eerste uitbarsting van mijne smart was dan ook als vermengd met eene soort van gewetenswroeging. Ik mocht mij evenwel troosten met de gedachte, dat ik verscheiden jaren aan de duidelijke roeping tot het zendingswerk weerstand had geboden, juist met het oog op de smart, die mijn vertrek aan mijne ouders zou veroorzaken; maar eindelijk had de Heere toch gezegevierd; en had Hij niet nog oneindig meer recht op mij dan mijne ouders? Ook was het mij een groote troost, uit de beschrijving van de laatste oogenblikken mijns vaders te zien, dat juist die roeping in mij hem zoo lieflijk was geweest.

Vreeslijk had hij geleden, daar hij aan kanker in de

maag stierf, maar het werd hem vergund, vóór zijn overlijden nog eenige oogenblikken van onuitsprekelijke zaligheid te smaken. Op de treffendste wijze had hij dit ook mogen uiten, en 't was alsof hij reeds in den hemel verkeerde. Meer dan eens had hij mijn naam genoemd, en te kennen gegeven, hoe dankbaar hij was, dat de Heere mij verwaardigd had, Zijn' Naam aan de Heidenen bekend te maken.

Diep en innig was mijne smart over het onherstelbaar verlies, dat mij had getroffen; maar Hij, die de wonde sloeg, goot daarin ook den balsem zijner liefde. Bij mijne beide vrienden vond ik de warmste deelneming, en niet minder lieflijk was mij die der Inboorlingen. De mare had zich weldra verspreid, dat men in onze hut had hooren weeklagen, en dat een brief de doodstijding van mijn vader had gebracht.

Van alle kanten kwam men thans aanloopen, en het duurde niet lang, of ook Moshesch zond eenige afgevaardigden. Die goede lieden wisten blijkbaar niet, wat ze zeggen moesten, maar op hunne gelaatstrekken las men eene levendige deelneming, terwijl zij mijne tranen stilzwijgend gadesloegen. Daar ik nog slechts weinig woorden van hunne taal machtig was, kon ik niets anders zeggen dan: „God heeft het gedaan!.... Ntaté o magalimong — Mijn vader is in den hemel.” Blijkbaar konden ze dit nog niet vatten, want voor hen was de gedachte van dood enkel verbonden aan die van het nederdalen in de zwarte aarde. Wat ze echter beter begrepen, was, dat wij evengoed aan den dood onderworpen waren als zij. Waarschijnlijk hadden ze zich voorgesteld, dat menschen als wij, die van alles konden doen en maken, waarvan zij geen begrip hadden, ook wel een middel tegen den dood

zouden weten. Deze teleurstelling maakte een diepen indruk op hen, doch verhinderde hen niet, met hunne gewone scherpzinnigheid op te merken, dat, al waren wij evengoed als zij aan den dood onderhevig, die dood voor ons niet dezelfde verschrikking had als voor hen. Zoo werd de voor mij zware beproeving, reeds tot aanvankelijken zegen voor de arme Heidenen, en toen ze tot hunne verbazing zagen, dat ik niet heenging, zooals zij meenden dat ik doen zou, om mijns vaders erfenis in bezit te gaan nemen, was de band voor goed tusschen ons gelegd, en eene deur voor de prediking des Evangelies geopend.

Wij waren thans ook aan een punt genaderd, waarop ons ambt werkelijkheid zou worden. Verscheiden gezinnen hadden zich om ons heen gevestigd, en langzamerhand had zich te Moria een dorpje van 3 à 400 zielen gevormd, onder het opzicht van Moshesch' oudsten zoon Letsie.

XI.

Eerste proeven van Godsdienstonderwijs.

De grootste hinderpaal, die ons thans bleef te overwinnen, was de moeilijkheid der taal. In den beginne moesten wij ons tevreden stellen met de diensten van een tolk, dien Adam Krotz ons had bezorgd, maar die veel te wenschen overliet, wat zijne persoonlijkheid betrof.

Sepeámi, zoo heette hij, was Bassouto van geboorte, doch kende een weinig Hollandsch, dat hij op de grenzen der Kaapkolonie had geleerd. Voor de behoefte van het dagelijksch leven kon hij ons vrij goed helpen, maar zoodra het hoogere onderwerpen gold, bleek hij geheel onvatbaar om den zin te begrijpen, van wat hij moest vertolken, en zijn woordenschat op dat gebied was al zeer gering. Ongeveer het eenige wat hij kende, was het woord „thapèlo” — gebed — en wat we nu ook zeiden omtrent geloof, berouw of eenige andere uiting van geestelijk leven, steeds kwam hij terug op dien eenen zin: „Moruti o re re rapèlé,” d. i.: „De zendeling zegt, dat wij bidden moeten.” Soms ook was hij geheel in de war met den zin der woorden, en eens b.v. had hij verstaan, dat wij zeiden: „De Heere Jezus is uw zadelmaker” — in plaats van „Zaligmaker.”

Zijn geheele voorkomen had iets zeer oneerbiedigs. In

't begin wilde hij maar doodeenvoudig zijn ambt waarnemen in ongekleed kostuum, met zijne pijp in den mond. We stonden dit niet toe, maar zijn gezicht en houding gaven niettemin duidelijk te kennen, dat hij geen woord geloofde, van wat hij vertaalde. Later ontdekten wij, dat hij ook een aartsleugenaar was, en bijna nooit kon nalaten de eene of andere onwaarheid te vertellen. Als door een wonder echter, deerde dit onzen toehoorders niet, die alle dwaasheden op zijne rekening schreven, en slechts de weinige goede woorden, die hij overbracht, aan ons toedichtten.

Men begrijpt evenwel, hoe dankbaar wij waren, toen wij dezen tolk konden missen; en door aanhoudende studie was dit veel spoediger het geval dan wij hadden durven hopen. Iederen dag leerden wij eenige woorden aan; en daar we tot de ontdekking kwamen, dat de taal der meer noordelijk wonende volken, die door de zendelingen Moffat, Lemue en anderen bezocht werden, veel overeenkomst had met die der Bassouto's, konden wij van de navorschingen dier broeders groot voordeel trekken.

Reeds sedert onze aankomst hadden wij geregeld eene godsdienstoefening in het Hollandsch voor onze Hottentotten uit Philippolis gehouden, en 't was eigenaardig te zien, met hoeveel belangstelling de Inboorlingen dit gadesloegen. Blijkbaar waren zij getroffen door den ernst en de overtuiging, waarmee wij ons tot een onzichtbaar Wezen wendden. Zij begrepen niet, wat wij zeiden, doch konden uit den toon onzer stem, uit onze houding en gebaren, de grootheid en goedheid opmaken van Hem, tot Wien wij spraken. Al de oogenblikken, die wij aan onzen zoo noodigen handenarbeid konden ontwoekeren, gebruikten

Arbousset en ik, om kleine opstellen over Bijbelsche geschiedenis en toespraken in de taal des lands te schrijven. Deze laatste leerden wij dan van buiten, om ze des Zondags op te zeggen. Weldra waagden wij het zelfs, een paar liederen te dichten, die we op eene zeer eenvoudige wijs zetten, zoodat de Inboorlingen ze gemakkelijk leeren konden. Het moeilijkste was, hen in de maat te houden; maar we hielpen hen hierin, door met den voet krachtig de maat te slaan, terwijl ze reeds spoedig genoeg in de harmonie begonnen te krijgen.

Nooit duurde onze toespraak langer dan tien à vijftien minuten, en gedurende dien tijd bezaten wij de volkomen aandacht onzer toehoorders; maar veel moeilijker was het, hunne aandacht te boeien bij het gebed. Zoodra ze zich niet meer persoonlijk toegesproken gevoelden, dwaalden hunne gedachten af; ze begonnen rond te kijken, te geeuwen, of soms met elkander te praten. Om dit tegen te gaan, lieten we hen de woorden nazeggen, wat ze niet onvermakelijk vonden; en daar we onze gebeden telkens, hoe kort ook, uit het hart opzonden, vreesden wij niet voor het gevaar van de sleur der gewoonte, daar al wat wij zeiden, telkens nieuw was voor onze menschen. Weldra mochten wij dan ook bemerken, dat in den vorm het leven begon te ontkiemen, en dat hunne gedachten en hun gevoel meer en meer wakker werden.

Van het oogenblik af, dat wij het machtige wapen des woords in handen hadden, gevoelden wij, dat ons ambt eerst in zijne volle kracht kon worden aanvaard; zoodra de werkzaamheden voor het inrichten onzer woning dan ook waren afgeloopen, begonnen wij al onze krachten aan het hoofddoel te wijden.

Eerst hadden we gehoopt, dat Moshesch zich te Moria zou komen vestigen, maar deze hoop moesten we weldra opgeven, daar de Koning vast besloten had, zijne vesting, waaruit hij zijn land groote diensten kon bewijzen bij mogelijke vernieuwing van vijandelijkheden, niet te verlaten. Wij kwamen dus overeen, dat wij, daar hij toch het meeste recht op ons en ons onderwijs had, hem wekelijks om de beurt zouden bezoeken; en hoemeer wij hem leerden kennen, hoemeer wij dezen man leerden achten. Die bezoeken waren ook voor onszelfen van veel belang. Te Moria toch konden wij ons leven inrichten, zooals wijzelfen wilden — te Thaba-Bossiou waren wij in het hart des lands, en genoodzaakt ons geheel in de zeden en gebruiken van het volk in te leven, waardoor wij ze natuurlijk beter leerden kennen.

Moshesch was van zijn kant met deze schikking zeer tevreden, en zeide: „Nu zult gij werkelijk mijne zendelingen zijn, en gij zult zien, dat het u aan toehoorders niet zal ontbreken. Ik zal zelf de menschen bij elkaâr laten roepen, en er voor zorgen, dat ze met onafgebroken aandacht naar u luisteren.” Hij hield woord, en telkens wanneer wij kwamen zond de Koning zijn heraut uit, om het volk te verzamelen. „Thapélong, thapélong!” — tot het gebed. — „Kaofèla, kaofèla,” — allen. — „Bana le basali!” — ook de vrouwen en kinderen — zoo weerklonk het dan. Dit laatste was iets zeer ongewoons. De vrouwen werden nooit in eenige vergadering toegelaten, en dat ze nu uitgenoodigd werden, scheen den mannen eene vernedering toe. Moshesch liet echter niet af. „Basali!” — de vrouwen — riep hij telkens. „Basali ba kaé?” — Waar zijn de vrouwen? — En als ze dan eindelijk schoorvoetend en schuchter, als eene

kudde verschrikte schapen, bij elkander kwamen en langzaam naderden, riep Moshesch weder: „Batèng!” — ze zijn er — terwijl zijn blik den aanwezigen verwittigde, dat geen enkele verstoring der rust zijn oog zou ontgaan.

Niet minder ijverig was Moshesch om ook de afgezanten van verscheiden stammen uit te noodigen, zich bij ons gehoor te voegen; en op deze wijze heeft hij ons in aanraking gebracht met honderden menschen, die van heinde en verre kwamen. De godsdienstoefening werd gehouden in eene open ruimte, „Khotla” genaamd, waar de mannen dagelijks hunne verschillende ambachten uitoefenen, en waar de Koning audientie verleent, of rechtsgedingen beslist. Deze „khotla” biedt den zendelingen eene uitnemende gelegenheid aan, om, behalve de algemeene samenkomsten, ieder oogenblik met de Inboorlingen in aanraking te komen, daar hij ze onder het werk gemakkelijk kan gaan toespreken, en dat in eene plaats, die uitsluitend aan mannen en ernstige bezigheden gewijd is.

Des avonds zaten wij meestal op onze bezoeken te Thaba-Bossiou bij Moshesch in den gezelligen huislijken kring. Met recht Oostersche gastvrijheid werden wij bediend, en deze merkwaardige man schepte er behagen in, ons allerlei vragen te doen, en het gesprokene van den ochtend nog eens na te gaan. Zoo ontdekte hij, tot zijne groote verbazing, dat ons onderwijs niet op legenden en overleveringen berustte, zooals hij had gemeend, maar op werkelijk historische feiten.

„Geloofst gij dan — zeide hij op een avond tot mij, terwijl hij naar den sterrenhemel wees — dat daarboven een Meester woont, die dat alles heeft geschapen, en bestuurt, en die onze Vader is?”

„En gelooft gij dat niet?” antwoordde ik.

„Onze vaderen spraken wel van een Heer des Hemels, en die witte strepen daarboven (hij bedoelde den Melkweg) noemden zij den weg der goden, maar zij meenden, dat hemel en aarde altijd hadden bestaan, behalve de dieren en menschen, die een begin hebben gehad en later kwamen: eerst de dieren, daarna de menschen; zij wisten ons echter niet te zeggen, wie hun het leven had gegeven. Wij aanbidden de geesten onzer voorvaderen, en vragen hun om regen, een goeden oogst, gezondheid en een goed onthaal na onzen dood.”

„Gij waart in de duisternis — hernam ik — en wij brengen u het licht, dat uwe duisternis doet opklaren. Alle dingen, die we zien en die we niet zien, zijn door één en hetzelfde volmaakte Wezen geschapen, en worden door Hem onderhouden: dat Wezen is onze God, die ons allen uit éenen bloede geschapen heeft.”

Dit laatste kon de omgeving van Moshesch in 't geheel niet begrijpen, daar wij wit waren en zij zwart; doch ook hierop wist de schrandere Vorst raad. „Domooren — zeide hij — ziet ge niet, dat ik in mijn veestapel zwarte, bruine en witte koeien heb, en toch zijn het allen koeien, en behooren zij aan één en denzelfden man.” Deze bewijsgrond maakte grooten indruk op de Inboorlingen, die de gewoonte hebben nauwkeurige waarnemingen te doen op het gebied der natuurlijke geschiedenis. Ze hebben daartoe dan ook een ruim veld in hun eigen stam, waar verschillende typen vertegenwoordigd zijn. Voor deze verscheidenheden weten ze ook doorgaans gegronde redenen op te geven.

Het vaste geloof van Moshesch aan de eenheid der menschheid rustte op waarnemingen van bovengenoemden

aard, evenals op het feit, dat Blanken en Zwartens dezelfde gewaarwordingen ondervonden. „Gij lacht en weent, evenals wij — zeide hij — en om dezelfde oorzaken.” Wanneer wij over de Wet der tien geboden spraken, dan zegevierde hij, en terecht. „Ziet ge wel — riep hij uit, zich tot de toehoorders richtende — dat staat in ieders hart geschreven. Wij kenden den God niet, dien de zendelingen ons verkondigen, en hadden geen denkbeeld van den Zondag, maar overigens is die Wet niet nieuw voor ons. Wij wisten zeer goed, dat het slecht is om te stelen, ondankbaar te zijn, ongehoorzaam jegens onze ouders, — dat we niet mogen dooden, overspel bedrijven, begeeren wat van anderen is, en kwaadspreken.”

Als wij over de zonde spraken, dan wist hij nog veel meer te zeggen dan wij, over de verdorvenheid van het menschelijk hart. Het kwade zag hij donker in, en beschouwde het als eene soort van noodlot, waaraan men niet kon ontkomen. Het goede te doen, zeide hij, is even moeilijk als een rotsblok langs de steile helling van een berg naar boven te torschen; maar het kwade gaat van zelf, evenals een rotsblok, dat langs de helling naar beneden glijdt.”

De geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament boeiden hem in de hoogste mate. Die van Jozef en de eerste helft van David's leven, brachten hem in vervoering. De gelijkenis van den verloren zoon (Lukas 15) was hem ook bijzonder dierbaar; maar wij bemerkten al spoedig, dat de persoon van Jezus Christus hem meer dan alle anderen aantrok, en zoo was het ook met diegenen uit zijn gevolg, die ons onderwijs getrouw bijwoonden.

De Blanken, die ze alleen door onze personen kenden,

stonden hoog in hunne achting aangeschreven — maar Jezus Christus was hun een bovenmenscheijk ideaal. Zij erkenden in Hem zoodanig den Godmensch, dat zij de Evangelisten niet zouden geloofd hebben, indien deze den minsten twijfel hadden doen blijken omtrent de bovennatuurlijke geboorte des Heilands. Zij namen ook zonder moeite aan, dat Hij de Zaligmaker was. De gedachte aan verzoening was hun niet vreemd. Voor huislijke of openbare rampen waren zij gewoon slachtoffers te brengen, en van die tot de gedachte, dat iemand als Jezus alle zondaren kon redden door voor hen te sterven, was de overgang niet moeilijk.

Behalve op godsdienstig gebied, was Moshesch' werkzame geest steeds bezig met eene menigte vraagstukken. Van elk volk, welks naam wij noemden, wilde hij dadelijk de geschiedenis weten; en toen hij vernam, dat ook de beschaafde volken oorlog voerden, was hij verontwaardigd. — „Dat wij dit doen,” zeide hij, „is natuurlijk, daar wij slechts de wilde dieren tot voorbeeld hebben; maar gij zijt kinderen van Hem, die gezegd heeft: Hebt uwe vijanden lief.” Als wij hem trachtten duidelijk te maken, dat de oorlog zonder persoonlijken haat geschiedde, en dat men ook de gewonden van den vijand verpleegde, dan steeg zijne verbazing ten top. „Gij doet het kwade dus met overleg en zonder boosheid! Nu begrijp ik er niets meer van, tenzij de oorlog een geesel Gods is, die Hij niet heeft willen verbreken, om er de menschen mede te straffen!”

Deze verontwaardiging van Moshesch was niet geveinsd; hij had een afkeer van bloedvergieten, en dreef den oorlog niet, dan met tegenzin, enkel tot verdediging van zijn

land. Hoewel het hem niet aan persoonlijken moed ontbrak, had hij zich dikwijls het ongenoegen van zijne onderdanen op den hals gehaald, doordat hij er zoo gemakkelijk toe besloot, de eindoverwinning prijs te geven, zoodra de vijand om vrede smeekte. Niettegenstaande al deze goede hoedanigheden echter, was op Moshesch het gezegde van toepassing: Wie de ondeugd niet haat, heeft de deugd niet lief genoeg.

Dikwijls liepen onze gesprekken met hem over de veelwijverij. In het openbaar behandelden wij dit onderwerp nooit rechtstreeks, overtuigd als wij waren, dat eene hervorming op dat gebied slechts de vrucht kon zijn van een zelfstandig aannemen en verwerken der groote beginselen van het Christendom. Moshesch zelf evenwel maakte geen bezwaar, er met ons in het bijzonder over te spreken. Hij erkende volmondig, dat het beter was, slechts éene vrouw te hebben; maar zeide tevens openhartig, dat het tegenovergestelde gebruik nu eenmaal zoo in het volk, in diens zeden en gebruiken was geworteld, dat het niet licht — althans niet bij het tegenwoordig geslacht — zou kunnen worden uitgeroeid. „De aartsvaders hadden ook meer dan éene vrouw — zeide hij soms — gij hebt het ons zelf gezegd; en het heeft heel wat tijd gekost, eerdat gij, Blanken, u met éene vrouw tevreden steldet.”

„Na de komst van Jezus Christus heeft het niet zoo lang meer geduurd — antwoordden wij — en het is Zijn Woord, niet dat der aartsvaders, — dat wij u brengen.”

Eens trachtte ik hem ook op eene andere wijze te vatten. Ik wees hem op de steenen, die, hoewel onder den grond verborgen, niettemin het geheele gebouw droegen, dat wij hadden opgericht. „Deze steenen — zeide ik — worden

door niemand gezien en geprezen, maar toch doen zij zooveel nut. Zoude het u ook niet eene eere zijn, al was het ten koste van zware offers, het fundament te worden van het op nieuwe grondslagen rustende huisgezin — van de nieuwe stad, die hier zal verrijzen, en die uwe nakomelingen zullen zegenen?"

De vergelijking werd als goed uitgedacht geroemd, doch maakte geen indruk. Eerst later, onder den invloed van Gods Geest, zou deze toestand veranderen. 't Was reeds veel, dat men ons veroorloofde, zoo openlijk onze meening over dergelijke onderwerpen uit te spreken.

Wat ons steeds verwonderde, en tevens verblijdde, was, dat de Inboorlingen zoo weinig partij trokken van de ergerlijke dingen, die de Bijbel op menige bladzijde mededeelt. Wij hadden gedacht, dat zij zich hierachter zouden verschuilen, om de buitensporigheden te rechtvaardigen, waarin zijzelf menigmaal vervielen. Moshesch had evenwel ook dáaromtrent een zeer merkwaardig woord. „Deze dingen staan in „het Boek” — zeide hij — om ons te beter het kwade van het goede te leeren onderscheiden. Door het zien van leelijke menschen, leeren wij de schoone meer op prijs stellen”.

Men begrijpt, welk een behagen wij schepten in gesprekken als deze, met menschen, die nooit in eenige school waren geweest, en bij wie toch het gezond verstand en het gevoel van zedelijkheid zoozeer ontwikkeld waren.

Moshesch had nog eene eigenaardige gewoonte. Bij het aanbreken van den dageraad stond hij altoos even op, om uit te roepen: „Ah! dia ha!” d. i. „Ik heb het licht gezien!” Daarna legde hij zich weêr ter ruste, om eerst vrij laat in den ochtend voor goed op te staan. Deze ge-

woonte had hij overgehouden uit den tijd, toen zijne vijanden hem wreed vervolgden, en zij was de dankbetooning van dezen belangwekkenden Heiden voor het behoud van zijn leven. Onwillekeurig vroegen we ons af, of wij, Christenen, ook zoo getrouw waren in het uitspreken van ons „Ah! dia ha!” tegenover Hem, Wiens Voorzienigheid ons van de wiegaf zoo liefderijk had geleid en bewaard.

't Was bij onze bezoeken te Thaba-Bossiou, dat wij eerst recht op de hoogte kwamen van al het lijden, dat de Bassouto's te doorstaan hadden gehad vóór onze komst. Ieder bewoner van die plaats wist er het zijne van te vertellen, en hoe ze als schipbreukelingen op eene rots gevlucht waren voor de onophoudelijke invallen en het kanibalisme van de omliggende stammen.

Leeuwen en andere wilde dieren hadden dan ook zoozeer de overhand verkregen, dat ze zelfs den berg beklommen, en des nachts om de huizen kwamen zwerven. Menig staaltje, dat ons de haren te berge deed rijzen, werd ons daaromtrent nog verteld, en het vreeslijkste, dat ik ooit hoorde, was het verscheuren van eene der vrouwen van Moshesch zelven door een leeuw. Ik wil u het verhaal hiervan sparen, doch men begrijpt dat, na zooveel rampen, Moshesch en zijn volk een geopend oor hadden voor degenen, die hun oprechte deelneming toonden, en hun woorden van troost kwamen brengen.

Zooals men weet, heeft de Vorst zich echter niet bekeerd dan aan het einde van zijn leven. Niettegenstaande zijne buitengewone eigenschappen van verstand en hart, hechtte hij zeer aan rijkdom, en zocht hij zijne schatten te vermeerderen niet altoos langs eerlijke wegen. Zijn geweten wist hij op dat punt in slaap te wiegen, door zich

te vergelijken bij andere bloeddorstige en wreede opperhoofden, die hij kende; terwijl zijne beschouwing van het kwade als een noodlot, hem verhinderde om er wezenlijk tegen te strijden. Eindelijk overwon toch de Heilige Geest, en 's Konings laatste woorden getuigden van een vast, kinderlijk geloof.

XII.

Voortzetting van onzen arbeid te Moria.

Ik kom tot het besluit mij te Thaba-Bossiou te vestigen.

Den 17^{den} September 1834 mochten wij de voldoening smaken van ons groote huis te Moria, behoorlijk van ramen en deuren voorzien, onder dak te zien. Wij vierden deze heuglijke gebeurtenis door een dankgebed in tegenwoordigheid der Inboorlingen, en besloten voor deze gelegenheid eene vette koe te slachten, ten einde onze jeugdige medehelpers te onthalen.

Het gebouw was ruim genoeg om, na aftrek der drie kamers voor ons persoonlijk gebruik, voorloopig tot kerk en school te dienen. Op deze wijze behoeften wij niet weer dadelijk aan het bouwen te gaan — en we hadden die rust hoog noodig na al dat zagen, timmeren en metselen.

Het jaar 1835 wijdden wij hoofdzakelijk (op stoffelijk gebied) aan den landbouw. Deze bezigheid viel bijzonder in den smaak der Inboorlingen, en ze verlichtten ons het werk zeer door hunne goede hulp. Reeds spoedig begrepen zij de waarde van de „nieuwe grassoort”, waaruit

wij ons brood bereidden; en weldra kregen wij van alle kanten aanvraag voor zaden, stekken en jonge planten van allerlei aard. Toen ze voor het eerst onze perziken, abrikozen en vijgen proefden, waren ze in verrukking.

Benevens den landbouw legden wij ons ook toe op de paardenfokkerij. Het paard was hier vóór onze komst bijna onbekend. Later kwamen op ons aanraden Iersche paardenkoopers in die streken, en tot algemeen genoegen ruilden zij hunne waar tegen den dubbelen prijs aan vee in. Ook honden, katten, varkens, ganzen, eenden en kalkoenen werden door ons ingevoerd. Kippen waren reeds van ouden datum bekend, maar de katten vooral waren den Inboorlingen bijzonder welkom. De hutten dier arme lieden toch waren ter prooi aan heirlegers ratten en muizen, zoodat de bloedverwanten van het tijgerras, die ze niet kenden, en die, zonder ooit iemand te bijten of kwaad te doen, de plaag verdreven, hun als wonderdoende dieren voorkwamen, aan wie ze bijna, evenals de Egyptenaars, goddelijke eere hadden willen bewijzen.

Wat het varken betreft, ik behoef slechts in 't voorbijgaan aan te stippen, welk eene mate van zelfverloochening wij moesten beoefenen, om dit dier in onzen reiswagen meê te voeren! En nu zegge men nog, dat de zendelingen geen oog hebben voor het stoffelijk welzijn hunner geestelijke kinderen! Eerst waren de Inboorlingen half boos op ons, dat we zulke vuile dieren hadden meêgebracht; maar weldra leerden zij de goede hoedanigheden van deze onooglijke viervoeters erkennen. Van de inlandsche diersoorten konden we weinig partij trekken. Het zou ons te ver voeren, hier al de vruchte!ooze pogingen te beschrijven, die we aanwendden om gnou's, struisvogels, zebra's en

gazellen te temmen, ten einde ze tot huislijk gebruik te bezigen. Ze waren en bleven allen even wild, wàt we ook beproefden, en eindelijk moesten wij het opgeven.

Het spreekt van zelf, dat de zorg voor landbouw en veeteelt ons het hoofddoel niet uit het oog deed verliezen. Onze bezoeken te Thaba-Bossiou werden hoe langer hoe menigvuldiger, en langzamerhand bezochten wij geregeld nog vijf andere plaatsen, waar Vorsten woonden, die van Moshesch afhankelijk waren.

Ook gaven we ons veel moeite voor de inrichting van onze school, en trachtten de godsdienstoefeningen des Zondags nog meer plechtigheid bij te zetten. In het begin waren de uitkomsten niet aanmoedigend, maar het was ook alles nog slechts voorbereidende arbeid. Onder de Bassouto's, die Moshesch had aangewezen om zich te Moria te vestigen, waren weinig kinderen; 't waren meest allen ongetrouwde of pas gehuwde jongelieden. Daarbij bemerkten wij ook alras, dat, zoo verlangend als Moshesch zelf naar ons onderwijs was, zoo weinig zijne zonen en hunne jeugdige makkers dit waren. Ze hadden te veel eerbied voor ons, om ons openlijk te toonen, dat ze onze zedelessen op zijn minst genomen vervelend vonden. In onze tegenwoordigheid zouden zij zich ook aan geen grove buitensporigheden hebben schuldig gemaakt, doch we ontdekten al heel spoedig, dat ze in den grond zeer bedorven waren, en zich schuldig maakten aan allerlei openlijke zonden.

Het tijdstip van zichtbare vruchten op onzen arbeid, was dus nog niet aangebroken; maar we predikten ook nog te kort om te durven hopen, dat ons onderwijs reeds in de harten had kunnen wortel schieten. Den 9den Januari 1836

evenwel schonk God ons de vreugde, een onzer jonge menschen een gebed tot Hem te hooren opzenden. 't Was in den avond: op eenigen afstand meenden wij klanken te vernemen, als van iemand die in droefheid en deemoed spreekt. Wij naderden behoedzaam — en ja, werkelijk ontwaarden wij een jongen man, Sekhésa geheeten, die onder oprechte aandoening aan God vroeg, hem tot Zijn kind te maken. Men zal begrijpen, hoe onuitsprekelijk dankbaar wij waren, vooral toen we, na verloop van tijd, mochten bemerken, dat het eene krachtige bekeering was geweest. Tot aan zijn dood in 1881 is Sekhésa een trouw dienstknecht van Jezus Christus gebleven. Later mochten wij meer dergelijke vruchten op onzen arbeid aanschouwen; en de meeste dezer bekeerlingen getuigden, dat zij ongeveer op hetzelfde tijdstip als Sekhésa in het hart waren gegrepen.

In dien tusschentijd hadden onze broeders en dierbare vrienden Pellissier en Rolland, tot onze niet geringe vreugde, zich eveneens in dit land gevestigd, en op eenigen afstand van ons twee zendingsposten gesticht, Bethulië aan den oever der Oranjerivier en Berséba aan den Caledon. Dit was ons in alle opzichten zeer welkom, niet alleen voor onszelfen, maar ook voor de belangen van het werk. Deze beide plaatsen toch verbonden onze nederzetting aan de meer noordelijke provinciën der Kaapkolonie, en vormden een vereenigingspunt voor de vele Bassouto's, die door den oorlog overal verspreid waren geraakt, doch die thans, na onze aankomst bij Moshesch, weder op weg waren naar het land hunner vaderen.

Zoodra het Parijsche Zendinggenootschap van deze nieuw gevormde zendingsposten kennis kreeg, liet het ons

weten, dat wij ons in geregelde verbinding met hen moesten stellen, om zodoende de beste middelen te beramen tot uitbreiding en bevestiging van den wederzijdschen arbeid. Berséba kozen wij dus als vereenigingspunt, en de slotsom van ons eerste onderhoud was, dat wij noodzakelijk meer werk moesten maken van het onderwijs te Thaba-Bossiou; terwijl het van belang was, dat één onzer zich voor goed aldaar ging vestigen, om ons in de achting en belangstelling van Moshesch staande te houden. Dit strookte volkomen met mijne gevoelens — en ik bood mij daartoe aan.

XIII.

Vestiging te Thaba-Bossiou. Ik zoek eene vrouw. Reis van het land der Bassouto's, door de Kaapkolonie naar Kaapstad.

Zoo was dan het groote besluit genomen, doch de uitvoering bood zooveel moeilijkheden aan, dat ik wel eens op het punt stond, mij af te vragen: „Ben ik ook te haastig geweest? zou God mij dezen weg wel hebben aangewezen?”

Het afscheid van mijne vrienden was mij onuitsprekelijk zwaar; en zij zochten van hun kant allerlei voorwendsels, om mij nog wat bij hen te houden. Moshesch evenwel, aan wien ik mijn plan had meêgedeeld, was er niet alleen mede ingenomen, maar zette mij zelfs aan, zooveel mogelijk spoed te maken met de uitvoering, en dat wel om gegronde redenen. Met zijne gewone scherpzinnigheid voerde hij aan, dat zijne raadslieden, ziende op de verandering, die ons optreden noodzakelijk in de zeden en gewoonten des lands moest teweegbrengen, ons niet altoos genegen zouden blijven. Om dezen tegenstand in het oog te houden en te beteugelen, wenschte hij zoo spoedig mogelijk een der zendelingen in zijne onmiddellijke nabijheid te hebben. Later zou hij hiertoe misschien eene daad van macht en

geweld moeten gebruiken, en dit zou ons, zoowel als hem, onaangenaam zijn.

Op zekeren dag verzamelde ik dan al mijn moed, en ving zonder dralen de toebereidselen tot mijne verhuizing aan. Deze bestonden allereerst in eene reis naar Colesberg, om mij de allernoodigste voorwerpen voor mijne huishouding aan te schaffen. Onze gemeenschappelijke voorraad was zóo gering, dat mijne makkers hiervan niets konden missen.

Behoorlijk — of liever onbehoorlijk — door de weinige winkeliers van Colesberg uitgemergeld, keerde ik met het noodige terug; en nu was het oogenblik voor mij gekomen, om een geheel nieuw leven aan te vangen. Gosselin bood zich met zijne gewone hulpvaardigheid aan, om mij te helpen bij het bouwen mijner woning. Zoo vertrokken wij met ons beiden op 'een morgen in de richting van Thaba-Bossiou. Aan een bosch in de nabijheid van de bergvesting gekomen, maakten wij halt, en begonnen ijverig boomen te kappen en riet te snijden. Dit was het eerste dagwerk, gevolgd door vele andere onder de meest belemmerende omstandigheden. 't Was namelijk in den regentijd, en telkens waren wij genoodzaakt den arbeid te staken, om tegen de stortbuien eene veilige schuilplaats te zoeken. Onze reiswagen bood die niet meer aan; het regende dáar, door de versleten kap, even hard als onder den blooten hemel. Wij zochten en vonden dus een beter toevluchtsoord in eene holte van de naastbijzijnde rotsen. In deze kleine, geheel met klimplanten begroeide grot, konden wij ons verlustigen in het gekir en gekeuvel van tallooze houtduiven, die er zich hadden gevestigd, en die ons tevens bij tijd en wijle een zeer gewenscht en smakelijk

voedsel verstrekten. Het ging ons wel aan 't hart, deze vreedzame diertjes op zoo verraderlijke wijze te behandelen; maar van Moria konden wij, om den regen, geen levensmiddelen bekomen, en Moshesch zond ons elken ochtend slechts wat melk. In dat land toch is het eene aangenomen gewoonte, in den regentijd maar niet te koken, daar men anders voor den rook wel uit de hutten zou moeten vluchten. We waren dus wel genoodzaakt door de duivenjacht in ons onderhoud te voorzien.

Intusschen roofde de regen ons veel tijds. Gosselin, die mij zoo trouw ter zijde had gestaan, begon te gevoelen, dat andere en hooger plichten hem riepen. Hij had namelijk eenige duizenden pasgevormde baksteen en te Moria achtergelaten, welke dienen moesten tot het bouwen van eene school, waarvan hij de fondamenten reeds had gelegd. Dit alles nu vereischte dringend zijne zorg en tegenwoordigheid, zoodat hij op zekeren dag, hoe gaarne hij nog wat gebleven ware, gebruik maakte van eene droge bui, om zijn paard te zadelen, zijn geweer om te hangen, en, na mij 's Heeren zegen te hebben toegewenscht, mij alleen te laten.

Ware mijne taak minder omvangrijk geweest, ik had misschien aan moedeloosheid toegegeven, nu ik zoo geheel alleen stond. Gelukkig evenwel had ik niet veel tijd tot mijmeren. Mijn hutje moest af; en zoo spoedig mogelijk diende ik een aanvang te maken met het geven van onderwijs, het doen van bezoeken, de geregelde prediking en het geven van raad en bijstand aan de Inboorlingen voor de verbetering van den landbouw en het veranderen hunner huizen. Waar zou ik voor dat alles tijd vinden, als men bedenkt, dat ik tevens voor mijn dagelijksch

onderhoud, het verstellen mijner kleederen en het handhaven van orde en reinheid om mij henen, zorgen moest!

Hoemeer ik mijn eenzaam leven overzag, hoemeer ik tot de overtuiging kwam: „Van tweeën één: of God heeft dezen weg niet voor mij gewild, of ik moet eene levensgezellinne hebben.” Deze gedachte deed mij eene koude rilling door de leden varen! Eene levensgezellinne — ja, dat was het ideaal; doch waar ter wereld zou ik die vinden, begraven als ik was in de binnenlanden van Afrika! De gedachte van belachelijk te zijn heeft mij altoos als verstijfd; en wanneer ik mijzelf voorstelde, half verwilderd als ik reeds geworden was, geheel op mijn eentje door die uitgestrekte Kaapkolonie zwervende om eene vrouw te zoeken, dan werd het mij bange, en zag ik reeds een spotachtigen glimlach spelen om de lippen van hen, met wie ik in aanraking zou komen!

Zulke overleggingen schudde ik evenwel van mij af; en na rijp beraad kwam ik tot de overtuiging, dat, zoo ik in den weg der middelen geen vaderlijke tusschenkomst Gods ontmoette, ik mij dan overtuigd kon houden, dat Hij mij riep om Hem te dienen in een land, waar men zendeling kan zijn zonder, zooals Paulus zegt, eene vrouw, eene zuster zijnde, met zich om te leiden. Ik zou dan aan mijn Genootschap vragen, mij naar China of Indië te verplaatsen. Nog een geruimen tijd overdacht ik dit een en ander, doch eindelijk werd het mij te zwaar; en voelende dat het tot eene beslissing moest komen, daar mijne gezondheid eronder begon te lijden, besloot ik naar Moria te vertrekken, niet wetende waar de reis zou eindigen.

Mijne vrienden keurden het plan op zichzelf volkomen goed, maar konden zich niet begrijpen, hoe de avontuur-

lijke toepassing, die ik er aan geven wilde, in mijn brein was opgekomen. De volgende dag zou mij echter eene kleine bemoediging brengen. Ik had zorg gedragen, reeds eenigen tijd geleden, aan mijne moeder en aan de heeren van het Parijsche Genootschap van mijn voornemen kennis te geven, en nog steeds wachtte ik hierop een antwoord. Dit nu kwam juist den dag na mijne aankomst te Moria. Toen ik een Inboorling met een langen stok, waaraan een pak was gebonden — dit is de wijze, waarop zij de brieven overbrengen, om ze niet te beschadigen, — zag naderen, zeide ik tot mijne broeders: „Ge zult zien, dat hier iets zijn zal om mijn besluit te bevestigen.” En zoo was het. Een brief van mijne moeder bracht mij hare volle toestemming; en de heeren van het Genootschap zonden mij hunne beste wenschen voor alles, wat ik noodig achtte om mijn toestand te verbeteren, of mijne ambtsbediening te verlichten.

Vijf dagen later was ik reeds te Berséba bij mijnheer en mevrouw Rolland, waar mij nog meer bemoediging wachtte. Mevrouw Rolland zeide mij, iemand in Kaapstad te kennen, wier naam haar dikwijls in gedachten kwam tegelijk met den mijne — maar, voegde zij er bij, „zij heeft eene slechte gezondheid.”

„Zeg mij geen woord meer!” antwoordde ik — en niet lang daarna was ik op reis. Deze reis in bijzonderheden te verhalen, zou mij te ver voeren. Slechts enkele herinneringen, zoowel van persoonlijken als van meer algemeenen aard, wil ik ervan aanstippen.

In mijn ouden reiswagen, van het allernoodigste voorzien, als: wat koffie, suiker, beschuit, rijst, meel en een schaap, op de reeds beschreven wijze der Kaapsche boeren

gevild, achter in het voertuig opgehangen, ondernam ik den tocht met twee stevige jonge Hottentotten, die mijne ossen moesten aandrijven. Zonder hunne hulp zou het bewuste schaap waarschijnlijk geheel en al eene prooi der vliegen zijn geworden; want ikzelf voelde mij te ziek en te afgemat, om iets anders te gebruiken, dan eene beschuit in koffie geweekt.

Zoo sukkelden wij eenige dagen voort, totdat wij op een morgen, omstreeks 10 uur, niet ver van Graaf-Reinet, twee zeer nette reisswagens ontmoetten. Dien dag was ik bijzonder lijdende, daar zich kenteekenen van dyssenterie vertoond hadden. Ik zag de wagens wel, en herkende daarin twee goedgekleede jongelieden, maar ik gaf mij bijna geen rekenschap van wat ik zag. Eerst een poosje later ging mij plotseling een licht op. Ik herinnerde mij te Moria gehoord te hebben, dat twee mijner kennissen, Daumas en Lauga, van plan waren onze streek te bezoeken. Terstond gelastte ik een onzer menschen de reisswagens te achterhalen, en den heeren te vragen, of ze zoo goed wilden zijn, even terug te rijden. Eenige oogenblikken later hoorde ik de dierbare klanken mijner moedertaal, en met een vroolijk: „Wat, zijt gij het, zijt gij het werkelijk, oude jongen?” vlogen mijne vrienden mij in de armen, en toonden mij zoo luidruchtig hunne vreugde, dat ik — zwak als ik was — meende te bezwijmen.

„Arme vriend, wat ziet ge er uit, en welke kleêren! Kom hier, we zullen u wel bijbrengen!” en met deze woorden droegen ze mij — om zoo te zeggen — in een hunner wagens, en reden een eindweegs terug in de richting van waar zij gekomen waren, om halt te maken op eene belommerde plaats, die zij des morgens verlaten hadden, en waar

zij een paar dagen met mij wilden doorbrengen. In een oogwenk lag er een schoon, wit tafellaken op het gras uitgespreid, waarop allerlei voor mij sedert lang onbekende lekkernijen werden geplaatst: tarwebrood, blikjes sardines, confituren en eene flesch echte Bordeaux! „Gij hebt honger!” riepen mijne gulle vrienden. „Sedert wanneer vast gij? Ge zijt zoo mager! Wacht, een glas wijn zal u opknappen!” En in hunne goedhartigheid maakten zij het mij zoo druk, dat ik hun vriendelijk moest verzoeken, wat bedaarder te zijn.

Zachtjes aan kwam ik evenwel bij, en kon hunne vragen beantwoorden. Mijne kleeding was nu aan de beurt, en met de grootste mildheid noodigden zij mij uit, mij toch van alles uit hunne koffers te voorzien. Daarna kwam het gesprek op ernstiger onderwerpen; en ik herleefde, toen ik mocht vernemen, dat de belangstelling voor de Zending algemeen grooter werd. Zoo vlogen een paar dagen voorbij; en toen het uur van scheiden gekomen was, voelde ik mij weder bemoedigd en versterkt naar lichaam en ziel, om mijn tocht voort te zetten, en de moeielijkheden te trotseeren, die mij bij het weder binnentreden der bewoonde wereld wachtten.

Twaalf dagen later was ik te Port-Elizabeth aan de Algoabaai. Ik had gehoopt dáar een schip zeilreê voor de Kaap te zullen vinden, maar het eerstvolgende vertrok pas over drie weken. Er bleef mij dus niets anders over, dan de reis te paard te doen. Op deze wijze moest ik vijfhonderd mijlen afleggen, onder eene tropische hitte en met het vooruitzicht van nergens een hotel te vinden. Ik kon evenwel rekenen op de gastvrijheid der kolonisten en op eene gulle ontvangst bij de verschillende zendingsposten.

Den eersten avond bereikte ik Hankey, een lachend dorpje, dat den naam draagt van een der oprichters van het Londensche Zendinggenootschap. Aan het huis van den predikant, den heer Melvill, stapte ik af, en werd op de hartelijkste wijze ontvangen door zijne vrouw, die mij terstond naar een koel vertrek geleidde, waar mij een overvloed van geurige vruchten werd voorgezet. Men kan zich niet voorstellen, hoezeer de vermoeide reiziger in Afrika deze rijke gaven Gods op prijs stelt!

Doch waar was de heer Melvill? Deze vraag zou mij weldra beantwoord worden. Nadat ik mij voldoende verkwikt had, wenkte mijne vriendelijke gastvrouw mij, haar te volgen. Zij leidde mij naar de kerk, en daar zag ik aan den voet van den preekstoel een man, liggende op eene rustbank. Dat was de predikant van Hankey. Hij ontving mij met een vriendelijken glimlach, drukte mij hartelijk de hand, en vertelde mij, hoe hij door eene pijnlijke ziekte verhinderd was, den kansel te beklimmen en zijn herderlijk werk te verrichten. Nu was deze rustbank zijn preekstoel, terwijl hij daar tevens een ieder ontving, die hem wenschte te spreken. „Ik weet, van waar gij komt, en wat uw werk is,” zeide hij tot mij. „Het was eens ook mijne begeerte, op dat veld werkzaam te zijn, doch de Heere heeft het anders gewild. Nieuwe volken voor Hem te winnen, welk een voorrecht! Maar ik moet dit aan anderen overlaten, en heb slechts over mijn' Heiland te spreken met die zielen, die naar Hem wenschen te vragen. Ik wacht hier de oproeping van mijn' Meester!”

Die oproeping zou weldra komen; doch, wat mij betrof, ik leerde van dezen nederigen discipel des Heeren heel

wat omtrent zelfverloochening en toewijding aan het zendingswerk. De zoon van den ons reeds welbekenden heer Philip werd later de opvolger van den heer Melvill. Hij deed veel voor de uiterlijke welvaart van Hankey, daar hij de wateren der Gamtoos door een kanaal naar die plaats afvoerde. Bij eene overstroming der rivier verloor hij op noodlottige wijze het leven, en rust nu naast zijne ouders, aan wie het overblijfsel van den Hottentotschen stam het bestaan en de vrijheid te danken heeft.

Van Hankey zette ik koers naar Pacaltsdorp, een anderen zendingspost, eveneens toebehoorende aan het Londensche Genootschap. De streek, die ik gedurende drie dagen doorreisde, leverde een alleraangenaamste tegenstelling op met de overige gedeelten der Kaapkolonie, die mij tot nu toe bekend waren. De lucht was er frisch, en de plantengroei weelderig. De districten Langekloof en Outeniqua zijn bezaaid met boerderijen, die geheel een Europeesch voorkomen hebben. Bij de meeste kolonisten was mijn titel van zendeling geen aanbeveling — bij sommigen echter wachtte mij een gastvrij onthaal.

Éen voorbeeld wil ik noemen. 't Was bij een grijsaard, „Zondag” genaamd, dien ik ongelukkig op eene voor hem niet zeer aangename wijze verraste. Omstreeks acht uur in den avond naderde ik zijne woning. Ten einde het minder warm te hebben, had ik mij geheel in het wit gekleed, en verscheen op deze wijze voor den goeden man, die juist een luchtje wilde scheppen voor de deur zijner woning. Toen hij mij zag, riep hij geheel verschrikt: „Een spook! een spook!” waarop ik hem natuurlijk geruststelde met de verzekering, dat ik geen spook, maar een Franschman was. Deze naam maakt altoos een gunstigen indruk,

daar de meeste kolonisten aan Fransche uitgewekenen verwant zijn. Hij noodigde mij uit, binnen te komen, en tot mijne vreugde mocht ik bemerken, dat mijn nieuwe vriend een eenvoudig, maar vroom man was. Wij onderhielden ons langen tijd te zamen; en toen ik den volgenden ochtend vertrok, mocht ik de zekerheid medenemen, dat wij elkander, zoo niet hier dan toch hiernamaals, zouden wederzien.

In den loop van dien dag bereikte ik Pacaltsdorp. Evenals te Hankey genoten de Hottentotten hier nog eene zekere mate van onafhankelijkheid. De Boeren hadden aan dit plaatsje den naam van Hooge Kraal gegeven, omdat het op eene verhevenheid ligt. In 1813 regeerde daar een opperhoofd, Dikkop geheeten, die — zijn hoofd moge dik zijn geweest of niet — genoeg gezond verstand bezat om te begrijpen, dat eene zedelijke zoowel als eene stoffelijke verbetering voor zijne onderdanen hoog noodig was. Hij vroeg daarom aan het Londensche Genootschap een zendeling; en men zond hem een man, die in alle opzichten uitnemend geschikt was om hem ter zijde te staan.

Pacalt, van Duitsche afkomst, was met een praktischen geest begaafd, en vond er geen de minste zwarigheid in, om zich te midden van dat verachte volk te vestigen. Ten einde verdere verbroekeling tegen te gaan, liet hij de Kraal door een muur omringen. De grond werd onder de hoofden der huisgezinnen verdeeld, op voorwaarde, dat zij, volgens een vast bestek, nette huizen zouden bouwen, met een tuin er omheen. Midden in het dorp deed Pacalt eene kerk, eene school, zijn eigen huis en verschillende gebouwen voor algemeen gebruik verrijzen. Niet ver van het strand bouwde hij een toren,

van welken vreemde bezoekers het gezicht op de zee zouden kunnen genieten; en waar zij, bij wijze van hotél, een nachtverblijf konden vinden. De goede man had echter niet bedacht, dat uilen en zeemeeuwen het onmogelijk zouden maken, dáar een oog dicht te doen. Ik moest dit althans ondervinden.

De opvolger van Pacalt, de heer Anderson, ontving mij zeer hartelijk. Lang was hij onder een zwervenden stam van Hottentotten werkzaam geweest, en hij voelde al zijn ijver weder ontwaken, toen hij met mij aan het praten geraakte. Voor zijne nog jeugdige krachten vond hij te Pacaltdorp genoegzame bezigheid, doch zijne zeer levendige verbeelding was er als aan banden gelegd. Hij deed mij allerlei vragen, en herleefde bij al hetgeen ik hem vertelde. Ik van mijn kant genoot ervan, zijne welbeschaafde Hottentotten in het kerkgebouw vereenigd te zien, om met de meeste aandacht zijne levendige, zielvolle prediking aan te hooren.

Dank zij de goede zorg van den heer Anderson, kon ik mij zonder veel moeite een gids en andere paarden verschaffen, daar mijne dieren te vermoeid waren, om de reis verder voort te zetten. Na een hartelijk afscheid verliet ik Pacaltdorp, om mijne reis voort te zetten tot „Gnadenthal,” eene nederzetting der Hernhutters, van waar ik Kaapstad per rijtuig bereiken kon. Hoemeer ik de hoofdstad der Kolonie naderde, hoemeer vrijheid en ruimte van opvatting ik bij de Boeren bemerkte. Het vooroordeel tegen de zendelingen ontmoette ik hoe langer hoe minder; en zelfs werd ik eens in de gelegenheid gesteld, bij een' baas Van Wijk het Evangelie aan slaven te verkondigen. Bij deze gelegenheid en meer andere heb ik er mij rekenschap van

kunnen geven, hoe het mogelijk was, dat vrome kolonisten als het ware recht van bestaan hebben toegekend aan de instelling der slavernij, terwijl zij vinden, dat wij haar in Europa veel te streng beoordeelen. Meesters en slaven vormden al te zamen éene groote familie, die met belangstelling het Woord Gods hoorde verkondigen.

Na eenige vermoeiende dagreizen bereikte ik Genadedal, onder de grootste hitte, die ik mij herinner ooit beleefd te hebben; en ik kan op dat punt van heel wat ondervinding gewagen! Tegen 12 uur kwam ik aan den ingang van eene smalle vallei, die al breeder en breeder werd, en waar mijn gehoor terstond aangenaam werd gestreeld door het ruischen van eene frissche beek. Weldra vertoonden zich nette huisjes aan weêrsijden van den weg; en hoe verder wij kwamen, hoemeer deze woningen het karakter van heusche huizen aannamen. Mijn Hottentotsche geleider scheen hier goed bekend. Hij nam mij van terzijde met een glimlach op, om mijn indruk waar te nemen, groette rechts en links, en zeide aan sommige voorbijgangers wie ik was, waarop hij een vriendelijk: „Dank u!” ten antwoord kreeg.

Aan het eigenlijke dorp gekomen, hield mijn gids plotseling stil voor een huis, waar de Hernhutter broeders de vreemdelingen wenschten te zien afstappen om zich te kunnen verfrisschen, vóór dat zij met elkander kennis maakten. Dadelijk vatte een knap uitziende Neger de teugels van mijn paard; en geen vijf minuten later bevond ik mij in een overheerlijk koel vertrek met gewitte muren, waarvan de helle weerschijn werd getemperd door de schaduw der voor het raam geplante struiken en bloemheesters. De huisvrouw, eene zwaarlijvige Hottentotsche, kwam aanstonds binnen met vruchten en koffie, terwijl ze mij vrien-

delijk uitnoodigde, wat uit te rusten vóór dat de etensbel zou gaan. Aan tafel zou ik wel kennis maken met de broeders. „Heb ik nog tijd om een dutje te doen?” vroeg ik. „O, wel zeker!” antwoordde zij met een moederlijken glimlach; „ik zal u wel komen wekken!”

Dit was echter overbodig. Wel strekte ik mij op het bed uit, en sloot de oogen, maar ik had te veel te denken om werkelijk te kunnen slapen. Hier was ik dus te Gnadenthal — dat Dal van Genade, voorheen de Baviaansvallei — eene verblijfplaats der apen. Hier kwam in 1736 de edele George Smith, om eene eerste zendingspoging te wagen onder de arme Hottentotten — eene poging, die door de vijandige Boeren op barsche wijze verijdeld werd. En thans ging ik de vruchten zien van wat andere Hernhutter broeders 56 jaar na hem hadden ondernomen.

Toen de bel zich deed hooren, was ik spoedig genoeg op de been, en zonder moeite vond ik de niet ver van mijne kamer verwijderde eetzaal. Bisschop Teutsch heette mij hartelijk welkom. De titel van Bisschop geeft bij deze Christenen geen ander recht, dan de plicht van een vaderlijk toezicht over de broeders.

Aan eene, van eenvoudige spijsen welvoorziene, tafel namen de zendelingen met hunne vrouwen plaats. De aanblik van hunne eigenaardige eenvoudige kleederdracht te beschrijven zou nog gaan, maar onbeschrijflijk was de liefdevolle vreedzame uitdrukking op hunne gelaatstrekken. Alle broeders gaven mij de hand, en toen werd een lied aangeheven; dit is hunne wijze van gebed en dankzegging aan tafel. De bisschop noodigde mij uit, naast hem plaats te nemen, en vertelde mij eenige belangrijke bijzonderheden omtrent deze nederzetting.

Iedere broeder woont er met zijne familie afzonderlijk, doch allen vereenigen zich aan den maaltijd. De vrouwen nemen om beurten, bij de week, de zorg voor het gemeenschappelijk huishouden waar. Onder de broeders, die ik vóór mij zag, waren eigenlijk slechts twee zendelingen. De overigen gingen wel vóór in gebed en vermaning, zoowel in het openbaar als in het bijzonder, doch zij waren meer bepaald aangesteld om opzicht te houden over het leeren der Inboorlingen, en om hun onderwijs te geven in verschillende ambachten, het gemeenschappelijk onderhoud der nederzetting of de beschaving der Inboorlingen ten doel hebbende. Deze laatsten maken, ieder op hunne wijze, deel uit van de groote familie te Genadedal, die uit 2000 leden bestaat. Sommigen zijn lidmaten der kerk; anderen zijn slechts wat zij noemen „aanbidders”, maar het feit, dat zij tot de gemeente der Broeders worden toegelaten, brengt meê, dat ze alle Heidensche of wereldsche gebruiken afzweren. Allen werken te zamen, en de gemeenschappelijke winst wordt in één fonds gestort, waarna de verdeeling geschiedt, volgens vaste regels en op een door allen goedgekeurden en aangenomen grondslag. Zonder uitzondering zenden zij hunne kinderen naar de Zendingschool, waarna hun door een der broeders een ambacht wordt geleerd.

Zooals licht te begrijpen valt, wekten deze bijzonderheden in de hoogste mate mijn verlangen op, om de inrichting met eigen oogen te zien, en de gelegenheid daartoe werd mij na den maaltijd aangeboden. Welk een verschil met het vroegere dorp! Rondom een vierkant plein zijn de huizen der broeders en de gemeenschappelijke magazijnen gebouwd, die een frisch voorkomen hebben met hunne geel gekalkte muren, waarvan de weerschijn getemperd wordt

door de daarvoor geplante boomen. Midden op het plein verrijst de kerk met haar spitsen toren; zij kan ruim 2000 toehoorders bevatten.

De scholen, die wij in de eerste plaats bezochten, waren voortreffelijk ingericht: éene voor de allerkleinste kinderen, éene voor de jongens en éene voor de meisjes. Het onderwijzend personeel bestond uit Hottentotten; de kinderen waren net gekleed, en zongen, zooals ik wel verwacht had, zeer goed. Een eindweegs verder waren eenige vrouwen bezig in stroomend water goed te wasschen, waarbij de in de inrichting vervaardigde zeep ruimschoots werd gebruikt. Iets hoogerop bracht de beek de zware raderen van een molen in beweging; dit was de messenmakerij, waar ik mij terstond een paar flinke, bij de kolonisten zoo gunstig onder den naam van „hernhutters” bekende, messen aanschafte. Nog een paar werkplaatsen, als eene houtzagerij en eene wagenmakerij, werden mij getoond. Van deze laatste zijn de welbekende Kaapsche voertuigen grootendeels afkomstig. De werklieden waren zonder uitzondering Inboorlingen.

Langs goed bebouwde moestuinen en korenvelden bracht mijn geleider mij naar eene plaats, voor welker ingang op het hek te lezen stond: „Zij worden gezaaid in verderfelijkheid”. Dit was het kerkhof van Genadedal, waar de zendelingen zoowel als de Inboorlingen te zamen in vrede nederliggen. De zendelingen hebben zich slechts één recht voorbehouden, n.l. om naast elkander aan den ingang van de rustplaats te worden begraven. Geen ander gedenkteken dekt hun graf dan eene leien plaat, ter grootte van 18 c.M. in het vierkant, met hun naam en den datum van geboorte en overlijden. Stilzweigend wandelde ik dezen doodenakker over, toen mijn

oog viel op het opschrift aan den uitgang: „Zij worden opgewekt in heerlijkheid”.

De avond was gedaald, en de kerkklok deed zich hooren. „Wij hebben de gewoonte,” zeide mijn geleider, „ons nog des avonds in Gods huis te vereenigen.” Ik volgde hem. Het gebouw was reeds gevuld met werklieden, vrouwen en kinderen. Een der broeders, die als voorganger dienst deed, hief, zonder aanduiding van nommer of vers, een lied aan, dat allen kenden, en waarmee de gansche gemeente welkend instemde. Hierna las hij een gedeelte uit Gods Woord; wederom werd een lied gezongen, en bij het heengaan gaf men elkander de hand, met een gemoedelijk: „Slaap gerust!” — Nu, wat mij betreft, ik sliep gerust, vermoeid naar het lichaam en met eene onuitsprekelijke gewaarwording van vrede in mijne ziel!

Den volgenden dag wijdde ik aan eene nauwkeurige kennismaking met de gezonde voortreffelijke levenswijze dezer eenvoudige nijvere Christenen; waarop ik niet dan met weerzin, deze plaats verliet om mijne reis verder voort te zetten. Van Genadedal naar Kaapstad behoefde ik niet meer voor paarden en gidsen te zorgen — ik bevond mij thans op het gebied van den geregelden postdienst.

XIV.

God bezegelt mijne roeping.

Tegen den avond bereikte ik het einddoel mijner reis, vast besloten gedurende minstens eene maand mijne plannen te verzwijgen. Niet onwelkom was het mij, dat de schaduw van den nacht mijn intrek in de stad als 't ware dekte; want ik gevoelde mij niet op mijn gemak in dit centrum der bewoonde wereld. Natuurlijk richtte ik het eerst mijne schreden naar de woning van mijn ouden vriend, Dr. Philip. Hij ontving mij met open armen, alsof ik zijn zoon geweest ware, en lachte mij een weinig uit over mijne verwildering. In het ruime slaapvertrek, dat hij mij aanwees, kon ik rustig nadenken over het vreemde van mijn toestand en de omstandigheden, waarin ik mij bevond, maar ik bleef er bij: niemand zou het doel mijner komst weten! Aan Godzelf wilde ik de leiding van alles overlaten; en het was mij, met het oog daarop, bijna eene verlichting, te hooren, dat Dr. Philip over eenige dagen naar Engeland moest vertrekken. De goede man toch had er een bijzonder genoegen in, om huwelijken te maken.

Den volgenden ochtend vroeg ging ik naar de haven,

om den frisschen zeewind te mogen inademen en van het gezicht der schepen te genieten — die schepen, waarvan sommige naar Europa vertrokken, en in wier schuimend spoor ik als een visioen van het vaderland meende te bespeuren. Als om de begoocheling te voltooien, hoorde ik weldra de geliefde klanken mijner moedertaal om mij henen; en ik kan niet zeggen, met welk een genot mijn oor die welbekende, aan mijn geheugen bijna ontsnapte spreekwijzen en uitroepen indronk, als waren ze muziek geweest.

Het platte antwoord van eenige matrozen op mijne ontroerde vragen bracht mij weldra tot de werkelijkheid terug. Eene gewichtige zaak riep mij bovendien naar de stad, en wel de zorg voor mijne kleeding. Een jonge Mulat, met wien ik den vorigen dag bij Dr. Philip kennis had gemaakt, was mij hierin op de vriendelijkste wijze behulpzaam. „Bekommer u daar niet over,” had hij mij geantwoord, toen ik hem den deerniswaardigen toestand van mijn kleêrkast had blootgelegd, „er is hier een winkel, waar gij van alles kunt krijgen: kom slechts meê.”

Weldra waren wij in een geheel Europeesch magazijn, waar ik zonder moeite vond, wat ik hebben moest. „Hier is nog een das naar den laatsten smaak,” zeide mijn vriend gekscherend, „zoudt gij die er niet bijnemen?” — „Neen,” antwoordde ik, „die is veel te mooi voor een zendeling.” — „Zijt gij zendeling?” vroeg nu op hare beurt een jong meisje, blijkbaar de dochter des huizes, die opzicht over de zaken hield. „Kent gij dan wellicht ook Mevrouw Rolland, die met haar man in het Bassoutoland woont?” — „Wel zeker,” antwoordde ik, „slechts korten tijd geleden was ik nog bij haar.”

Terwijl wij dit gesprek voerden, had ik mijne beurs uit-

gehaald, meenende de rekening te kunnen betalen, doch ik had niet genoeg geld bij mij. — „Laat u dat niet bekommeren: het pak zal aan uw adres bezorgd worden met eene kwitantie, die ge dan wel zult voldoen.” — „Neen, dank u,” antwoordde ik kortweg, verlegen over mijne onbedachtzaamheid, „ik zal het pak morgen zelf komen halen.”

Den volgenden ochtend trad ik met de beurs in de hand den winkel binnen, mijn pak met de oogen zoekende, toen de vrouw des huizes zelve, Mejuffrouw Williams, mij tegemoet trad, vragende of ik de persoon was, die aan hare dochter gezegd had, Mevrouw Rolland te kennen. Op mijn bevestigend antwoord nam zij mij meê naar hare huis-kamer, noodigde mij uit, naast haar plaats te nemen, en ontving mij in één woord allervriendelijkst. Zij vertelde mij, dat Mevrouw Rolland, vóór haar huwelijk, bij haar aan huis had gewoond, en bijna eene tweede dochter voor haar was geweest. Natuurlijk deed zij mij honderd vragen omtrent haar tegenwoordig verblijf, haar werkkring, enz. en toen ik heenging, moest ik beloven den volgenden dag te komen eten.

Middelerwijl had ik in den loop van het gesprek bemerkt, dat de dochter des huizes, met wie ik het eerst had kennis gemaakt, niemand anders was, dan de jonge dochter, over wie Mevrouw Rolland mij had gesproken. Mijnheer Williams, haar vader, stelde groot belang in al wat het Koninkrijk Gods in 't algemeen en den zendingsarbeid in 't bijzonder betrof. Den volgenden dag was het gesprek aan tafel zeer levendig; en ik was in de gelegenheid op te merken, dat de gezondheid der dochter, waarvan Mevrouw Rolland mij als zwak gesproken had, zich scheen hersteld te hebben. Na een genoeglijken avond nam ik afscheid met het bewustzijn, dat God mij den weg

had gewezen en eene deur geopend. Een paar maanden biddend overleg waren mij echter onmisbaar, en dezen tijd vergunde de Heere mij op eene nuttige wijze in zijn dienst te besteden.

Zooals ik vroeger reeds zeide, bevat de Kaapstad eene menigte Mahomedanen, meest allen vrije handwerkslieden, van de Soenda-eilanden daarheen gekomen, tijdens de Hollandsche heerschappij. Nu was het doel der Kaapsche Christenen steeds, deze Mahomedanen te bekeeren, en tot dien einde had men eene zending onder hen begonnen, aan wier hoofd de evangelist Vogelsang stond.

Met dezen kwam ik in kennis, en weldra noodigde hij mij uit, hem in zijn werk te helpen; hetgeen ik des te gereeder aannam, daar mijne eerste opleiding, gelijk men zich herinneren zal, voor de te Algiers wonende Muzelmannen was geweest. Niets is echter moeilijker, dan met een Mahomedaan te redetwisten. Zeer bereidwillig werden wij in hunne vergaderingen toegelaten; zij luisterden geduldig, naar wat wij te zeggen hadden — maar van overtuigen was geen sprake! Buitendien sluiten zij hunne gelederen zóo nauw aanéén, dat, al wilde een enkele hunner blijken van instemming geven, de anderen hem dit beletten zouden. Wij konden het aan hunne blikken zien, waarin dood en verderf te lezen stonden voor de zwakken.

De persoonlijkheid wordt bij de Muzelmannen gedood, door den angst van eene breuk in hunne gelederen te zien ontstaan. Het eenige, wat eene kleine kans van hen te winnen oplevert, is een gesprek onder vier oogen. Ik heb letterlijk verstaard gestaan bij het zien van den verderfelijken invloed, dien het fatalisme bij deze ongelukkigen heeft teweeggebracht. Zij nemen aan, dat God,

het kwade toelatende, geen genoegdoening daarvoor behoeft tegenover Zijne gerechtigheid. Het kwade wordt volgens hen gestraft, omdat God de wereld regeert, en dus de goeden beloont, en de boozen naar hunne werken vergeldt.

„Braaf leven” is hunne leus. De zondige gedachten komen niet in rekening. Ook gevoelen ze geen de minste behoefte aan verzoening; en wanneer zij de voorschriften van den Koran overtreden, gevoelen zij geen berouw, enkel vrees. Het Joodsche Farizeïsme is nog niets, vergeleken bij het hunne; en de statige houding dezer schijnheiligen — wel verre van een bewijs hunner innerlijke waardigheid te zijn — is slechts de uiting hunner diepe minachting voor de deugd aller deugden, die alleen bij het Christendom gevonden wordt — de nederigheid.

Droevig was het, te hooren hoe zij met verachting over onze Westersche beschaving spraken — en helaas niet geheel ten onrechte! De misbruiken bij de, aan de Kaap reeds al te goed bekende, wedrennen in zwang, wekten hunne hoogste verontwaardiging op. De Engelschman was in hunne oogen slechts een dronkaard, de Franschman een lichtzinnig wezen zonder de minste degelijkheid, terwijl zij zich, als heiligen, verre boven die allen stelden. God moge ons behoeden, van te wanhopen aan de zending onder de Mahomedanen; doch een ieder zal gevoelen, dat het groote middel om deze vesting te veroveren, is gelegen in de oprichting van goede scholen, en bovenal in een waarlijk christelijken levenswandel.

Uit de laatste dezer godsdienstige schermutselingen kwam ik thuis met een dankbaar gevoel, dat ik niet geroepen was onder deze geleerden te arbeiden, maar onder een

uitwendig veel dieper gezonken slag van menschen, doch die met een merkwaardig gezond verstand zijn begaafd.

Ondertusschen had ik het groote doel van mijn verblijf in Kaapstad niet vergeten. Zes weken biddend overleg hadden mijn indruk bevestigd, dat Godzelf mij bij de hand had geleid en den weg had gewezen. Na twee maanden in de beschaafde wereld te hebben doorgebracht, ondernam ik de terugreis naar Afrika's Binnenlanden, vergezeld van eene jeugdige Christin, Sara Dijke, dochter van Mejuffrouw William's eersten man.

Den 13^{den} April 1836 was ons huwelijk door een predikant der Kaapstad ingezegend.

XV.

Terugkeer in het land der Bassouto's, en oprichting van den zendingspost Thaba-Bossiou.

De bijzonderheden van onzen overtocht, waarin wij met veel tegenwind te kampen hadden, sla ik over, om u eene beschrijving te geven van de ontvangst, die ons te Moria wachtte. De hartelijkheid en vreugde mijner beide vrienden, toonden zij, ieder op hunne eigenaardige wijze, maar op de liefste manier. Gosselin, met zijne gewone gulhartigheid, had eene zeer eenvoudige, doch nette kamer voor ons in gereedheid gebracht, waar hij ons zegevierend binnenleidde. Arbousset, met zijne diepe, meer bedaarde natuur, drukte zijne gevoelens op geheel andere wijze uit, en trachtte met veel kieschheid de ietwat ruwe manieren van onzen goeden vriend te verontschuldigen. Toen des avonds de tijd van het gebed was gekomen, stortte hij zijne rijke, liefhebbende ziel voor God uit, om Zijne zegeningen over ons af te smeeken.

Den volgenden dag konden de Bassouto's, die ons omringden, het genoeg smaken, de eerste Europeesche vrouw, die ze ooit gezien hadden, te bewonderen, en van deze gelegenheid werd ruimschoots gebruik gemaakt. Eerst

naderden zij slechts schoorvoetend, doch weldra gebruikten zij meer vrijmoedigheid, zonder evenwel de grenzen van den verschuldigten eerbied te overschrijden. De groote blauwe oogen mijner vrouw, de fijnheid van haar mond en de blankheid van haar vel, die niet te vergelijken was bij de uitgezochtste verven, waarvan de dames des lands zich beedienden, wekten vooral de grootste bewondering op. De kleeding mijner vrouw was ook een voorwerp van belangrijke studie. Hoe het mogelijk was, dat zij met dat lange, tot op den grond afhangend gewaad, zoo vlug en bevallig loopen kon, was een vraagstuk, dat geen dier goede lieden kon oplossen. En dan de verscheidenheid der figuren op haar kleet. Daarbij geen versierselen, geen oorringen of halsketting — slechts een paar ringen aan den vinger.

Toen het etensuur gekomen was, waren wij wel genoodzaakt onzen maaltijd ten aanzien der omstanders te houden; en nu was het weder een nieuw onderwerp van verbazing, dat wij haar de eereplaats gaven en de beste spijsen toedienden. Na den eten namen wij ons gereedschap, en gingen in den tuin arbeiden, waar mijne vrouw met haar breiwerk bij ons ging zitten.

Thans was de beurt aan de vrouwen, om allerlei gissingen te maken omtrent dat fijne vlechtwerk. „Wat gaat dat gauw! Bij ons kunnen alleen de mannen vlechten; wilt gij het ons ook leeren?” Zoo was de kennismaking na eenige dagen tot stand gebracht, en het vrouwelijk gedeelte der bevolking, met de scherpzinnigheid aan vrouwen eigen, was reeds spoedig tot de ontdekking gekomen, dat dit nu hare zendeling was. Weldra brachten zij haar de zieke kinderen, of kwamen om een huishoudelijken raad vragen.

Toen zij zagen, dat Mevrouw (dit was de algemeen aangenomen naam, in navolging van Arbousset en Gosselin) geregeld naar het bedehuis opging, begrepen die arme vrouwen, dat ook zij eene ziel hadden; en wat wij niet hadden kunnen verkrijgen, gelukte door het voorbeeld mijner vrouw zonder de minste moeite: in grooten getale kwamen zij weldra naar de kerk.

Thans werd het evenwel tijd, weder aan mijn besluit te denken om te Thaba-Bossiou een zendingspost op te richten. Het hutje, dat ik er met zooveel zorg en moeite gebouwd had, vóór dat ik tot de ontdekking was gekomen, dat ik niet ongehuwd kon leven, was door onvoorzichtigheid van eenige herders verbrand. De goede Gosselin, mijne verlegenheid ziende, bood aan, er een steenen huis voor in de plaats te bouwen. „Het zal wel een jaar duren,” zeide hij, „doch gij moet mij gedurig maar eens bezoeken; en als ik mij van tijd tot tijd aan de tafel van Mevrouw mag komen verkwikken, en haar mijn goed te verstellen mag brengen, dan zal het best gaan”. Arbousset zou, zoo stelde hij voor, in dien tusschentijd een zelfden tocht ondernemen als ik, daar ook hij zich niet voortdurend in den staat van vrijgezel kon schikken. Gretig werd dit voorstel aangenomen. De goede Gosselin hield woord, en Arbousset keerde na eenigen tijd terug met eene voormalige vriendin mijner vrouw, Mejuffrouw Rogers.

In Juni 1838 had de groote scheiding plaats, die wij zoo lang reeds als noodzakelijk hadden ingezien, en waar wij toch allen zoo tegen opzagen. Gosselin zou ons nog eenigen tijd te Thaba-Bossiou gezelschap houden, doch van mijn vriend Arbousset, die mij bijna onmisbaar was geworden, moest ik afscheid nemen.

Gedurende mijne afwezigheid had het werk te Moria groote vorderingen gemaakt: bekeeringen hadden plaats gehad, de school bloeide en het zendingshuis werd van 's ochtends tot 's avonds bestormd door menschen, die onderwijs en raad kwamen vragen. Ook van deze geliefde kudde moest ik scheiden, om een nieuw veld te gaan ontginnen. De verschijning mijner vrouw had te Thaba-Bossiou dezelfde uitwerking als te Moria. Zelfs op de mannen oefende hare komst invloed uit. „Gij zijt nu ook een man geworden,” zeiden zij tot mij, „en kunt ons beter begrijpen. Vroeger dachten wij, als gij de veelwijverij bestraftet, dat gij het uit afgunst deedt; maar ge hadt iets beters, en wildet ons dit toonen. Ook hebt ge een huis, en welk een huis! Wij zullen er dikwijls komen, wees daar zeker van!”

't Was vooral Moshesch, die zoo sprak; en toen een naburig opperhoofd hem voorstelde, deel te nemen aan een rooftocht, antwoordde hij den bode: „Ga, en zeg uw meester, dat er thans een bedehuis te Thaba-Bossiou is, waar ik leer, mijne macht te zoeken in wijsheid en niet in het uitbreiden mijner bezittingen.” Moshesch kwam dikwijls aan onze tafel, waar hij zonder groote moeite de regelen der beleefdheid stipt in acht leerde nemen.

Van de goede gezindheid, die er algemeen heerschte, maakten wij gebruik om kinderscholen op te richten, die trouw bezocht werden. Ook kwamen verscheidene volwassenen ons vragen, om hun lezen te leeren. Het aantal hoorders bij de godsdienstoefening bedroeg 200 à 250.

Terzelfder tijd beschikte God ons den steun van een beminden collega, Daumas en zijne jeugdige echtgenooten, want, hoewel hunne standplaats (Mékuatling) nog verder

van ons verwijderd was dan Moria, konden wij elkander toch van tijd tot tijd bezoeken en gedurigen omgang houden.

Tot onze spijt moest Gosselin, die trouwe helper en vriend, ons thans verlaten; doch hij werd vervangen door een broeder mijner vrouw, die zich aan ons werk kwam verbinden. Zoo ruimde Gods vaderlijke zorg vele moeilijkheden uit den weg, ook die der eenzaamheid, waartegen mijne vrouw zoowel als ik had opgezien.

Te zamen werkten wij twintig jaren lang. In al dien tijd gunde zij zich slechts éens een uitstapje naar Kaapstad; zij had den arbeid aanvaard, en wilde dien ook volhouden.

Te zamen hebben wij de ontwikkeling der jeugdige gemeente gadeslagen, waar de vrouwen van meet af de meerderheid vormden. Eene groote menigte dier arme, verwaarloosde, verachte schepsels leerden Gods Woord lezen, begrijpen en aan anderen uitleggen. Zelfs onder Moshesch' vrouwen werden verscheidene van de verlagende en onteerende banden der polygamie ontslagen uit louter overtuiging.

Te zamen hebben wij deelgenomen aan menige doopsbediening en avondmaalsviering — ik als voorganger, zij als mijne trouwe hulpe, die aan de volwassen doopelingen menigen goeden raad gaf, hun leerende hoe zij hunne aannemingskleederen moesten vervaardigen en het brood voor hunne liefdemaaltijden bereiden.

Te zamen ook waren wij getuigen van menig droevig tooneel, wanneer wij aan ziek- of sterfbedden neêrknielden, en zij mij reeds vóór was — de eerste middelen ter genezing toedienende, een woord van troost sprekende, en

als Christin de Heidensche vrouwen weêrhoudende, om hunne luidruchtige weeklachten te doen hooren aan de stervenssponden harer betrekkingen.

In tijden van oorlog — en wij hebben die doorleefd, grootendeels helaas! veroorzaakt door de hebzucht onzer stamgenooten — trotseerde zij zonder vrees het gevaar, bereidde eene veilige plaats voor de arme slachtoffers, en verbond zonder aarzelen de vreeslijkste wonden.

Hier valt mij de pen uit de hand.

De trouwe moedige gade mijner jeugd rust onder de wilgen van Moria. Dáár begon zij hare taak — dáár ook ontsliep zij in de armen van haar Heiland, den 17^{den} Juni 1854. Zij stierf aan de gevolgen eener ziekte, die zij in Kaapstad opdeed, toen ik haar moest achterlaten met onze kinderen, om eene poging in Frankrijk te doen tot opwekking van den verflauwendenden zendingsijver.

Toen de Bassouto's vernamen, dat Ma-Eugène (zoo noemden zij haar sedert de geboorte van onzen oudsten zoon) naar den hemel was gegaan, kwamen zij van alle kanten tot mij. De opperhoofden, omringd van hun hofstoet, bleven op eerbiedigen afstand van de pastorie staan, totdat hun gelegenheid zou worden gegeven, die dierbare gelaatstrekken nog eens te aanschouwen. Sommigen sneekten mij, de begrafenis zoolang mogelijk uit te stellen; en de grenzen, door mijn eerbied voor het stoffelijk overschot aangegeven, waren reeds overschreden, toen men nog voortging met betraande oogen en diepe ontroering een kus op het voorhoofd der beminde afgestorvene te drukken. Dit nu had plaats in een land, waar de vrees voor den dood zóo groot was, dat men een huis voor altoos onbewoonbaar

zou geacht hebben, indien een lijk er door de deur in plaats van door eene spleet in den muur was uitgedragen.

Toen ik op het graf nog een laatst vaarwel aan mijne gelukzalige vrouw had toegeroepen, nam Moshesch het woord. „Opperhoofden, en gij mijn volk!” riep hij uit, „wat zegt gij hiervan? Menigmaal heeft onze zendeling op het graf van menschen, die hem vreemd waren, gesproken; heden doet hij dat op het graf zijner vrouw, en als altoos spreekt hij van opstanding en leven! Hij heeft ons gezegd, dat onze Moeder vóór haar dood de vaste overtuiging heeft uitgesproken, dat het Evangelie in ons land zal zegevieren. Wellicht is dit eene profetie geweest. Van de hoogte, waarop zij zich bevond, heeft zij ongetwijfeld dingen gezien, die voor ons nog verborgen zijn. Laten wij ons herinneren, dat, al schreef zij geen boeken zooals haar man, zij sporen heeft nagelaten, die wij moeten volgen.”

Eenige jaren na het overlijden van haar, die gedurende achttien jaren de vreugde mijns levens was, werd ik geroepen het bestuur van het Zendingshuis te Parijs te aanvaarden. Dit zou mij onmogelijk zijn geweest, indien God mij niet in den persoon van mijn vriend Jousse, een ijverig opvolger had beschikt. Met eene grenzenlooze toewijding namen hij en zijne vrouw de taak op. Onder hunne leiding werd de gemeente te Thaba-Bossiou spoedig uitgebreid, en thans is mijn geliefde zendingspost een der bloeiendste van Zuid-Afrika.

Besluit.

Misschien vinden sommigen, dat deze herinneringen wel wat bot eindigen; doch wie zal het den zeventigjarigen grijsaard euvel duiden, dat hem de moed ontbrak verder te gaan, dan tot den grooten rouw, die zulk eene verandering in zijn leven teweeg bracht !

Bovendien was het mijne bedoeling niet, eene volledige geschiedenis der zending in Zuid-Afrika te geven; deze kan men in andere boeken vinden. Mijn doel is slechts geweest, eenige aantekeningen te verzamelen, die mij tot steun en bemoediging strekten, en die wellicht ook voor anderen nuttig kunnen zijn.

Toch wil ik nog eenige mededeelingen ten beste geven, die wellicht niet van belang ontbloot zijn.

De reden, waarom ons Genootschap het Zuiden van Afrika tot haar arbeidsveld koos, was, dat daar vele afstammelingen van Fransche Hugenooten woonden. Het wist, dat dáár een ruw onontgonnen veld te vinden was, waarin Christendom en beschaving konden geplant worden; en de uitslag toonde, dat de Voorzienigheid ons inderdaad daar een ruim arbeidsveld had beschikt.

In 1830 vormde zich in „Wagenmakersvallei,” niet verre van „Franschen hoek,” op aanvraag hunner meesters, eene

groote nederzetting van slaven, aan wie het Evangelie werd verkondigd. Bij honderden bekeerd en in vrijheid gesteld, voorzien deze thans in het onderhoud van hun eigen predikant te Wellington.

In 1833 werd Bassoutoland het eerst bezocht, en met de beschaafde wereld in betrekking gebracht. Thans wordt de taal door duizenden Inlanders verstaan, terwijl zij rijker is geworden, en aan alle behoeften van het maatschappelijk en godsdienstig leven voldoet.

Negentien groote middelpunten van Evangelieprediking en onderwijs, met inrichtingen voor landbouw zijn verzezen. Door oorlogen, van buiten aangekomen, gingen vijf daarvan verloren; de veertien overigen evenwel zijn vermeerderd met zeven en zestig hulpkerken, bestuurd door cathechiseermeesters of inlandsche helpers.

Twee groote normaalscholen voor jongens en meisjes, eene theologische school en eene industrieschool worden door intelligente leerlingen bezocht, waaronder van de eerste familiën des lands.

Sedert jaren zijn duizenden exemplaren van het Nieuwe Testament, Psalmbundels en boeken voor het onderwijs in de geschiedenis, aardrijks-, taal- en rekenkunde in omloop. De geheele Bijbel, keurig ingebonden, ligt in voorraad op het depôt te Moria, waar men hem gretig komt koopen voor den prijs van f 6.25.

Eene groote menigte Bassouto's zijn in de vaste verzekerdheid des geloofs heengegaan, met acht hunner zendelingen, waaronder mijne vrienden Arbousset en Gosselin. Een twintigtal zendelingen zetten het werk voort, en breiden het steeds meer uit. Op de laatste algemeene feestelijke bijeenkomst te Moria hadden de verschillende kerken 150

afgevaardigden gezonden; en toen men zich opmaakte om Gods Naam te verheerlijken aan de Tafel des Nieuwen Verbonds, moest men den Heidenen, die toegestroomd waren om het feest bij te wonen, verzoeken, de kerk geheel aan de geloovigen af te staan, daar de 900 Avondmaalgangers anders geen plaats konden vinden.

Dat zijn de uitkomsten op geestelijk gebied.

Op stoffelijk gebied kan men wijzen op:

Den bloei van den landbouw. Koren, aardappelen, onze voornaamste vruchten en groenten, slagen er uitnemend. Algemeen is de ploeg in gebruik gekomen. De fokkerij van paarden, angorageiten, schapen en al onze huisdieren wordt met goeden uitslag beoefend.

De uitvoer van graan, wol en vee neemt steeds toe. De invoer van kleedingstukken, huisraad en Europeesche koopwaren loopt reeds over millioenen.

De hutten maken plaats voor huizen; en al zou het Frankrijk wellicht nooit gegeven worden, de vruchten dezer weldaden onmiddellijk in te oogsten, toch zal het aanspraak mogen maken op de dankbaarheid van een groot volk, dat op zijne beurt door zijn aanleg en zijne geaardheid voorzeker meê zal werken, om Christendom en beschaving voort te planten in het „Zwarte Werelddeel.”

Dit is mijne hoop en verwachting! Dit is het, wat mij steeds God zal doen danken, dat Hij mij in Bassoutoland gebracht heeft!

INHOUD.

	Bladz.
I. Mijne ouders en mijne eerste jeugd	3.
II. Mijne ouders plaatsen mij onder het toezicht van Ds. Henry Pyt te Bayonne, om mij tot het ambt voor te bereiden	14.
III. Mijne intrede en voorbereiding in het Zendingshuis te Parijs	37.
IV. Vertrek naar Zuid-Afrika. Aankomst aan de Kaap	50.
V. Kaapstad	65.
VI. Een uitstapje in het distrikt „de Paarl”	78.
VII. Van Kaapstad naar de Oranjerivier	86.
VIII. Van de Oranjerivier naar het land der Bassouto's	115.
IX. Aankomst in het land der Bassouto's	135.
X. Begin van den arbeid te Moria, en bezoeken te Thaba-Bossiou	150.
XI. Eerste proeven van Godsdienstonderwijs.	163.
XII. Voortzetting van onzen arbeid te Moria. Ik kom tot het besluit, mij te Thaba-Bossiou te vestigen	175.
XIII. Vestiging te Thaba-Bossiou. Ik zoek eene vrouw. Reis van het land der Bassouto's door de Kaapkolonie naar Kaapstad	180.
XIV. God bezegelt mijne roeping	196.
XV. Terugkeer in het land der Bassouto's, en oprichting van den zendingspost Thaba-Bossiou.	202.
Besluit.	209.